

AMBIJENT I DRUŠTVENO-KULTURNOS AKTIVITETA

- PROSTORI Gdje SVAKI POJEDINAC MOŽE IZRAZITI SVOJU LIČNOST U ZAJEDNIČKOJ AKCIJI, KONTAKTIRATI S PLODOVIMA LJUDSKOG TALENTA, UMA, KULTURE, TE PARALELNO BITI INSPIRIRAN NA IZRAŽAVANJE VLASTITE KREATIVNOSTI - Mjesto gdje će SE AFFIRMIRATI NAŠE ŽIVOTNO OPREDJELJENJE I STAV U VREMENU DOGAĐANJEM I SUIVOĆEM ČIJA JE SUŠTINA U VLASTITIM MOKAMA

LENEK PLEŠTINA, dipl.ing.arch.

Lenko Pleština

Studija je načinjena za vrijeme
stručnog boravka u Finskoj
1975/76

S A D R Ž A J :

1. OPĆE POTREBE
  - 1.1. Potrebe društva /direktnim komuniciranjem rješavati društvene konflikte/
  - 1.2. Potrebe pojedinca /afirmirati vlastitu ličnost u zajedničkoj akciji/
  - 1.3. Kulturne potrebe /masovne kulture spram elitističke/
  - 1.4. Ekonomske potrebe /dugoročnog interesa spram trenutnog/
  - 1.5. Potrebe balansiranja ambijenta /provincije-gradu, predgradja-centru/

2. ARHITEKTONSKI PRISTUP /SISTEM/
  - 2.1. Statički-tradicionalan /separirani objekti i aktivnosti/
  - 2.2. Višenamjenski-aktivni /krajnje iskorištenje prostora/
  - 2.3. Dinamički-mobilni /kreiranje ambijenta mimo čvrste arhitekture/

3. PREGLED SITUACIJE U FINSKOJ I SVIJETU
  - 3.1. Neki preduvjeti društveno-kulturnih ambijenata u Finskoj
  - 3.2. Finsko iskustvo
    - 3.2.1. Soliterni kulturni objekti /najčešće reprezentativni objekti/
    - 3.2.2. Okupljeni centri /mnogi centri Aaltova tipa/
    - 3.2.3. Integrirani centri /čvrsto povezivanje raznih aktivnosti/
    - 3.2.4. Centri s namjenom /pretežno orjentirani odredjenom profilu ljudi/
    - 3.2.5. Pomoćni centri /najčešće škola ili biblioteka/
    - 3.2.6. "Radnička sveučilišta" /bogati društveni program s raznolikim prostornim ambijentima
    - 3.2.7. Elementi dinamičkih sistema /razgranata mreža bibliotekarske i druge kulturne aktivnosti/
  - 3.3. Ostale zemlje /SSSR poslije Oktobra, Malrauxova Fransuska, van Klingern u Holandiji, švedski "Kulturhuset"/

4. ARHITEKTONSKO PROJEKTIRANJE

4.1. Sadržaj /kultura, edukacija, umjetnost, samouprava, sport, zabava, neke usluge i servisi/

4.2. Karakteristični elementi koji utječu na projektiranje:

- veličina	- lokacija
- područje pokrivanja	- organizacija prostora
- ekspanzija	- parkiralište
- privlačnost objekta	- održavanje
- radno vrijeme	- čekanje
- važnost rubnih zona	- mir i život
- ulaz	- vertikalna cirkulacija
- visina prostora	- kratki hodnici
- prostor za djecu	- fleksibilnost prostora
- politički skupovi debate seminari	- oglasna ploča
- skob funkcija	- radio TV prisustvo

4.3. Moguća metoda rješavanja

4.4. Generatori koji mogu inicirati društveno-kulturni ambijent

4.4.1. Škola /nužno se moraju graditi i održavati/

4.4.2. Biblioteka /lako se može obogatiti dodatnim sadržajima/

4.4.3. Teatar, koncertna dvorana /za sada nedovoljno iskorišten prostorni potencijal/

4.4.4. Sport, rekreacija /privlačne aktivnosti na masovnom planu/

4.4.5. Trgovina /najbolji ekonomski preduvjeti gradnje/

4.4.6. Lokalna uprava /mjesto samoupravne aktivnosti/

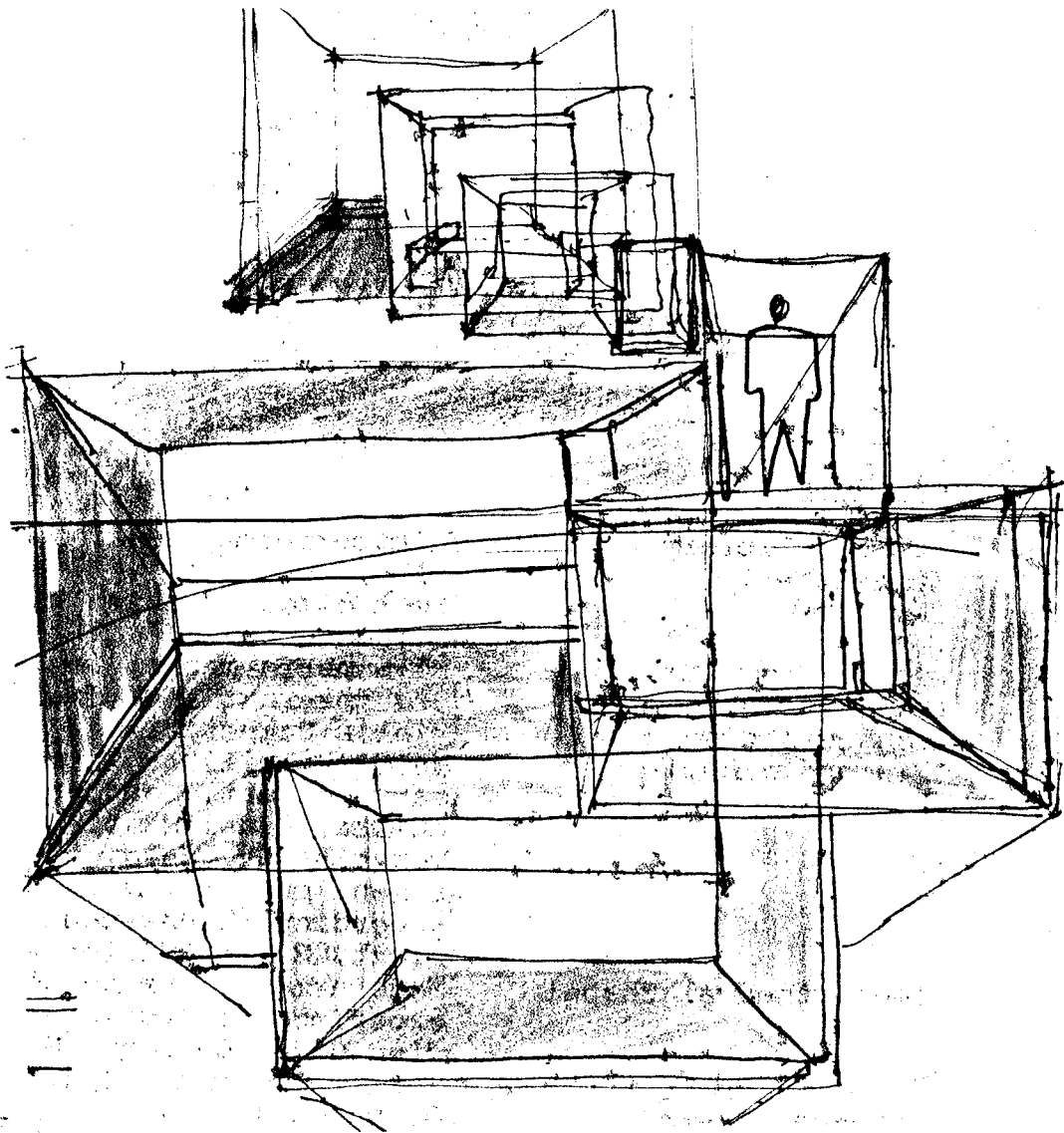
4.4.7. Produkcione aktivnosti /kada je na to vezan veći dio populacije/

4.4.8. Transportne točke /svakodnevna masovna frekvencija ljudi/

5. ZAKLJUČAK

6. Literatura

ODREĐUJE ŽIVOT

ODREĐUJE PROSTOR

JEDNA OD VRLO VAŽNIH ČOVJEKOVIH POTREBA JE POTREBA ZA PROSTOROM. TA POTREBA JE VEOMA RAFINIRANA I JAVLJA SE U CIJELOM SPEKTRU: OD INDIVIDUALNE TERITORIJE STANA DO PROSTORA GLOBUSA. UVIJEK KADA JE TAJ PROSTOR UGROŽEN ILI KADA GA NEDOSTAJE KOD NJEGA SE STVARA SNAŽNA REAKCIJA / ANALIZIRATI JEDNO MJESTO - KOJE SU MU ŠANSE /

PROSTOR

- ▷ STACIONIRANI ↓
  - ▷ POKRETNI ↓
  - ▷ INDIVIDUALNI ↓
  - ▷ KOLEKTIVNI ↓
  - ▷ FORMALNI (PROFESIONALNI) ↓
  - ▷ NEFORMALNI (PRUŠTVENI) ↓
- društveni centar

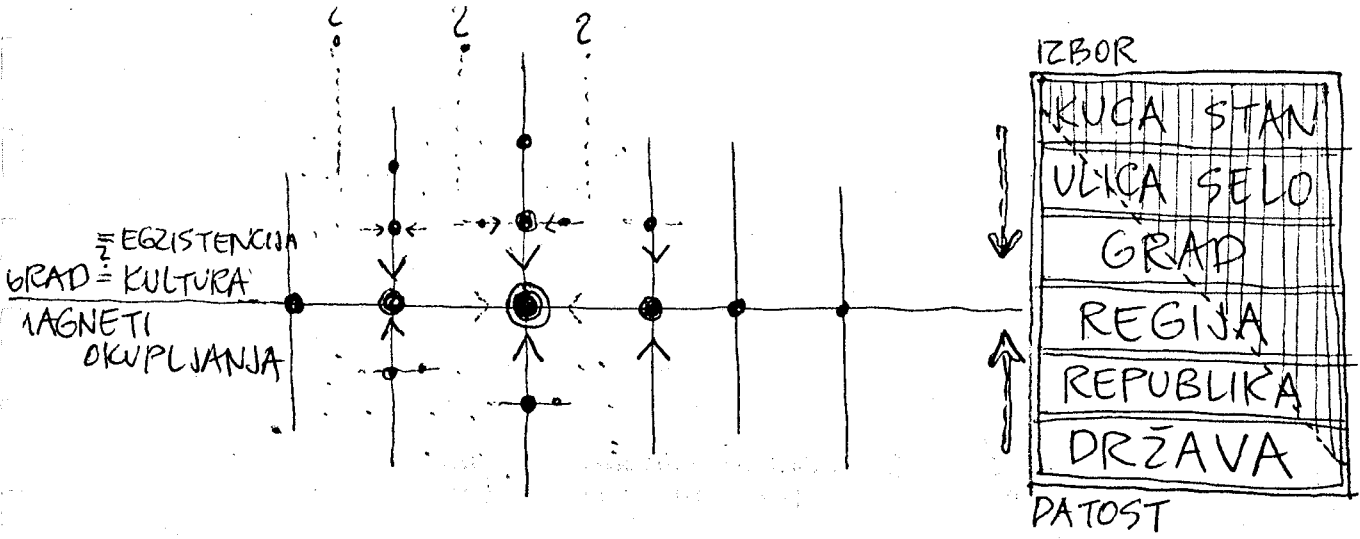

U JAVNOM PROSTORU KRETANJE SE LAKEŠE REALIZIRA, ALI GA UVIJEK NE TREBAMO

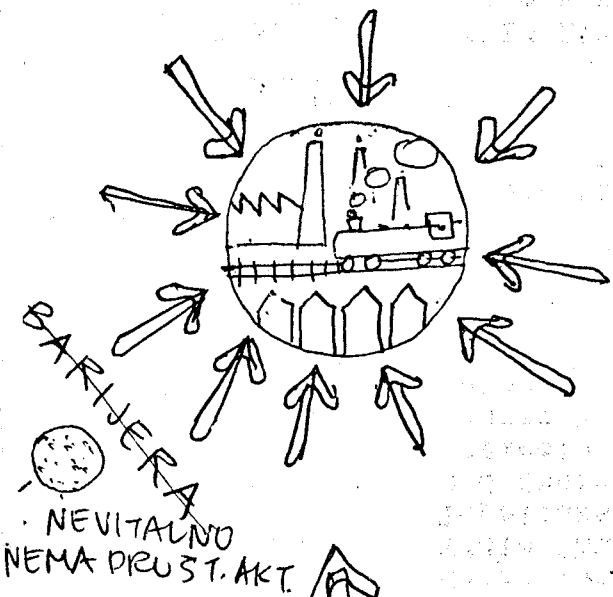

KAKO OSTVARITI ZAUSTAVLJANJE

ŽIVAJE ŽIVAJE

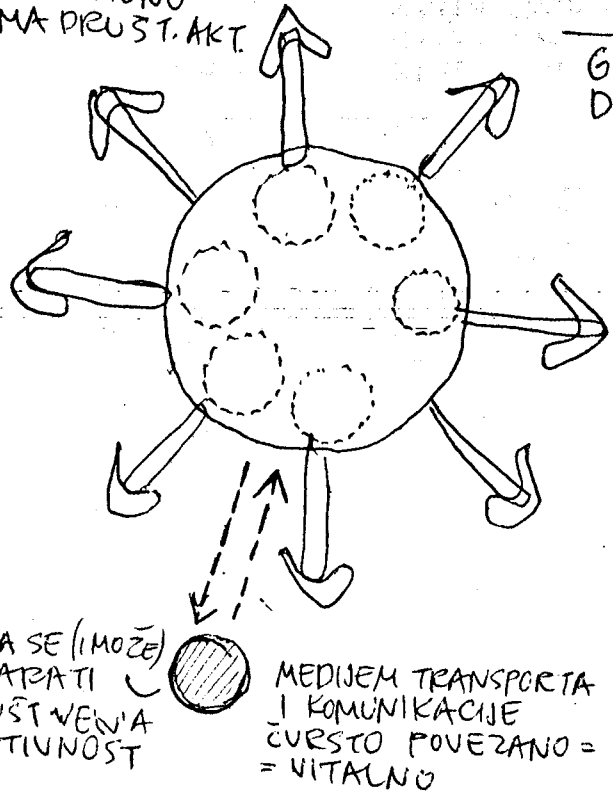
PRED NAMA JE RADIKALNA PROMJENA ~~STANOVANJE~~ RELACIJE RAD-STANOVANJE. INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA JE STVORILA KONCENTRACIJU STANOVANJA OKO TEŠKE INDUSTRIJE

INDUSTRIJALIZACIJA

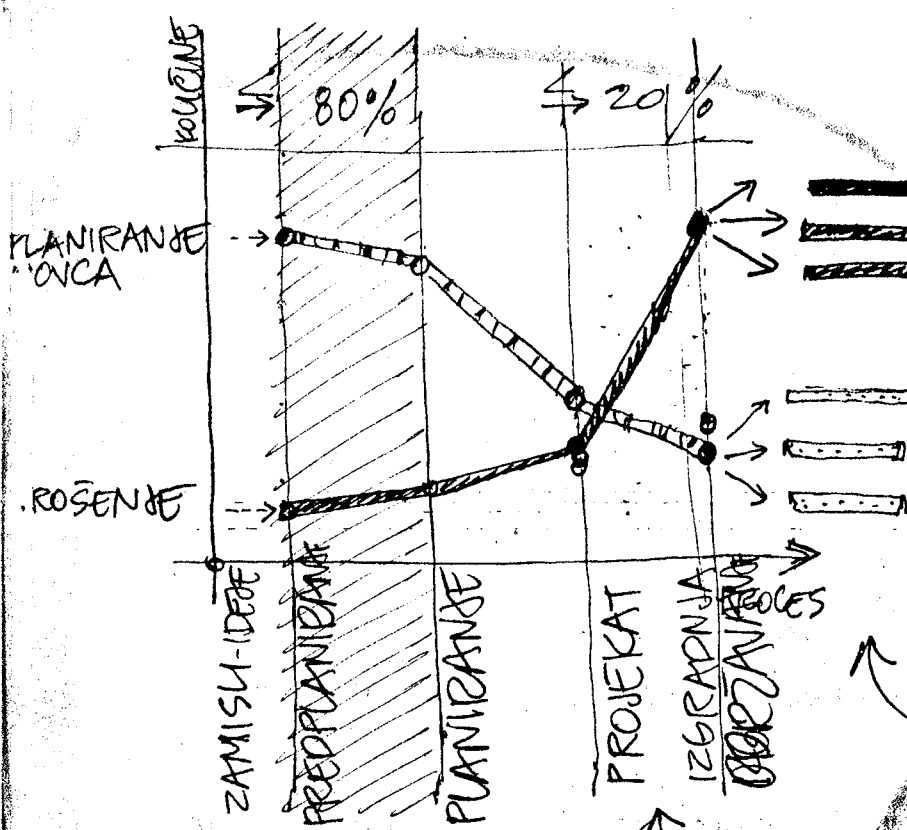
- o PRODUKT SU KONCENTRIRANE AGLOMERACIJE U FIZIČKI NEPOVOLJNIM UVJETIMA STANOVANJA
- o ISKLJUČIVI IZVOR DRUŠTV. KULTURNIH ŽIVJANJA, AU U NJIMA NE UČESTVUJE VEĆINA

GRAD TREBA OŽIVITI REORGANIZIRAJUĆI DRUŠTVENO KULTURNU AKTIVNOST

AUTOMATIZACIJA

- o (MILIJARDE LJUDI GRADI HIPOCENTRAW - NEKOLIKO LJUDI JE DRŽI U POGONU)
- o NESTAJE MANUELNIH RADNIKA
- o NESTAJE TEŠKE INDUSTRIJE
- o VELIKI BROJ LJUDI MOŽE SARADIVATI BEZ DA SU FIZIČKI POVEZANI
- o PRODUKTI RADA SE LAKO TRANSPORTIRAJU
- o OTKRIVAJU SE POTENCIJALI PRIRODE

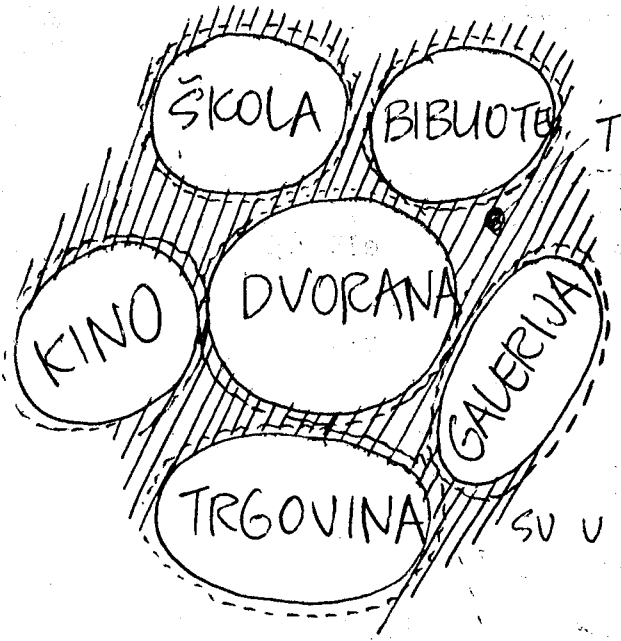
OVO JE PERIOD U KOME SE ZNAČAJNO MOŽE UŠTEDJETI. TU SE ODRŽAVANJE SE SUDBINA I DO 80% NOVCA

ARHITEKTI MORAJU PREUZETI BRIGU I OKO OVOG DIJELA KADA ARHIT. IZGRADNJA PRESTAJE. ODRŽAVANJE MOŽE BITI VEOMA SKUPO (BOLNICA)

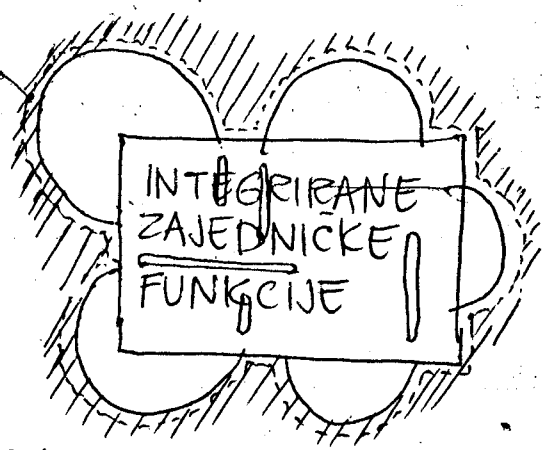
OVDE JE TROŠENJE NAJVEĆE ALI SE VELO MALO MOŽE UŠTEDJETI I POKULJATI

ZAHTRAJEVI

MOGUĆNOSTI

TROŠKOVI

SU U PROPORCiji S OPSEGOM

REVIDIRATI IDEJU O POSJEDOVANJU:

Razlučiti prave vrijednosti od lažnih

KLASNI MORAL:

- POSJEDOVANJEM OSTVARITI SUPREMACIJU NAD DRUGIM LJUDIMA
- POSJEDOVANJE SE MOŽE INDIVIDUALNO OSTVARITI
- IMATI = STIMULANS

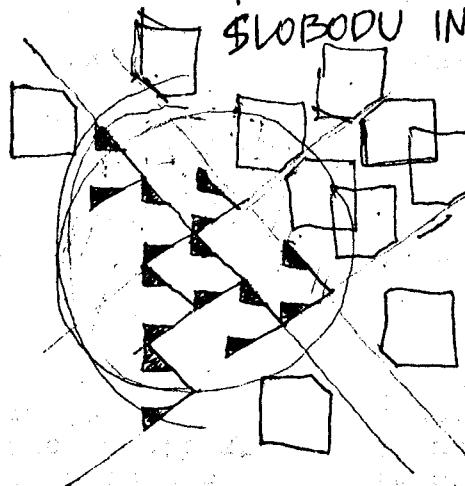
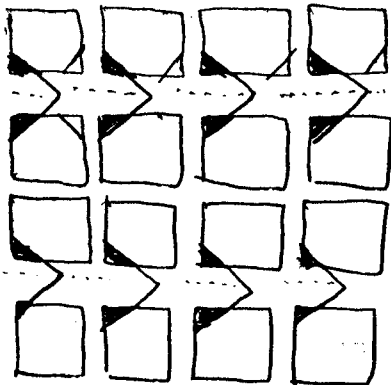
BESKLASNI MORAL:

- POJEDINAC OSTVARUJE VLASTITU DOBROBIT, NE KROZ DRUŠTVENI KONFLIKT VEĆ SURADNJU S DRUGIMA

IMATI = STIMULANS

~~POSJEDOVANJE~~

MOGUĆNOSTI KOJE SE RAZVIJAJU NA KOLEKTIVNOJ AKCIJI STIMULIRAJU SLOBODU INDIVIDUE

RAVIJE: KOLEKTIVNOM AKCIJOM ZA FIZIČKO ODRŽANJE

DANAS: KOLEKTIVNOM AKCIJOM ZA MENTALNO ODRŽANJE

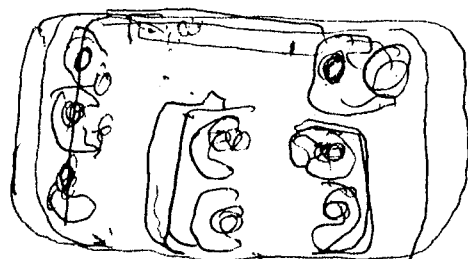
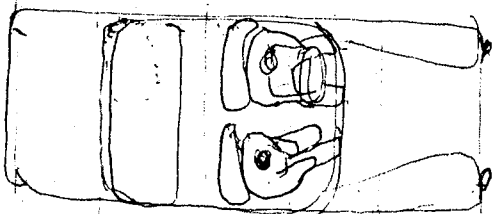
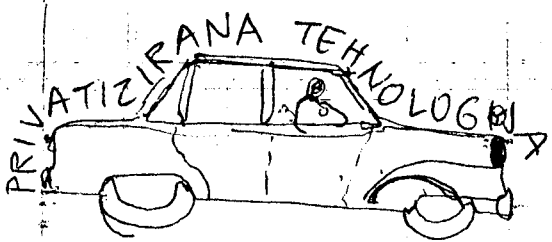
MINIMALNIM ODRICANJEM PRIVATNOG MOŽE SE DOBITI MAKSIMUM DRUŠTVENOG:

- 1-2 m² STANA
- 10% NEPROČITANE BIBLIOT.
- 10% KS MOTORA

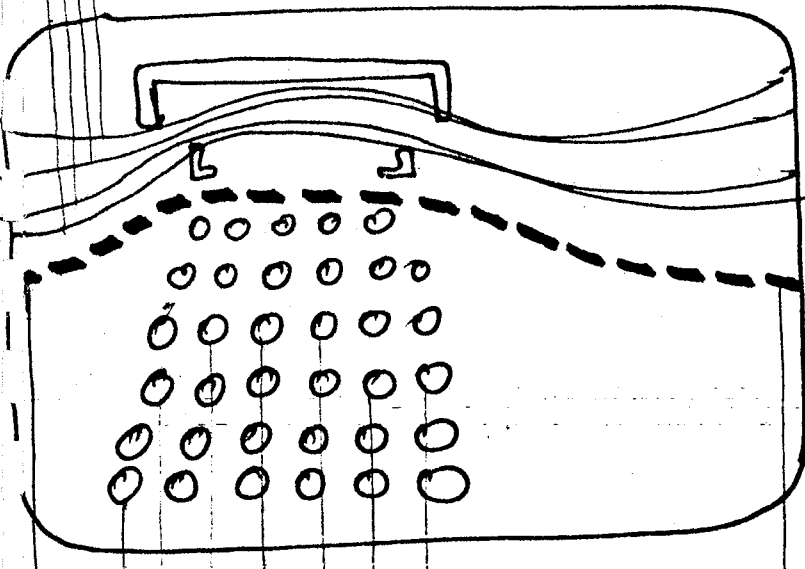
DD: DOSADU, USAMLJENOST, FRUSTRACIJU, KIĆ POTROŠANJU

- PRIJATELJA, SUSRET
- AKTIVNOST, ZABAVU
- SPOZNAJU, IDEJU

DD: TEČAS, SUKANJA, PING PONG STOL, ~~...~~, BAL

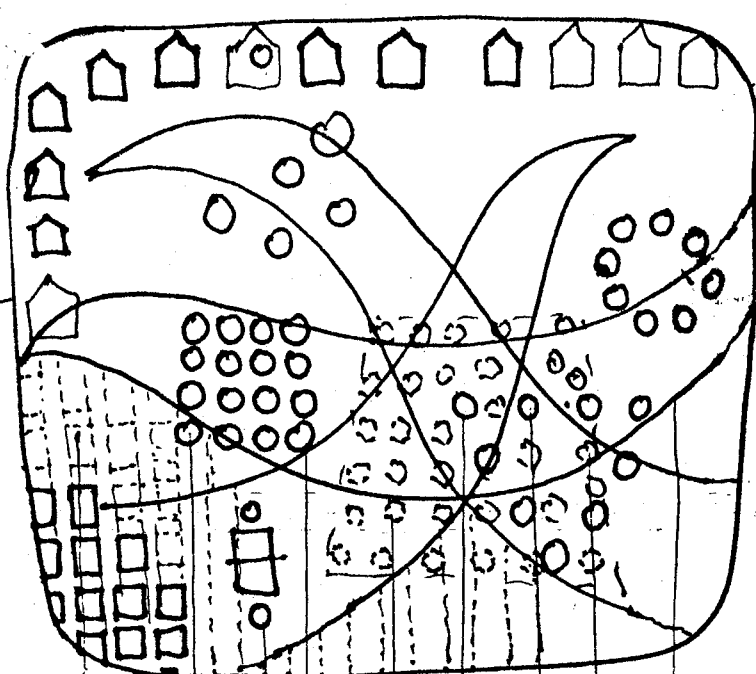

AKTIVNI / PROFESIONALNI /
IZVOĐACI

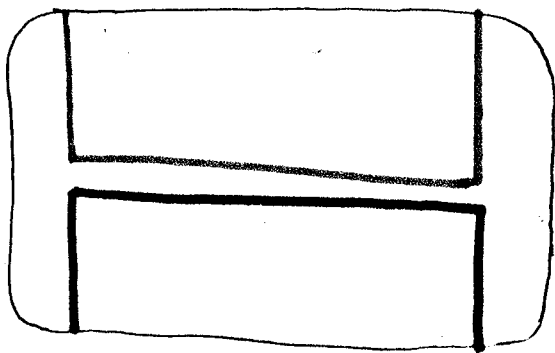

PASIVNA NEAKTIVNA PUBLIKA

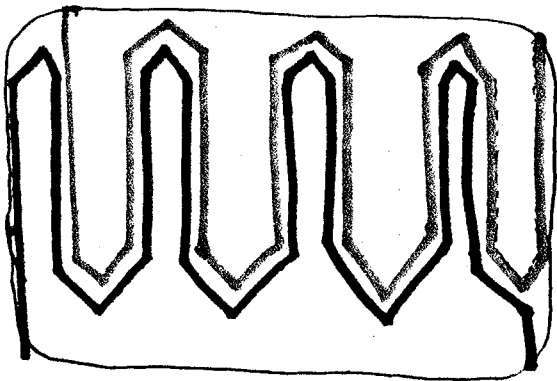
POSTOJI OŠTRA SEPARACIJA
(ČESTO I NERAZUMJEVANJE)

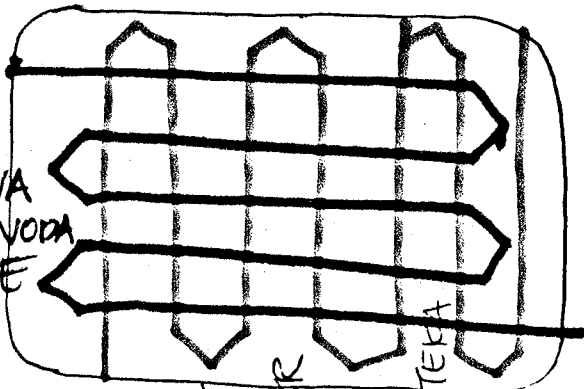
OSPOSOBLJENI PROFESIONALCI
(PONEKAD VOLONTERI) SAMO
USMJERAVAJU AKTIVNO
UČEŠĆE SVIH.

SEPARACIJA IZMEĐU FORMALNE
I NEFORMALNE DRUŠTVENO
KULTURNE AKTIVNOSTI

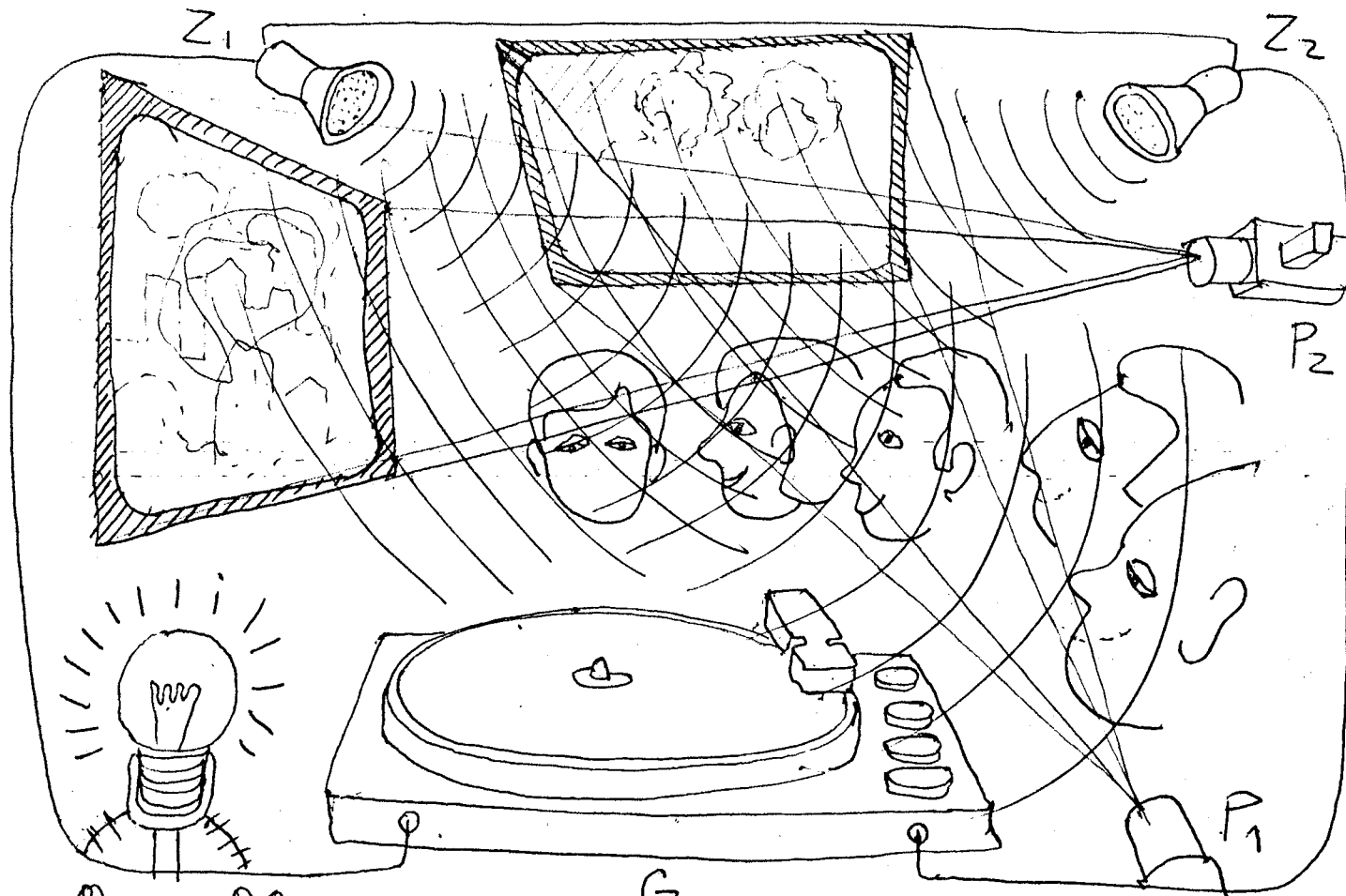
PROŽIMANJE

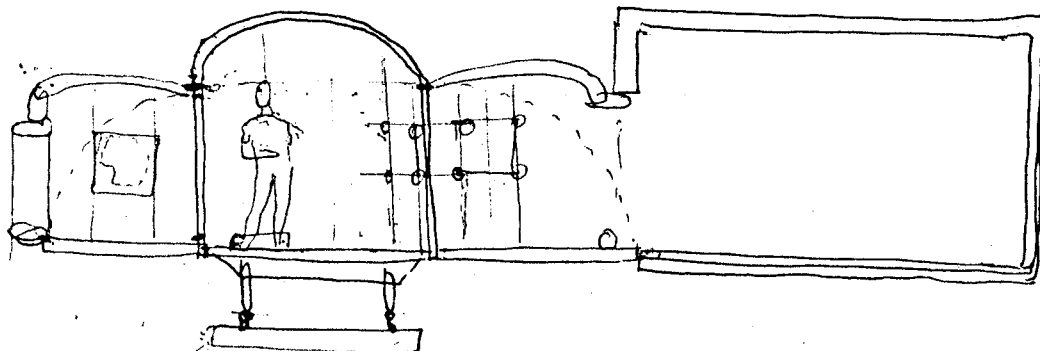
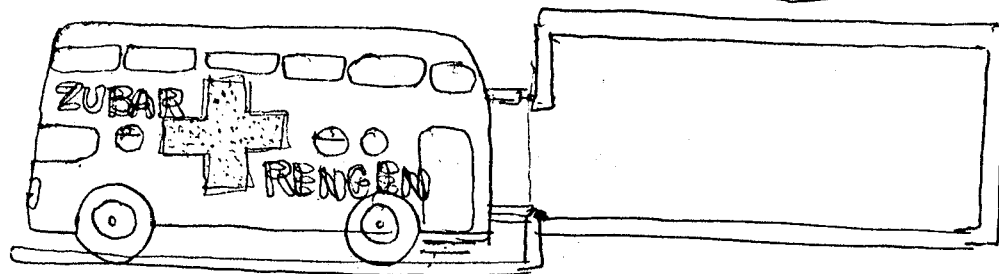
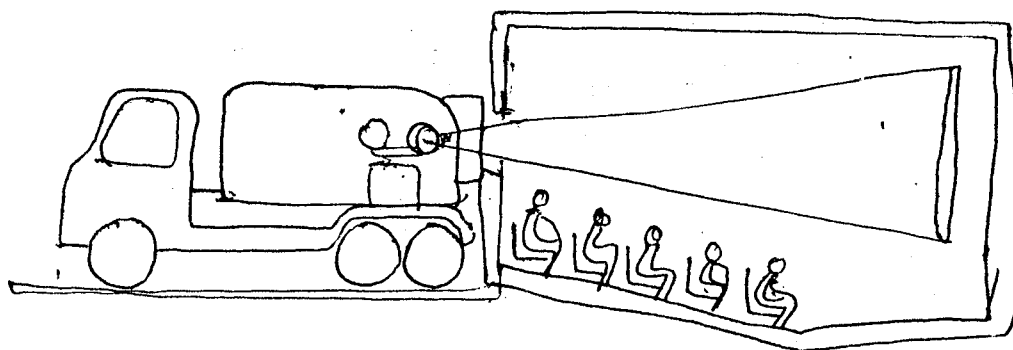
INTEGRACIJA

TEŽITI
TRANSFORMACIJU
TRADICIONALNOG
KONCEPTA U
INTEGRIRANI

PRIMJER: DOMAČICA KOJA SE VRATILA
SA PUTA U TUNIS, UZ PAR DIJAPOZITIV
MOŽE ODRŽATI SAT IZ ZEMLJOPISA

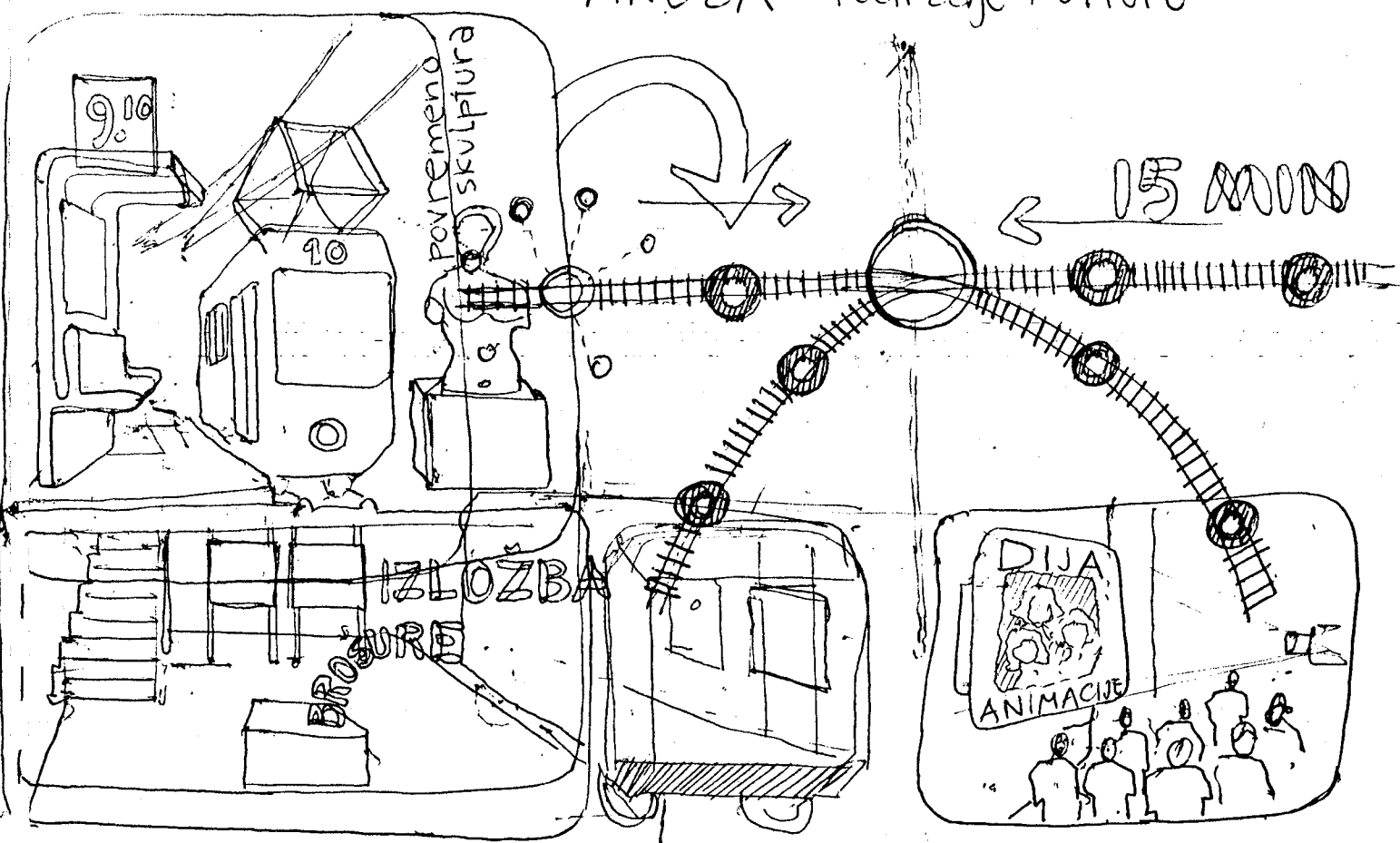

Audio Vizuelnim sredstvima se na vrlo jeftini način može stvoriti ambijent

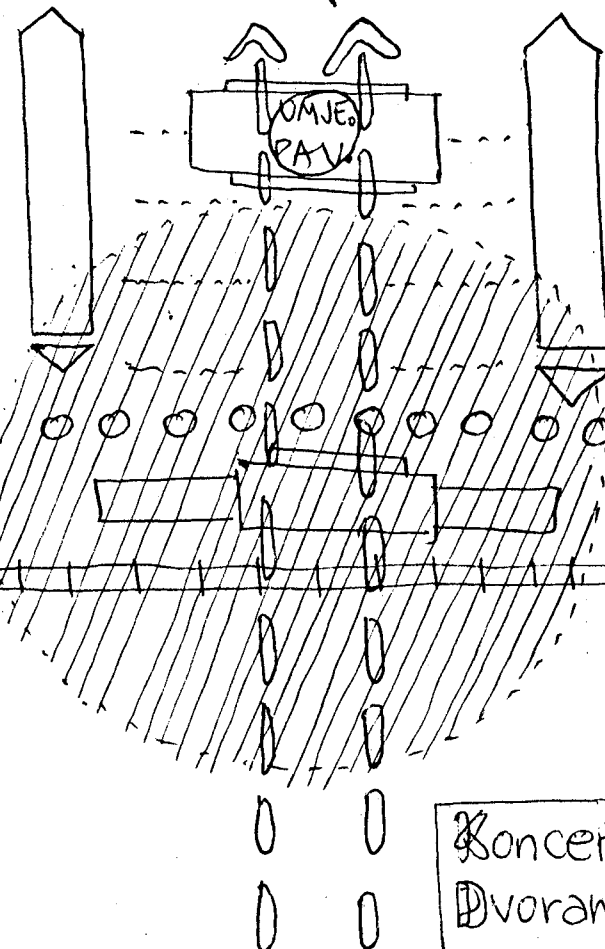

Mobilnim elementima se može unaprijediti ambijent statičke arhitekture.

GRADSKA TRANSPORTNA MREŽA - Podržaje kulturu

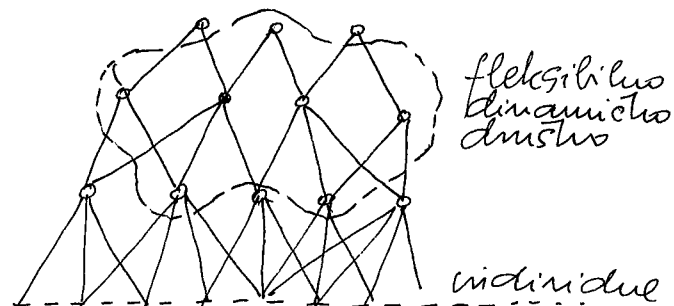
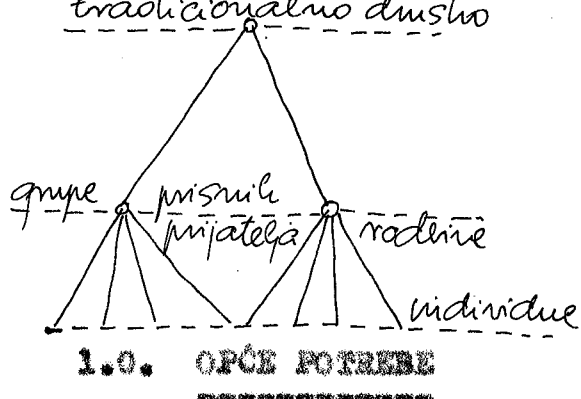

Suburbni čvor
 Željeznička stanica
 autobusni kolodvor
 lučko pristanište
 aerodrom

- OVOM TOČKOM U ZAGREBU PRODE PRAVNO NA MILJADE LJUDI, ZAŠTO JE NE UPOTREBITI ZA ANIMACIJU KULTURE
- BIBLIOTEKA
  - IZLOŽBA
  - MALO KINO
  - INFOCENTAR
  - MALA GALERIJA
  - USLUGE
  - ITD.

Koncert Dvorana
 OTVORENE MUZIČKE
 AKTIVNOSTI ZA
 AMATERE

1.1. POTREBE DRUŠTVA: jedna od prvih potreba društva jest: da se transformira iz svoje tradicionalne forme, vrlo separiranih grupa koje razvijaju svoje partikularne interese - u otvoreno dinamično društvo zajedničkih ciljeva i interesa. Grupe prijatelja se preklapaju, svakodnevno proširuju. Prijateljstva nastaju na bazi zajedničke političke akcije, ideologije, temperamenata, kulturnih afiniteta, zajedničke kreativne aktivnosti i drugih elemenata koji nisu apriori dani i limitiranog broja. Zbog manjih radikalnih promjena podloge društva PROGRESIVNIJA IDEOLOGIJA I TEHNIČKI NAPREDAK, tradicionalni koncept je veoma narušen - (on^o je ipak osiguravao pomalo ekonomski interes i davao neke psihološko utočište) - i budući se otvoreni društveni koncept nije dovoljno afirmirao nastao je vakuum kao izvor niza društvenih frustracija. Stoga je sadetak društva da kroz konkretne poduhvate razvije i stisulira elemente svog fleksibilnog koncepta.

Potreba društva je da briše podjelu na aktivni i pasivni dio, time da kompletno društvo postane aktivno. angažirano u što više ^{svob.ih} ~~svob.ih~~ manifestacija. Umjesto pasivne konzumacije "produkata specijalizirane manjine", kreativno učestvovanje većine u djelatnostima, kulture, umjetnosti, sporta itd. Specijalisti će i dalje imati važnu ulogu no njihova spona s "običnim ljudima" mora biti dominantna i uspostavljena ne samo putem uobičajenih formalnih institucija /musej, galerija/ već i

putem svakodnevnog društvenog kontakta.

Svaka separacija samo oslabljuje društvo i njegova potreba je da izbjegava svaku radikalnu podjelu u bilo kojoj domeni svoje društvene aktivnosti. Te moguće podjele su: mladi - stari, muškarci - žene, studenti - radnička omladina, građani - stanovnici sela, intelektualci - neobrazovani, samci - familijarni ljudi, itd. Svaka podjela je samo izvor konflikata i nije dovoljno samo to teoretski postaviti, već sprovesti u život. Umjesto ^{napr} domova staraca, studentskog centra bolje je stvoriti ambijent zajedničke aktivnosti.

Potreba našeg društva je da maksimalno rasvije sistem samoupravljanja kao opći i pojedinačni interes radnih ljudi, široki front javne i kolektivne aktivnosti koji će preuzeti brigu i odgovornost, a također i sudjelovati u općem blagostanju.

Osjećaj zajedništva i zadovoljstva da sami krojimo i rješavamo vlastitu sudbinu, je dio obogaćivanja svakodnevnog života. Ovo samoupravno pravo i dužnost daje intenzivan impuls organizaciji društvenog prostora - okrilju ljudima da iskreno raspravljaju, odlučuju, da se obrasuju i obogaćuju. Prostor mora stimulirati OČI U OČI DEMOKRACIJU.

Potreba našeg društva je da afirmira komunističku ideologiju na neposrednom političkom životnom planu. Da se uspostavi ravnopravnost među ljudima, nije individualna briga svakog osobno, već udružena briga društvene zajednice. Gruhana revolucija trijumfira je uspostavenom komunističke teoretske misli, principa i morala. Na toj podlozi mi možemo nastaviti revoluciju, koja će društvo mimo partikularnih interesa voditi zajedničkoj dobrobiti.

Kreirajući prostor, to znači da nije aktualno samo pitanje KAKO? niti dovoljno ŠTO?, već je nužno pitanje i odgovor na ZAŠTO?.

Arhitektonski pristup toliko je popularan među arhitektima da nije unogo izmjenjen socijalni smisao arhitekture. Boreći se da arhitektura bude sa sve članove društva, moramo se suočiti s KVANTITATIVNIM PROBLEMIMA, i trebali bi zauzeti jasan stav i rasjasniti svoje motivacije. Arhitekt ipak donosi odluke koje su dobrim dijelom i političke naravi, pa bi stoga morale odražavati i određenu ideologiju.

Potreba je društva da stimulira kontakte među ljudima. /KOMUNE, TO SU LJUDI ZAJEDNIČKIM INTERESIMA KOJI KOMUNICIRAJU JEDAN S DRUGIM" - M. WESBERG/.

To vjerojatno nije lingvističke slučajnost da riječ KOMUNA i KOMUNIKACIJA imaju zajednički korijen. Zato mi moramo stimulirati taj komunikacijski kontakt raznorodnim medijima kulture, politike, edukacije, a kako se sva ta zbivanja odigraavaju u određenim ambijentima, na nama je da formiramo i oblikujemo takav prostor gdje će se komuniciranje ideja i aktivnosti maksimalno odvijati - društvene-kulturni ambijenti.

1.2. POTREBE POJEDINCA: neke od vrlo važnih potreba pojedinca su: - fizička i ekonomska sigurnost -
- osiguranje i izražavanje ljubavi - osiguranje priznanja - izražavanje spontanosti i kreativnosti - orijentacija u smislu vlastite pozicije u društvu - osiguranje i održavanje pripadnosti određenoj grupi, zajednici - osjećaj pripadanja postojećem moralnom redu i imati osjećaj valorizacije vrijednosti - i još niz drugih pokazuje da su sve one u uskoj vezi s ostalim pripadnicima

društva. Čovjek je društveno biće i ima potrebu i zadovoljstvo da bude s drugima bez obzira koliko bio snažen njegov individualizam. Staviše svoju posebnost jedino i može izraziti u društvenom kontekstu. Svaka situacija koja naglašava suprotno jeste protiv čovjekove prirode društvenosti.

U spomenutoj situaciji društvenog vakuma, čovjek je sposoban poboljšavati svoj materijalni svijet /autostrade, električni stupovi, automobili, nebotičari/, on ima više dobara za konzumiranje /bolja hrana, TV program, stereo zvuk/. Pa ipak se dešava da je nezadovoljan, kada njegove slobodne vrijeme utone u repetiranje i monotoniju, kada su neznanci za stolom u kavani, u gledalištu, na ulici, a "znanci" na ekranu, u magazinu, na bini. Bez obzira na visoki tehnički standard, biti će nezadovoljan otkrije li da je eko njega sve veliko i važno, a on zapravo vrlo mali tečak kojeg će, ustreba li, vrlo lako zamijeniti. Pasivan individualni standard ima limitirani domot.

U jednoj anketi na pitanje "da li ste sretni" veliki procenat pozitivnih odgovora je bio u vezi s učešćem u društvenim aktivnostima: posjeta prijateljskih, zajedničke akcije u susjedstvu, rad u raznim organizacijama itd. Arhitekt može značajno direktno utjecati na ljudsku sreću, ali može mnogo napraviti stvarajući prikladni ambijent kontakata i zajedničke aktivnosti. Kontakt vodi upoznavanju, upoznavanje sličnosti, sličnost prijateljstvu, prijateljstvo društvenoj akciji, što uproščeno znači da kontakt vodi k sreći. Medijem prostora može se podržati kreativni stav i individualna vrijednost svakog člana društva, a to je

prostor zajedničkog okupljanja.

Sociološko ispitivanje u stambenim zonama Helsinkija pokazuje da je najveći broj ljudi zadovoljan stambenim standardom, a da se najveći broj nezadovoljstava odnosi na mogućnosti društveno-kulturnog aktiviteta u naselju. To služi ispravnošću jedne konstatacije. Početkom stoljeća sadetak arhitekture je da spašava fizičko zdravlje široke populacije, krajem stoljeća to će biti mentalno zdravlje. Da neuroza ne bi postala rak ovog vremena potrebno je kolektivnom akcijom uspostaviti mentalno održavanje.

- 1.3. POTREBE KULTURE: danas su da se prevaziđe njen "ELITISTIČKI" oblik i da poprimi MASOVNE razmjere ne samo u konzumiranju već i u njenom kreiranju. Iako opća klima ističe potrebu za kulturom više nego ikada ranije, mnogi raporti izvještavaju o pojedinim kriznim situacijama. Vjerojatno dio objašnjenja jeste i u presentnom ljudskom ponašanju koje se oslobodilo balasta raznih formalizacija, a pojedine kulturne aktivnosti su i dalje u svom tradicionalnom rubu. Nekadašnja dobra namjera da se prostor organizira u zonama stanovanja, rada sportske, kulture itd. ponašanja, također se nije afirmirala. Mnogi od ovih separatnih sadržaja ostali su po strani za obična čovjeka. Separacija aktivnih profesionalaca i pasive publike načinila je da galerije pripadaju slikarima, sportski tereni profesionalcima, što bi trebalo biti samo dio istine. Jedan od suprodukata ove kulture su razni surrogati koji igraju važnu ulogu u životu mnogih ljudi /kič-umjetnost, laka literatura, sportski cirkus td./. Naš sahtjev je međjutim "optimum

kreativnosti: izbjeci trošenje našeg vremena "kao što su Rimljani radili, ~~svima~~ se vinom, ženama i pjesmom", i biti zadovoljan sa stvarima koje su naši djedovi stvorili. Mi moramo prenaći nova rješenja na probleme i situacije koje su pred nama. Arhitekt van Klíngeren kaže: " ... po mom mišljenju to nije ARHITEKTURA ono što bi se trebalo diskutirati, već to je naša KULTURNA SHEMA koja je još uvijek shema naših prađedova, to je način MIŠLJENJA koji će dovesti do novog pristupa ....", a to bi značilo i rezultat u drugačijoj organizaciji prostora nego što li su tradicionalne forme tradicionalnih institucija. ~~Znamo~~ I dok ove sahtjevaju maksimalni respekt i pažnju jer su one dio nas, naše prošlosti i većina sadašnjosti, naša kretanja u budućnosti morala bi imati slobodu vlastite inicijative, potrebe, želje.

Pred nama je opredjeljenje za našu budućnost, jer svaka civilizacija, svako društvo razvija predodšbe i vizije vlastite budućnosti. ŠTO OČEKUJEMO OD BUDUĆNOSTI? Nije unaprijed odlučena niti je izvan naše kontrole, navisi uglavnom od toga što mi želimo, od naših ideala. Prema tome opredjeljenju mijenjamo i našu okolinu, naše ambijente i prostore. Ako je ~~naša~~ kultura zavisao za budućnost, sadetak arhitekture je jasniji.

Mnoge umjetnosti su već evoluirale na način da traže učešće širokog auditorija ili pretendiraju da imaju refleksi na društvena zbivanja. Film, politički teatar, angažirana muzika, umjetnost "postera" /plakata/ može jedino egzistirati u tom kontekstu. "U masovnoj kulturi neće biti razlike između umjetnosti i svakodnevnog života" /A. Ginsburg/ Jedan takav vid neformalne umjetnosti

ali sa ovom serioznošću koja je svojstvena umjetnosti mogao bi se odvijati u društveno-kulturnim prostorima koja bi bila neposredno povezana sa svakodnevnim životom.

U našem vremenu svatko može izvršiti vlastitu kulturnu identifikaciju. Između ostalih mogućih izbor je između internacionalne, svjetske kulture i regionalne kulture. One obje imaju snisao i one međjusobno suradjuju. Žrva se masiva na tehnologiji, nauci, življenju internacionalna, energiji produkciji i dokazuje koliko su ljudi globusa ovisni jedni o drugima. Antiteza: kulture žine raznolikosti među ljudima, afirmira regionalne kulture, ističe tradicije, participacija pojedinca je veća i direktnija, romantičnija je ali pasivnija jer misli da ono što je vrijedilo jučer, će vrijediti za sva vremena. Dok svjetska kultura prijeti da čovjek s jedne strane postane komponenta - jednog savršenog ali hladnog super sistema, a druge strane pomakne rješavati niz vitalnih problema čovječanstva /mir, npr./. U svakom slučaju kulturna identifikacija je dio čovjekove potrebe i zato treba to i potpomagati i kreacijom naših prostora.

Kulturna identifikacija će se uvijek javljati na raznim nivoima. Za pripomeniti je potrebu prostornog ispitivanja KULTURNOG PROSTORA - zajednice koja može biti dovoljna da stvara mogućnost prve identifikacije. Čisto je da stanovno susjedstvo /10.000 stanovnika - dimenzionirano prema Školi/ ne ispoljava karakteristike samostalnosti, već obično potpada pod veći centar. Da li su te brojke 50.000 - 100.000 stanovnika, ostaje da se ispituje. Služiti je da bi rezultati bili bolji, no ispitivanja bi morala biti

sveobuhvatna i usaglašena s ostalim činjenicama. Važno je imati na umu da je potrebno uspostaviti DRUŠTVENO-KULTURNU INFRASTRUKTURU.

- 1.4. EKONOMSKI RAZLOZI: Čest je slučaj da se arhitekti veoma slabo razumiju u ekonomiju i obrnuto poslovnici ljudi u arhitekturu, a jedino kroz to zajedništvo moguće je ostvariti uspješnu kreaciju prostora. Iako u vrijeme izrade projekta, pogotovo realizacije se troši najveće količine novca, u periodu predplaniranja i planiranja se gotovo odluči o sudbini 80 % kasnijih investicija, stoga je ovaj period neobično značajan. Također jednako važan jest financijski projekt kasnijeg održavanja objekta, što mora biti dio arhitektove brige. Oba ova momenta ukazuju da je kudikamo skuplje graditi separirane društvene objekte umjesto integriranog, kada je ~~ovo~~ to moguće postići. Uštede koje se mogu postići kod gradnje npr. teatra, nemogu se ni približno mjeriti s uštedama koje se ostvare ako se odabere valjani koncept prostora ili dinamičkog sistema.

Vrlo je važno ispitati relaciju između JAVNOG i PRIVATNOG prostora. /Privatni je svaki onaj, bez obzira na pravno vlasništvo, koji je korišten od pojedinca: stan, ali i ekskluzivni hotel/. Društveni život je u proporciji s omjerom ova dva prostora i on je uvijek dinamičniji i aktivniji tamo gdje je više javnog prostora /gradski centar/. Zbog istog razloga u predgradju ili na selu, život je mrtav.

Minimalnom redukcijom privatnih prostora može se dobiti veoma mnogo javnih prostora - za opću potrebu i dobrobit. Tu bi se trebalo naći ključ

finansiranja ovih prostora "IMATI ČEHO VIŠE IMAJUĆI MANJE". Kako je u našem društvu većina onih "privatnih" prostora građena društvenim financiranjem, tu leži naša snaga da se sredstva, mimo partikularnih interesa, usmjeruju za zajedničku dobrobit. /Ispitivanja su pokazala da ljudi radije stanuju u manjim stanicama ali s dobro organiziranim javnim uslugama, nego obrnuto/.

NAŠ JE PRVI ZADATAK REVIDIRATI IDEJU O POSJEDOVANJU JER SE TU KRIJU OGOROMNI EKONOMSKI POTENCIJALI. Ljudi bi trebali objasniti sami sebi smisao posjedovanja i u kojoj su mjeri neke lažne, besmislene vrijednosti dio života. Trebalo bi preispitati gdje je egzistencijalni minimum, što znači optimum u korištenju prostora i koliko je prostora pasivizirano u nearetnoj želji vlasništva nad prostorom. Otkrivanjem pravih vrijednosti života slabiti će i ta želja za posjedovanjem.

Kod izgradnje ili formiranja društvenog ambijenta, prostora povoljni ekonomski moment može biti dobrovoljno učešće građana. Stoga bi svaki projekt morao nositi nešto za mogućnost organiziranja radne akcije - Ona sama po sebi, mimo ekonomske vrijednosti, ima društvenu vrijednost zajedničke akcije - spoj rada i zabave. Posljedice: arhitekture postaje alat dnevnih potreba.

- 1.5. POTREBA BALANSIRANJA AMBIJENTA: industrijska revolucija je začetrila konflikt selo - grad koncentrirajući ljude u gradove oko industrije, stvara ekonomski jaz i kulturni, i ^{također} inasiva poremećaje kako na selu tako i u gradu. Grad dobija jeftinu radnu snagu i njen višak rada ostaje u gradu, ali se javlja niz problema /stambena kriza, air-polution, promet/. Selo gubi najvitalniji dio stanovništva

masovni bijeg omladine daje osjećaj besperspektivnosti. U Finskoj je međjutim ovo preljevanje stanovništva kanalizirano usmjesto na jedan na više manjih gradova i to se odvija reklo bi se uspješno, budući se kreiraju slične mogućnosti koje se mogu naći i u velikom gradu. Kod nas je kontrast između provincije i centra kudikamo veći, i sa očekivati je u budućnosti još veće odljevanje stanovnika iz provincije /selo, mali gradić/. U zapadnim zemljama živi dvije trećine stanovnika u gradu, a kod nas nešto više od jedne, što znači da milijuni stanovnika sa sela će preseliti u gradove prije nego što se dostigne taj stepen urbanizacije. Bez obzira na sve probleme, grad pruža neke šanse /bolja edukacija, sport, rasno-da, zdravstvena zaštita/ daje nađu /stan, posao/ i stvara jednu apstraktnu iluziju o "boljem životu" sa razliku od seoskog mrtvila. Osjećaj da su postrani, stvorio je posebnu psihologiju provincije: ljudi osjećaju inferiorni kompleks spram velegrada /ili su pretjerano obrambeni u vezi s lokalnim stvarima/.

Čini se da je opći kompleks da se dobiju veliki gradovi, representanti moći. /Umjesto 76 navlačiti na milijun, prenaći načina čak malog reduciranja sadašnjeg broja/. Pored toga neizvjesna je sudbina 18.000 seoskih naselja /podatak iz 1972. godine/ iz kojih se danas stanovništvo brže iseljava nego što se povećava priraštajem. Većina ovih naselja nema nikakvih društvenih institucija, čak ni najobičnijih tekovina modernog životnog standarda./ "Gradovi u nas vode parazitsku sebičnu politiku spram sela, iz njih uzimaju jeftinu radnu snagu, a daju tek neka ograničena sredstva za održavanje osnovnih

škola, minimumna zdravstvene zaštite i komunalne opremljenosti" - /B.Šušar/. Na drugoj strani su neiskorišteni kapitali sela: mogućnost konformnijeg stanovanja, rekreacije /koliko sela imaju tenis-igrališta²/, prednosti prirodnih datosti. Kroz sednjih par decenija stvarane su koliko-toliko ekonomske i tehničke pretpostavke ujednačavanja života na selu i gradu, /put, voda, elektri-ka, radna mjesta/. Prenda je situacija i dalje konfliktna, ipak postoje mogućnosti da se krene dalje.

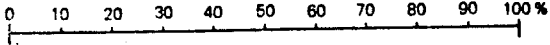
Pogrešna je politika /a nije ni humana/ sadržati seljačko stanovništvo na selu, provincijalce u provinciji, građane u gradu. Trebalo bi stvoriti takve uvjete da se dobije mogućnost dinamičkog društva, velike mobilnosti i slobodnog izbora vrste rada i mjesta stanovanja. Danas međutim, na rasli-ku od migracije u grad, je gotovo nemoguća migraci-ja na selo, pored toga što je nepopularna. Da bi se to omogućilo kao i da bi se provincija revitalizira-la iz vlastitih redova nužno je uspostaviti mogućno-sti: 1. stanovanja - /danas je oskudica također ve-ćina građanog fonda u privatnom posjedu, često sa-pušteno/ 2. privredjivanje - /mnogo zemljišnog fon-da pasivno blokirana privatnim posjedom, te oskudi-ca radnih mjesta/ 3. usluge i društveni aktivitet.

Ovaj treći zahtjev navodi nas na potrebu formiranja društveno-kulturnih prostora aktivnosti, na bilo kojoj od kasnije pomenutih načina /"dinamički kon-cept"/. Na selu će često ovo dobiti i edukativni karakter kojim se može veoma poboljšati produktiv-nost u djelatnostima što se danas vrše bez ikakove stručne isobrasbe. Provincijski grad i selo će kroz društveno-kulturne aktivnosti otklanjati osje-ćaj inferiornosti spram "metropole", izdići se

iznad lokalne "pri^{er}he" kulture i od grada neće
primati samo suregate.

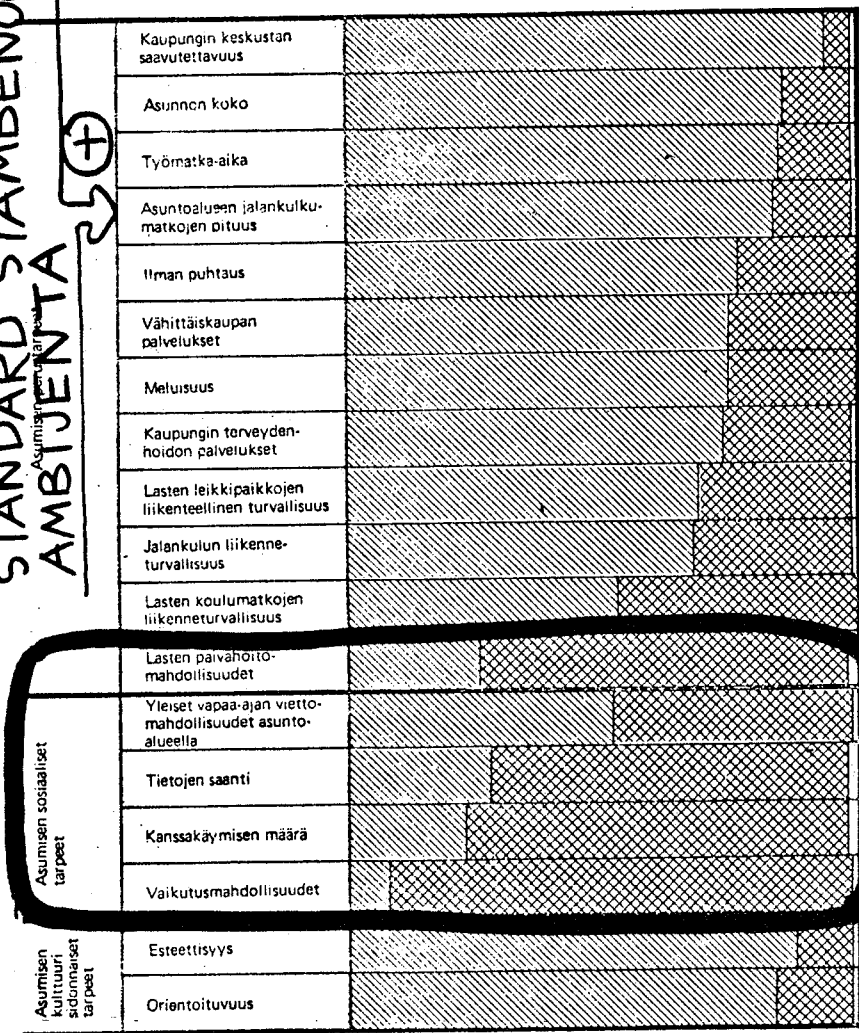
Glavni sadetak je stvoriti bogati i sadržajni
društveno-kulturni život na koji ima pravo svaki
građjanin zajednice bez obzira na mjesto gdje on
obitava.

ISPITIVANJE POKAZUJE DA JE NAJVEĆI BROJ NEPOVOLJNIH ODGOVORA U VEZI S DRUŠTVENO KULTURNIM AKTIVNOSTIMA U NASELJU. STANDARD STAMBENOG NASELJA JE NA ZAVIDNOM NIVOU, ALI TO RJEŠAVA PROBLEME PRVENSTVENO VEZANE UZ BIOLOŠKO I FIZIČKO ZDRAVLJE STANOVNIKA. PROSTORI I AKTIVNOSTI KOJE UTJEČU NA MENTALNO ZDRAVLJE, I U NAJRAZVIJENIJIM ZEMLJAMA NISU NA ODGOVARAJUĆEM NIVOU. OVO MOŽE BITI I PUTOKAZ NAŠEM STAVU (PRIVREMENO ORJENTIRAN ODREDJENOM STAMBENOM INDIVIDUALIZMU): DA JE JEDINO MOGUĆE OBLIKOVATI BALANSIRANI, TOTALNI ŽIVOTNI AMBIJENT, A NE NIKAKO ODREDJENE INDIVIDUALIZIRANE KOMPONENTE TZV. "VISOKOG STANDARDA".

DRUŠTVENO KULTURNI AKTIVITETI

STANDARD STAMBENOG AMBIJENTA

- UDALJENOST OD GRADSKOG CENTRA
- VELIČINA STANA
- UDALJENOS MJESTA RADA
- UD. DO TRANSPORTNE TOČKE
- ČISTOĆA ZRAKA
- OPSKRBA, SERVISI
- BUKA
- ZDRASTVENA SLUŽBA
- SIGURNOST DJECE OD PROMETA
- SIGURNOST PJEŠAKA
- SIG. DJECE NA PUTU U ŠKOLU
- BRIGA ZA DJECU
- MOGUĆNOSTI ZA PROVED SLOBODNOG V.
- DOBIVANJE INFORM.
- MOGUĆNOST SUSRE
- MOG. PRENOŠENJA I PRIHVAĆANJA IDEJA
- IZGLEĐ
- ORJENTACIJA

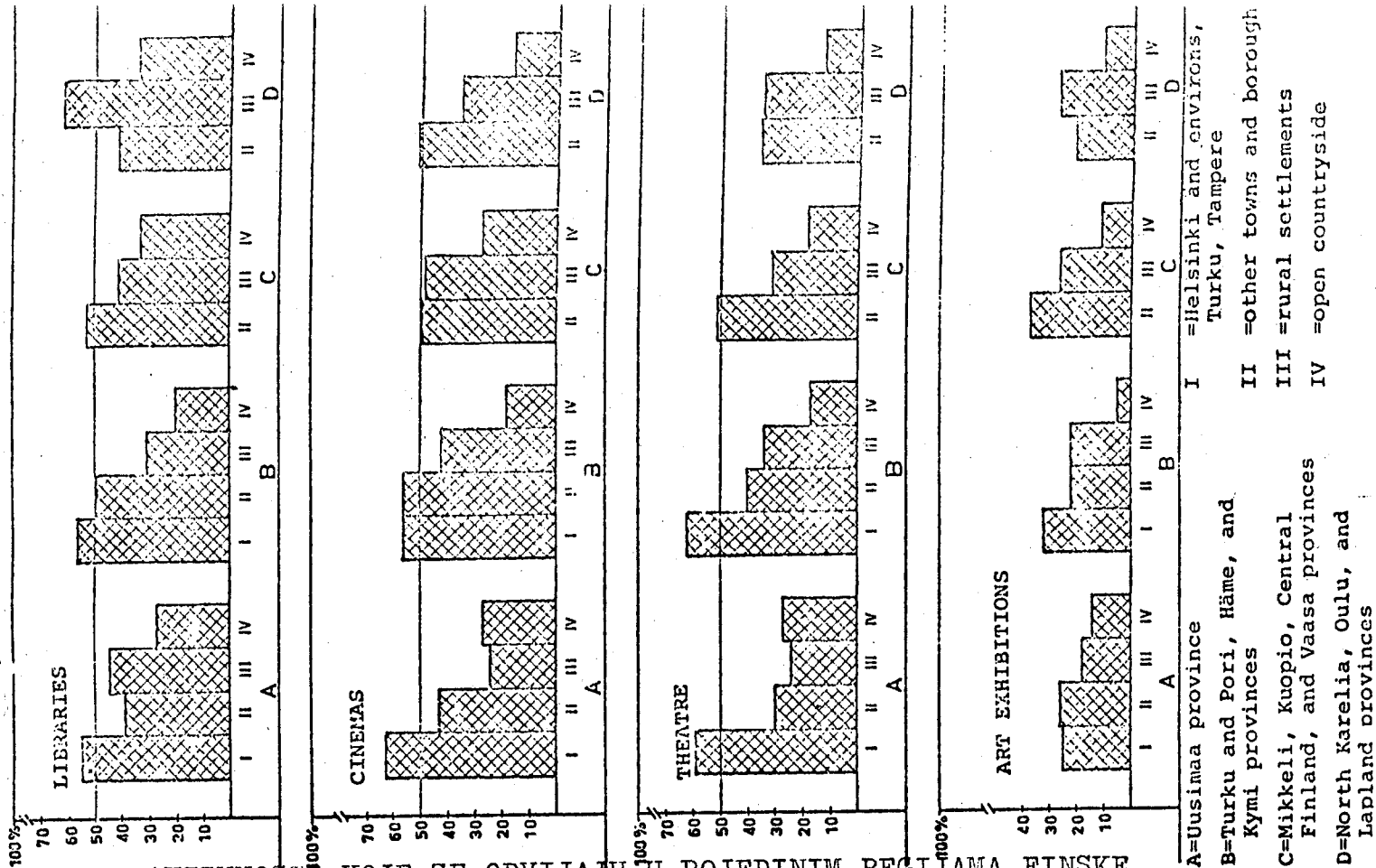
Tyytyväinen, hyvä, mittava jne (+)
  Tyytymätön, huono, mittamaton jne (-)
  Ei osaa sanoa

DOBRO
VRLO DOBRO
ZADOVOLJAVAJUĆE

LOŠE
NEDOVOLJNO

NE ZNA

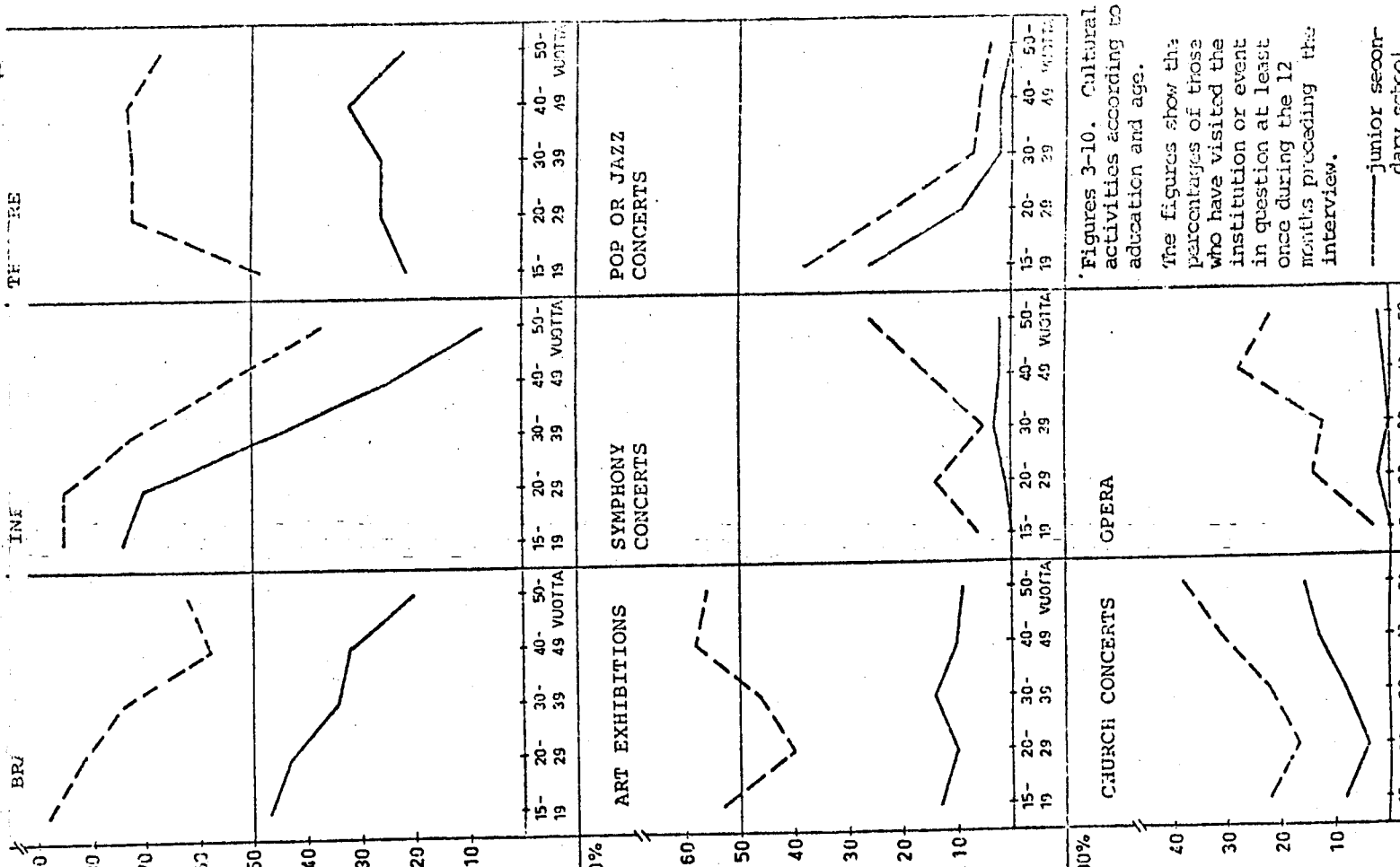
SOCIOLOŠKO
ISPITIVANJE
U HELSINKIJU
1972 GODINE

AKTIVNOSTI KOJE SE ODVIJAJU U POJEDINIM REGIJAMA FINSKE ISKAZANO U 3-4 SLOJA: VELIKI GRAD, GRAD^{SKI}, SELO I RASUTA NASELJA. - DOBRANO OVISE O PREDUVJETIMA KOJI TAMO POSTOJE.

A=Uusimaa province
 B=Turku and Pori, Häme, and Kymi provinces
 C=Nikkeli, Kuopio, Central Finland, and Vaasa provinces
 D=North Karelia, Oulu, and Lapland provinces

I =Helsinki and environs, Turku, Tampere
 II =other towns and borough
 III =rural settlements
 IV =open countryside

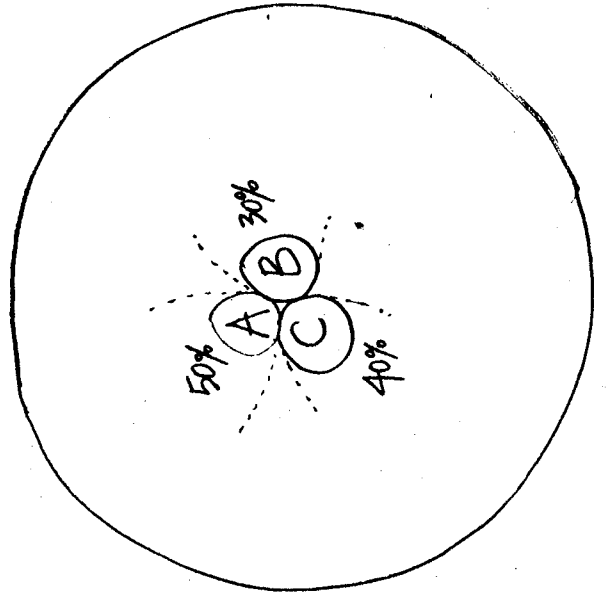
Figures 3-10. Cultural activities according to education and age. The figures show the percentages of those who have visited the institution or event in question at least once during the 12 months preceding the interview.

AKTIVNOSTI U VEZI SA STAROSCU I OBRAZOVANJEM (JEDAN OD ZAKLJUČAKA: LJUDI S NIŽIM OBRAZOVANJEM RADIKALNO SE ISKLJUČUJU IZ DRUŠTVENO KULTURNIH AKTIVNOSTI POD STAROST).

STATIČKI

$$A = B + (C) + \dots$$

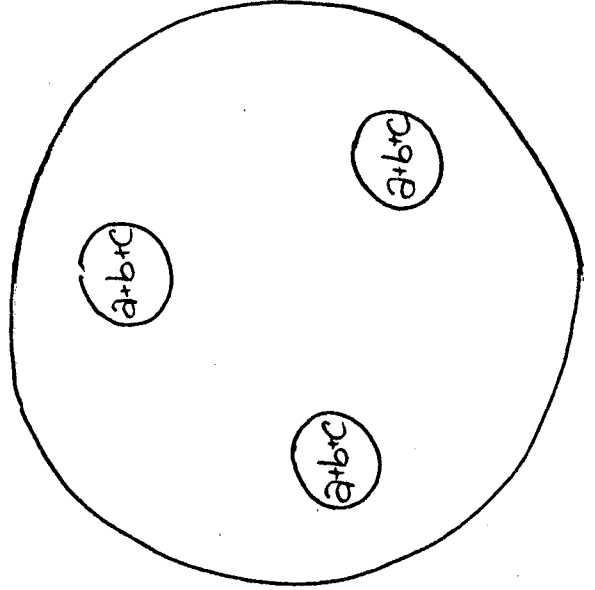
ARHITEKTURA I SUIŠE
SLJEDI ODREĐENU FUNKCIJU
PA JE TAKO JEDNOZNAČNA.
SKUPO + NEEFIKASNO.

POLIVALENTNI

$$A = k \cdot (a + b + c + d + \dots)$$

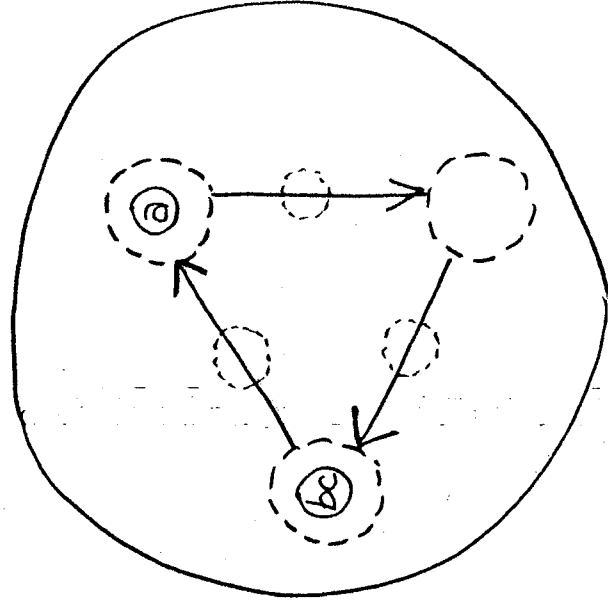
ZDRUŽENE AKTIVNOSTI
SARADUJU - SREĆU SE U
ZAJEDNICKOM PROSTORU
STIMULANS MASOVNOJ
KULTURI.

DINAMIČKI

$$A = f(a) + f(bc) + \dots$$

MOBILNI ELEMENTI I ČVRSTA
ARHITEKTURA FORMIRANJU
AMBIJENT. PREDUSLOVI:
PROGRAM + ORGANIZACIJA
TRANSPORT + VEZE

2.0. ARHITEKTONSKI PRISTUP

2.1. **STATIČKI SISTEMI:** su najrasprostraniji vid organizacije kulturnog i društvenog života danas u gotovo svim zemljama. Budući je krajnje pasivni sistem i stoga u svojoj biti neefikasan, on može biti jedino zamjena, najčešće vrlo slaba za bogati angažirani vid društvene aktivnosti za SVAKOG člana zajednice. Pod statičkim sistemima ovdje se podrazumjeva nisu separirani individualiziranih aktivnosti u individualiziranim objektima kao npr. teatar, koncertna dvorana, sportska dvorana, itd. Najčešće je aktivnost vrlo radikalno separirana na profesionalni dio i neaktivnu publiku. Istanjake manifestacije su establižirana "kulturna elita" ili sportski cirkus - ni jedno ne doprinosi mnogo da kompletno društvo prihvati i razvije prave vrijednosti ljudskog duha.

U tradicionalnom poimanju zbog tradicionalnih navika ovaj koncept i ovakvi objekti se pričinjavu "najrealnijima" jer nisu neisvjesnost već "prave trajne vrijednost", bez mnogo razmišljanja mogu se graditi, štaviše pruža najviše ugođe i komfora. Njihova arhitektura pretstavlja simbol grada, meta turističkih kamera i tema poštanskih razglednica. Rezon: "graditi malo ali vrijedno" jest namagljivanje problema, pogotovo njegovog rješavanja. Čak kada i jedan grad dobije objekat ove vrste i kada uz "bogati program" grad profitira, što to znači za sve one koji ga u drugim sredinama oskuđavaju. Ekonomski je možda lakše podići jedan reprezentativni objekat negoli inicirati jedan dinamički sistem, ali ako ova parcijalna rješenja multiplicirano se cijelu regiju ili

državu, ovo može predstavljati ekonomsku katastrofu. Ustvari, prividna realnost jest utopija koja se nikada neće ostvariti.

Koristeći tradicionalnu tehnologiju i načelost tradicionalni kulturni koncept, promjena se dešava jedino u arhitektonskoj šminki, težeći da se dobije donekle impresivan objekt koji će izazvati divljenje pasivnog promatrača. Arhitektura je okrenuta toliko sama sebi da ^{zaboravlja da} je također veoma važan servis života i medij koji može podržati progresivni razvoj društva. Kada se ovi objekti rade u interesu nacionalne kulture, znači samo površno rješavanje tog problema, jer kultura i društveni život jedne zajednice se ne odvija samo u njenim hramovima, već u neposrednim životnim prostorima, pojednostavljeno kazano: na ulici, trgu, susjedstvu, tramvajskoj stanici.

Statički sistem nemoguće zadovoljiti pretpostavku "SVE ZA SVAKOGA" i stoga prednost treba dati drugim načinima rješavanja.

2.2. VIŠENAMJENSKI - AKTIVAN PROSTOR: Bojan višenamjenskih prostora veoma je popularan danas u arhitektonskoj terminologiji, ali je raznoliko shvaćen. U planiranju društveno-kulturnih centara ovakvo rješavanje se nameće, iako je broj uspješnih realizacija veoma mali. Da bi se s uspjehom afirmirala ova ideja, potrebno je prvo kreirati "novi način mijenja" koji će stizati iz onoga što prethodi arhitekturi, a to je način života. Vrlo je važno definirati naš društveno-kulturni model koji želimo afirmirati medijem arhitekture. Pokušamo li slijediti ~~masovnosti~~ "masovnosti" društveno-kulturnu infrastrukturu, na području arhitekture "perfekciju moramo

zamjeniti imperfekcijom", što znači da ćemo prostora "IMATI VIŠE, IMAJUĆI MANJE" /van Klingern/. Imajući višenamjenski prostor integriranih funkcija njeđenih aktivnosti, imati ćemo bogatiji intenzivniji i kreativniji prostorni medij, nego li s istim ekvivalentom separiranih funkcija /što je ekonomski gotovo nemoguće postići/. Mišljenje da koncentracija na određenu aktivnost ima prednost ne stoji jer što znači postići perfekciju na limitiranom području akcije? - ne vodi li to izolaciji, zatvaranju i gubitku širokog socijalnog smisla. Stoga svaku akciju koja ima društveni karakter potrebno je "restvoriti" da usdje vezu s drugom akcijom: dobijeni ambijent je potentniji da pruži stimulans svakom članu društva da razvija i obogati svoju ličnost i da bude integrirani dio društva. Čim je više članove uključeno u razne aktivnosti, cijelo društvo postaje snažnije i dinamičnije. Kako višenamjenski prostori izražavaju širi interes, oni se nameću kao rješenje kroz integraciju, prostora postaje jeftiniji, što omogućava bolju opremljenost i mogućnost da više područja dobije ovakve objekte.

Veliki problem kod gradjenja je pomanjkanje zajedničke akcije: partikularni interesi, razjedinjena sredstva i pomanjkanje društvenosti - česte otklonačaju ideju višenamjenskih prostora. Pored ekonomske prednosti kod gradjenja, treškovi održavanja ovih objekata su manji . Prostori su korišteni preko cijelog dana, posebne aktivnosti ne trebaju posebne prostore, a mnogi servisi su zajednički. Dok kod tradicionalnih objekata ljudi često imaju predrasuda da ih valjano koriste, ² ovdje su razne zapreke eliminirane jer su na gotovo isto^m mjestu

uključene rane životne situacije od onih najbanalnijih pa to manifestira tzv. najviše kulture.

Dimenzioniranje i lokacija ovisi o više faktora. Kako obično velegrađski centar ima više točaka emisije (nakar tradicionalni) polivalentni prostori su podjednaki sa prigradska naselja kao i sa manje gradove koji kompletno nedostaju ovih sadržaja. Preporuča se da broj pripadajućih stanovnika ne bude prevelik /15.000 - preporuka u Finskoj/, ne sve ovisi o načinu kako se prostor i program organizira. Polivalentni centri nisu utopijska u konceptu stanovanja gdje su stanovnici orijentirani društvenom životu: 15.000 stanovnika živi u 3.500 stanova - ako bi svaki stan bio sa 1 - 2 m² manji dobili bismo - 3.000 m² zajedničkog prostora u kojem bismo mogli ne samo gledati kino ili TV, imati seminare i predavanja, biblioteku, dječji vrtić, već gdje bismo povremeno mogli prirediti i privatne zabave, vjenčanja i druga slavlja. Kako je ovo teoretski i praktično moguće ostvariti, jedini problem koji nas sprečava jest individualizam posjedničke rezoniranja, bez obzira što nas ono često odvlači u usamljenost i depresiju. Ideja o polivalentnim prostorima nije naravno bez loših točaka: zahtjeva veoma dobro organizirani program aktivnosti da se pojedine aktivnosti ne bi dovele u konflikt. Polivalentni prostor ne može riješiti apsolutno sve probleme; niz arhitektonskih detalja traži domišljastost /npr. pod podestom za sport jednako kao i za ples i balet/ itd.

Mnogi smatraju ovu ideju naročito podjednaku sa afirmacijom društveno-kulturnog života u zemljama u razvoju, ali se sada najviše interesa i realizacija nalazimo u veoma razvijenim sredinama. Najuspješnija rješenja danas su švedski integrirani centri i holandski multifunkcionalni halovi. Kod posljednjih izvršena je

krajnja eliminacija suvišnih pregrada, pa je prostor izrazito programiran mogućnostima. Još veću redukciju vrši britanski arhitekt O. Price u science-fiction projektu: Fun Palace, koji jedino kran-dizalicu ostavlja kao permanentni element, a sve ostalo je projektirano za najviše deset godina.

2.3.1. DINAMIČKI SISTEM: ni uz najbolje organizirane polivalentne centre, ni ne možemo riješiti društveno-kulturne probleme totalnog prostora, pogotovo u području rijetkih naseljenosti ili u egzistirajućim centrima kada ož želimo obogatiti, podići na više-kvalitetniji nivo - ako trodimenzionalnom prostoru ne dodamo dimenziju vremena. Ovdje je ideja kreiranja privremenog ambijenta tamo gdje je zbog raznih razloga otežano formiranje stalnog prostora, i omogućiti realizaciju određenog programa /edukcijski, zabavni, kreativni/. Osnove cijele zamisli jesu mobilni elementi koji će u saradnji s nekim postojećim permanentnim prostorom ili samostalno, kroz određeno vrijeme davati okrilje društveno-kulturnom aktivitetu.

Da bi se koncept dinamičkog sistema afirmirao, nužna je fleksibilnost sistema i veoma dobro razradjen program aktivnosti. Važni preduvjeti su dobro razvijena transportna mreža i razvijena sredstva elektronske komunikacije. Cijeli sistem mora biti modularno determiniran i mora računati s tipovima konstrukcija koje se lagano grade i razlažu. Prometne točke služe kao ishodišta privremenog prostornog gradjenja - stoga ih je nužno prilagoditi našim potrebama.

Za naša razmišljanja o dinamičkom vidu kulturnih zbivanja interesantan je teoretski projekt "Instant City" grupe Archigram: Reagirajući na situaciju da mnogi ljudi u provinciji osjećaju nedostatak zbivanja

koja bi mogla proširiti njihove horizonte, predlažu IC "putujuću metropolu" - koja povremeno dolazi u manja naselja donjući okus velegrađskog života, sistemom informacija, edukacije i zabave. Elementi I. C. su audio-vizuelni sistemi, televizijske projekcije, vagoni, prikolice, pneumatske, lagane prostorne konstrukcije te različne mogućnosti za zabavu, izložbe itd. Aktivitet je razapet između tzv. "čvrste arhitekture" i "mekke arhitekture" / = efekat informacija i programiranog ambijenta/. U svakom postojećem mjestu I.C. nadopunjuje već postojeće aktivnosti, te uključuje nještane naselja^X u stvaranju programa koji će se odvijati u naselju Y. U prvoj fazi su elementi transportirani u dvadesetak vozila s mogućnošću djelovanja u raznim vremenskim uslovima s kompletnim programima. Druga faza je poetičnija: transport arhitektoničkim sredstvima: I.C. dolje s "neba i na isti način išće u nebo". Bez obzira na privremenu nerealnost ove ideje ovdje se mogu pronaći mnogi elementi ozbiljnosti načina kako stimulirati aktivnost na novom prostornom konceptu.

Drugi britanski projekt: PTE, pokazuje kako organizacija plus "čvrsta arhitektura" pruža obilje novih mogućnosti da se razvije edukacijski program na dinamičkom principu.

Dinamički sistem je veoma dobar da "potražuje" sistem višenamjenskih prostora. Ako se svi prostori kategoriziraju na način učestalosti vremenskih promjena /od jednog dana pa do 10 godina - američki projekt/, tada ga mi u ovim kategorijama možemo i mijenjati u namjeri da dobijemo određene prostorne mogućnosti.

Funkcioniranje ovog sistema zahtjeva odličnu organizaciju i zahtjeva veća početnu investiciju pokriva veće područje /ali to jedini mogući način da riješimo problem na širem planu./Kako ovdje arhitektura barata novim elementima /mobilnost, fleksibilnost/ ona će donekle dobiti novi izraz no bitna karakteristika ovdje jest da arhitektura nije toliko zamjetljiva - koliko se osjeća. Njena fizička mobilnost dovodi do MENTALNE MOBILNOSTI.

FLEKSIBILNOST OBJEKTA	
MJENJANJE	ŠIRENJE
VELIKI RASPONII	REZERVNI PROSTOR
POMIČNE STJENE	KONSTRUKTIVNI SISTEM DA SE MOŽE NASTAVITI
JEDNOSTAVNA RASVJETNA K	
GRIJANJE VODA KANALIZ. VENT. ELEK. UČINCIVE	

CENTRALIZACIJA FUNKCIJA
CENTRALIZACIJA PROSTORA DA SUZI BAZNIM FUNK.
SIMULTANA UPOTREBA PROSTORA
CELODNEVNA UPOTREBA PROSTORA

REDUCIRANJE POTREBE PROSTORA

REDUCIRANJE POTREBE PERSONALA

REDUCIRANJE CIJENE OBJEKTA I ODRŽAVANJA

EKONOMIJA

JASNA ORGANIZACIJA OBJEKTA

RAZLICITE MOGUĆNOSTI UPOTREBE

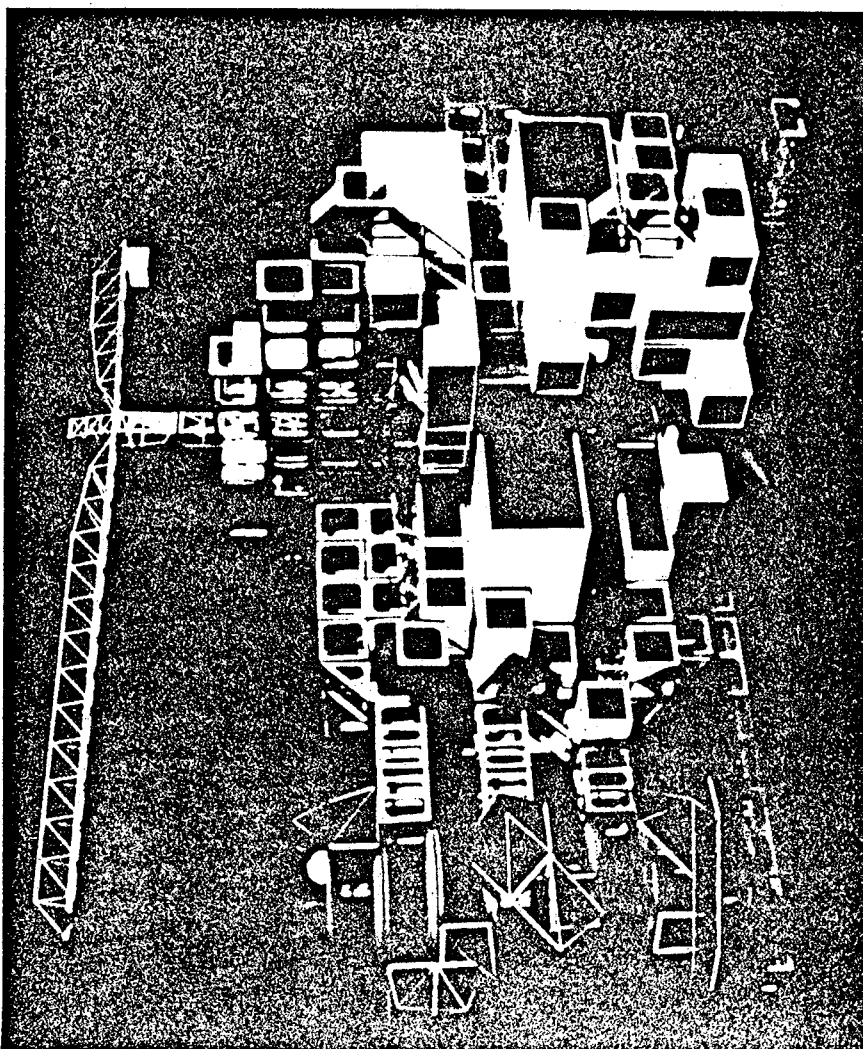
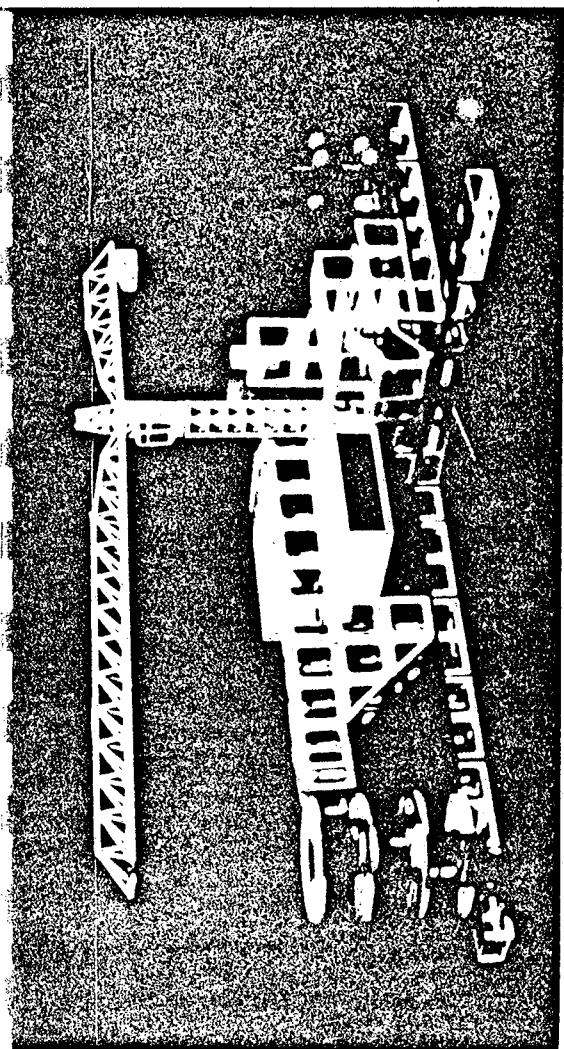
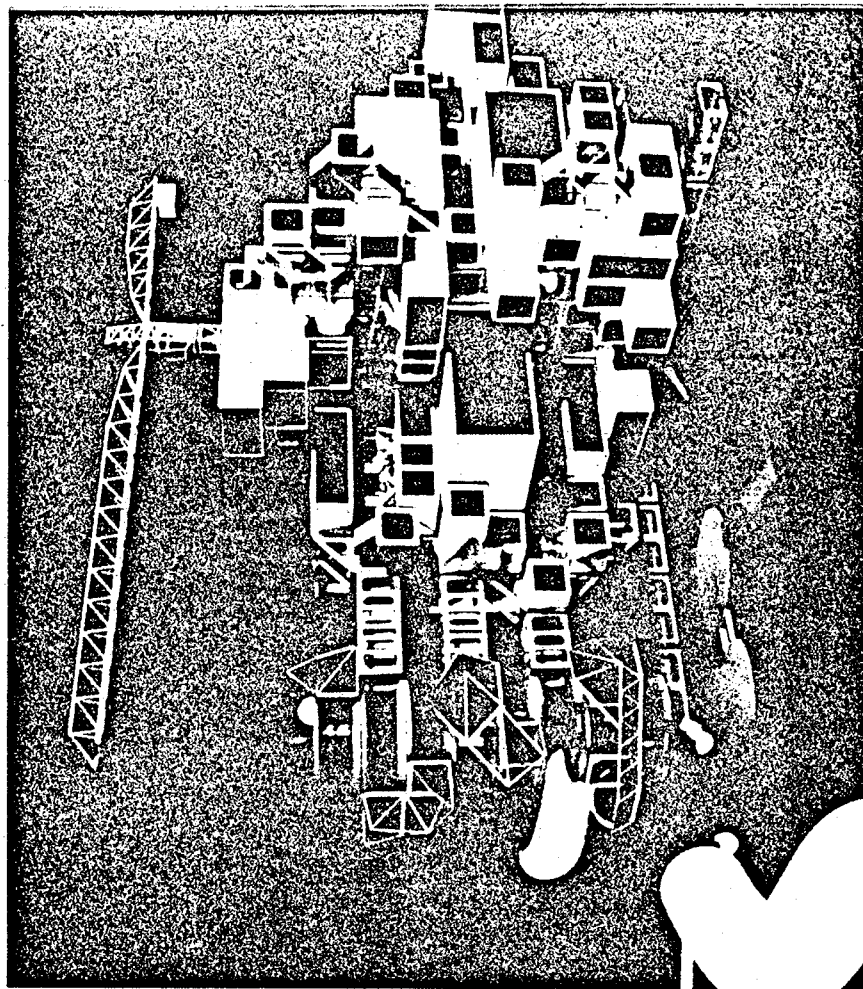
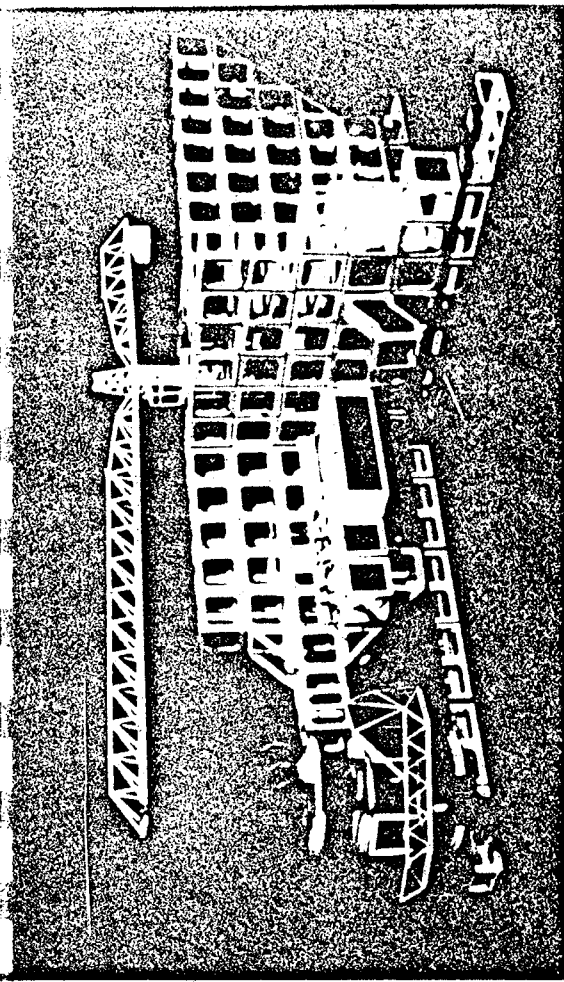
STIMULIRANJE LJUDI
DEMOKRATIZACIJA ADMINIST. I FUNKCIJE
ŠTO VIŠE BITI OTVOREN
BESPLATNO I DA SVATKO MOŽE KORISTITI
UGODNI INTIMNI PROSTORI
DOBAR PERSONAL
CENTRALIZACIJA INFORMACIJA
LAJKO PRISTUPAČNO

URBANO PLANIRANJE

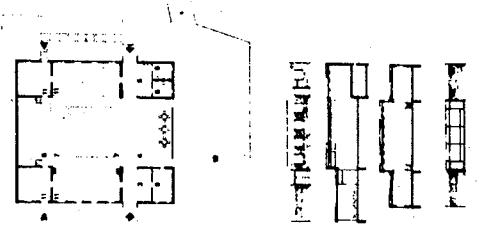
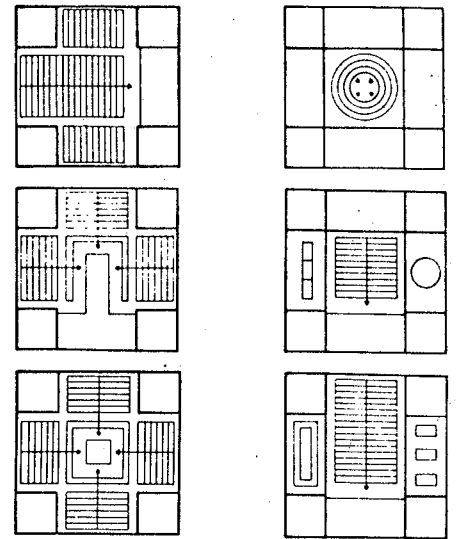
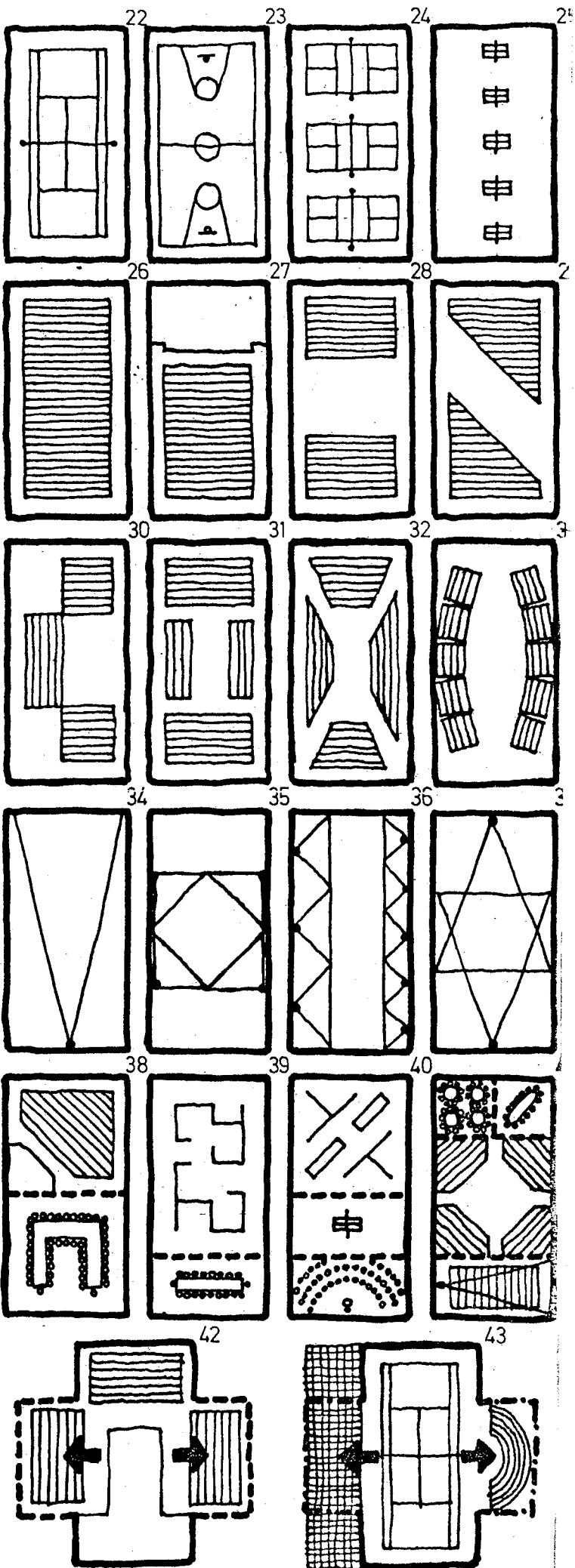
KONTAKTI

RAZUČITI KONTAKTI
AKTIVIRATI LAUDE

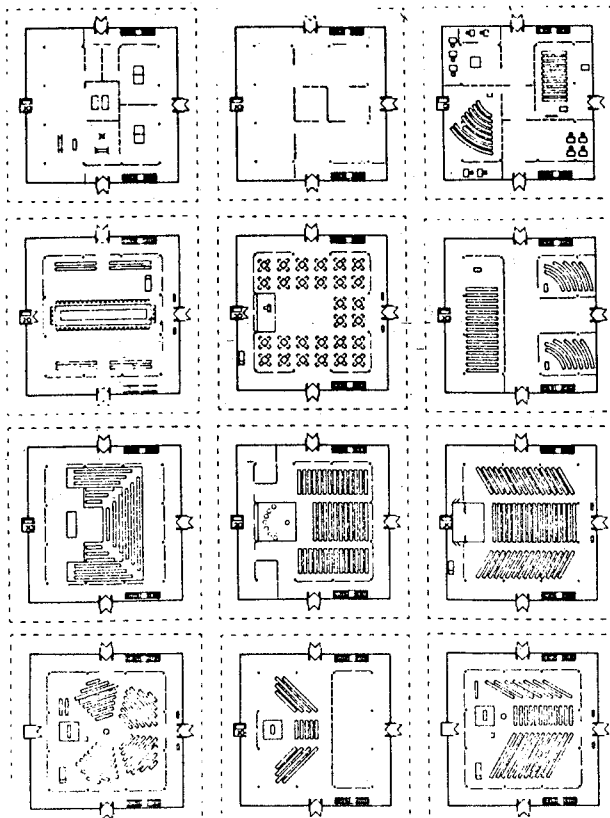
NACIN DA SE IZDJA VIŠE NA MENSKIM PROSTORA AKTIVIRA

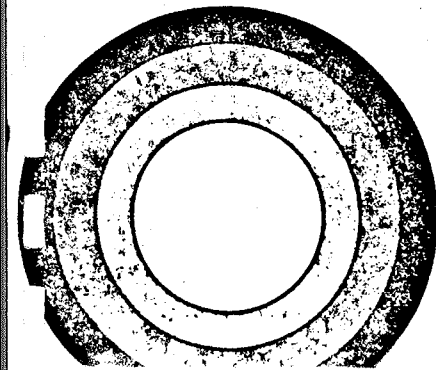
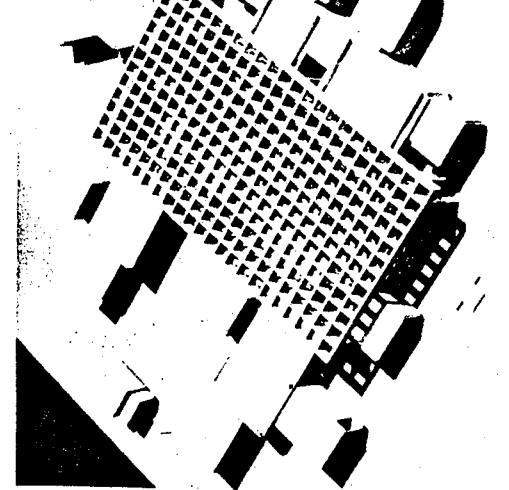
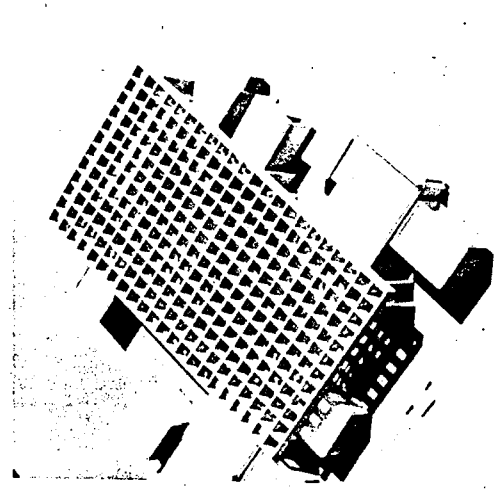
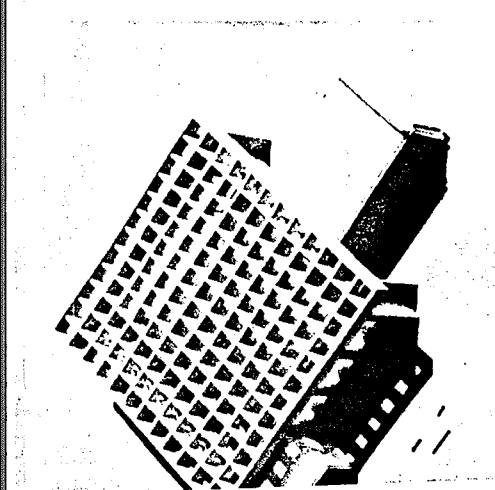
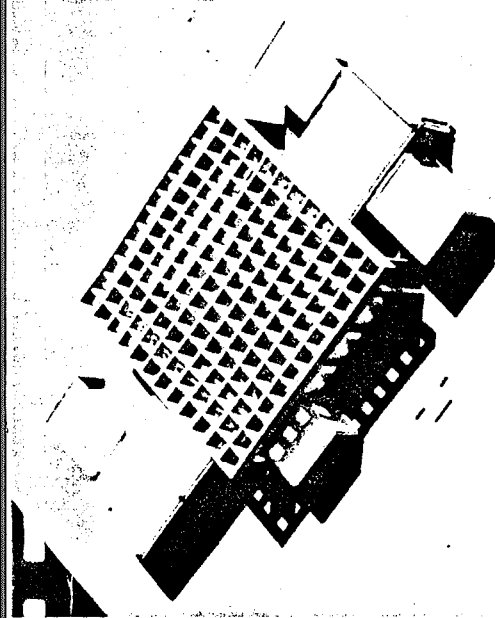
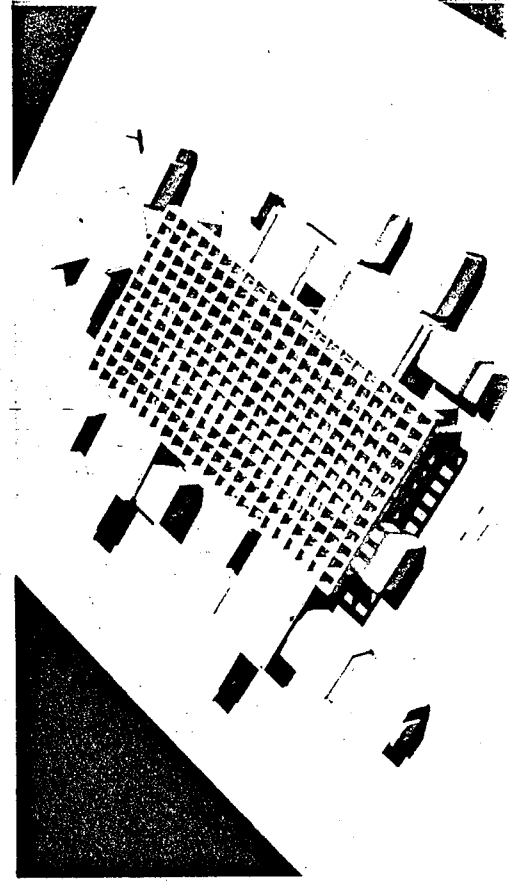
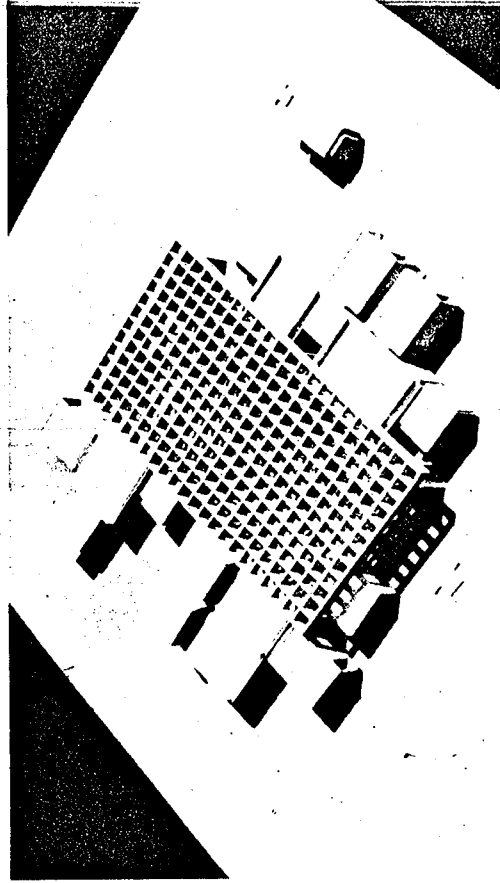
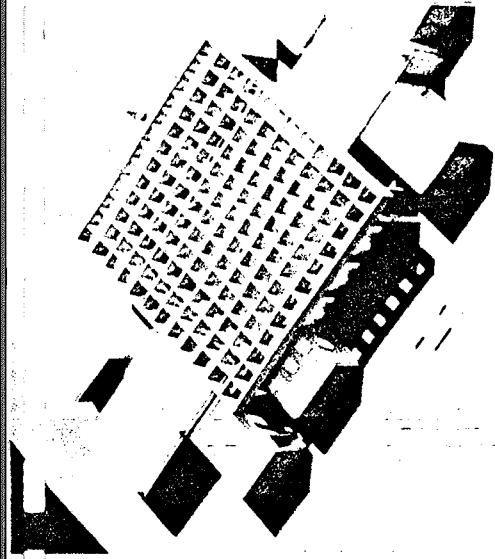
PROSTOR KOJI SE MOŽE GRADITI I RAZGRADJIVATI - MOŽE IZRAŽAVATI
POTREBE PROMJENA

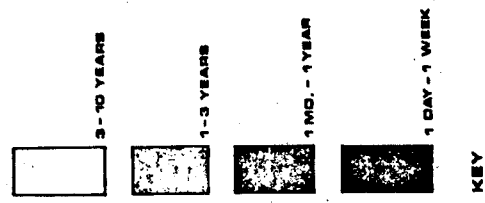
ISPITIVANJE POLIVALENTNIH
MOGUĆNOSTI U NEKIM
PROSTORIMA

FORMIRANJE PROSTORA NA KONCEPTU RASTA I IZMJENA.

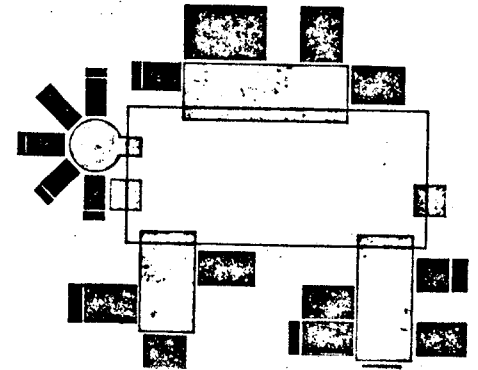

CONCEPT

KEY

RATES OF CHANGE

IMPLEMENTATION

"DINAMIČKE" PROSTORNE MOGUČNOSTI KOD ODREĐENIH AKTIVNOSTI

PROSTOR	AKTIVNOST	TEATAR	IZLOŽBE	MUZIČKE IZV.	BIBLIOTEKA	KINO	RESTORAN	KAVANA	SPORT	MLADI-AKTIV.	KLUBOVI	DJECA-IGRE
MONT.-DEM. K.												
PNEUMATSKE K.		✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱
MODULARNI ELEMENTI ZA OBJEKAT		✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱
MODULARNI ELEMENTI ZA HALU (PVRANU)		✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱
ŠATORASTE K.		✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱
~~ŽELJ.~~ VAGONI			✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱
POKRETNI P.												
ŽELJ. VAGONI		✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱
VEZANO NA ŽV		✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱
AUTO-BUS			✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱
VEZANO NA A-B		✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱
BROD		✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱	✱
POSTOJEĆI P.												

PAŠE DOBRO

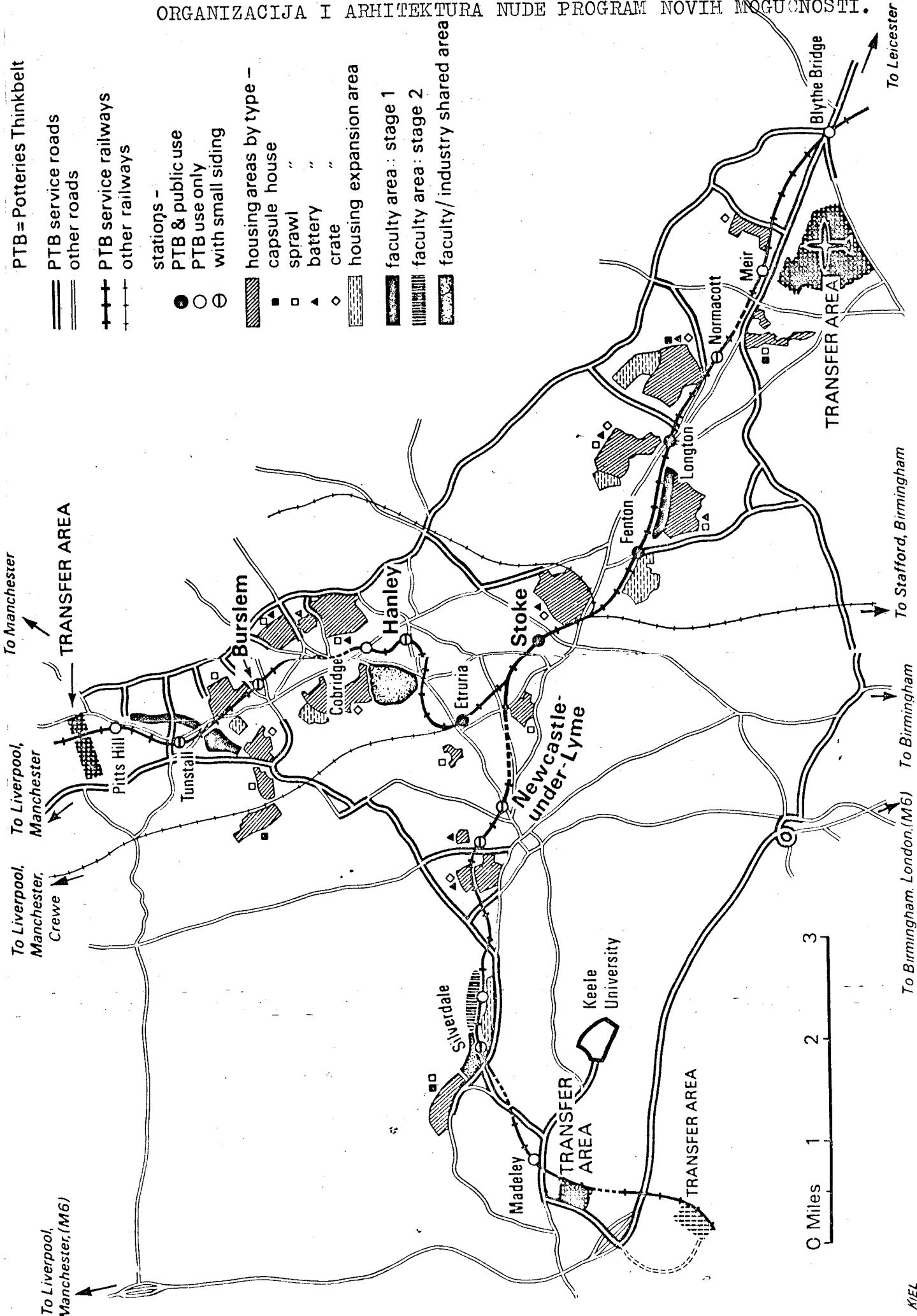

PAŠE

BRITANSKI PROJEKAT: REGIONALNO PLANIRANJE, NACIONALNA PROSVJETNA POLITIKA I SISTEM KOMUNIKACIJA SU DJELOVI CJELINE. ORGANIZACIJA I ARHITEKTURA NUDE PROGRAM NOVIH MOGUĆNOSTI.

PTB = Potteries Thinkbelt

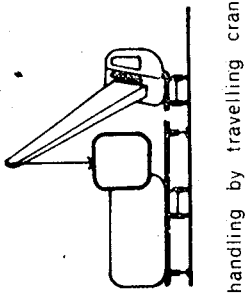
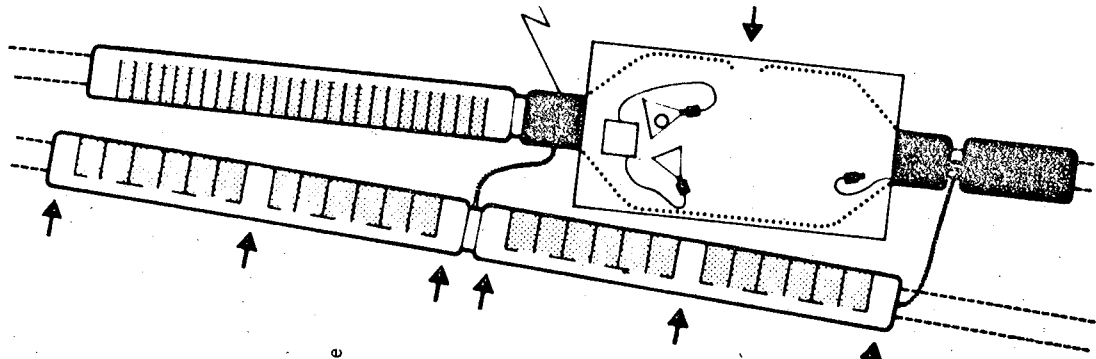
- PTB service roads
other roads
- PTB service railways
other railways
- stations -
PTB & public use
PTB use only
with small siding
- housing areas by type -
capsule house
sprawl
battery
crate
housing expansion area
- facility area: stage 1
facility area: stage 2
facility/industry shared area

KIEL

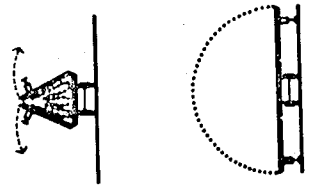
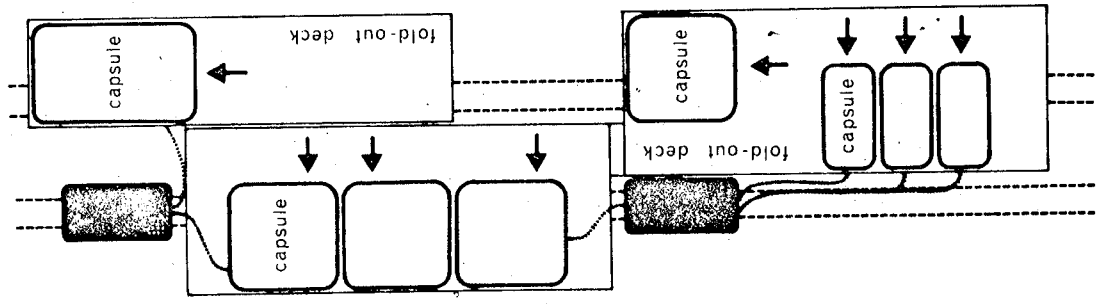
Cedric Price: Potteries Thinkbelt, North Staffordshire, map showing routes, facility areas, transfer areas, and housing.

typical condition at small event with carrel units linked to lect. lecture/demonstration by closed or open transmission; ramp etc

--- railway track
 ..... inflatable
 ■ services boost or motive power unit

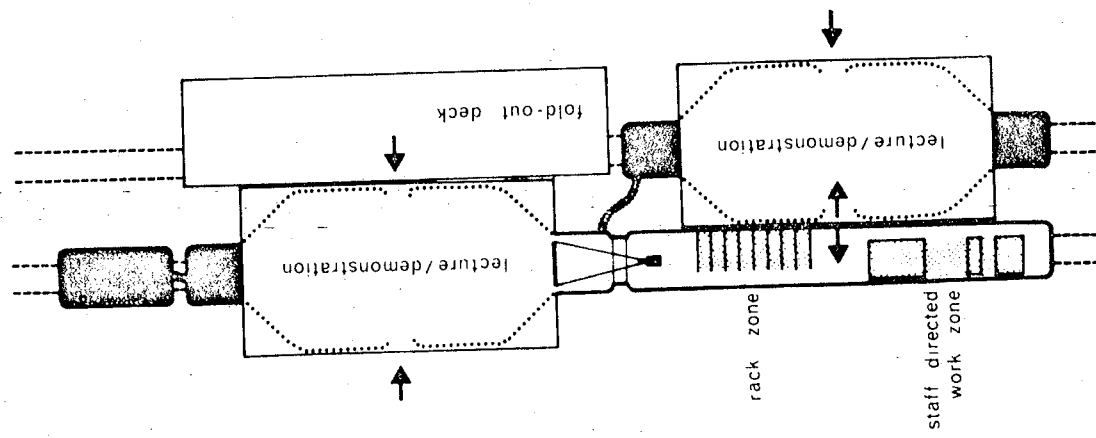
specialized or fine control enclosures sited on fold-out decking units

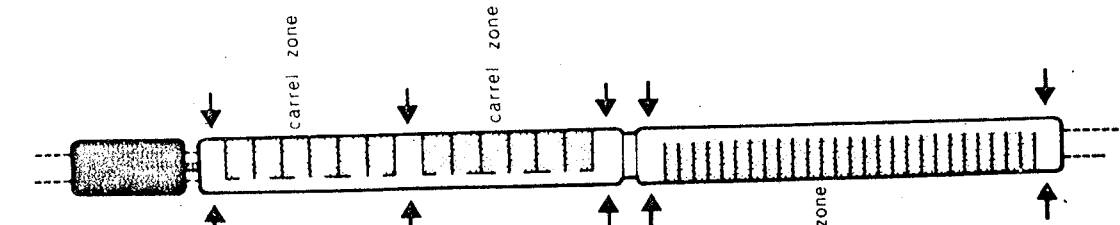
PROSTORI SU PRIVREMENOG KARAKTERA SMJEŠTENI NA TRAČNICAMA U RAZNOLIKIM MOBILNIM JEDINICAMA OSTVARUJUĆI VISOKU MOGUĆNOST IZMJENA I ADAPTACIJA

STATIC BUT MOVABLE

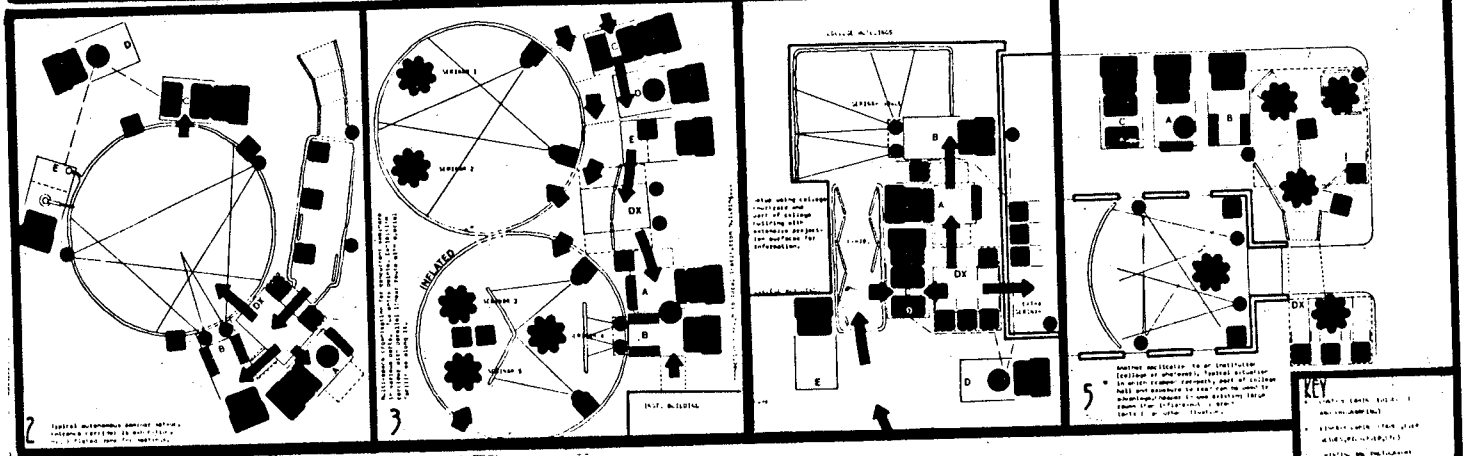
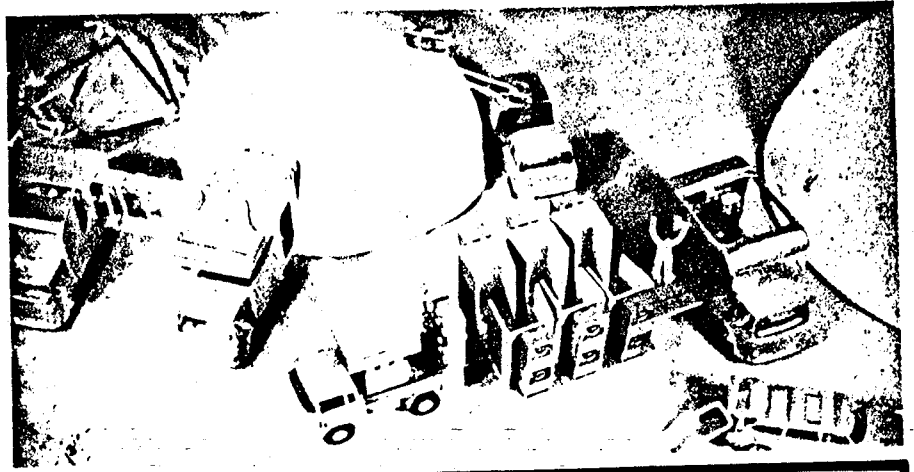
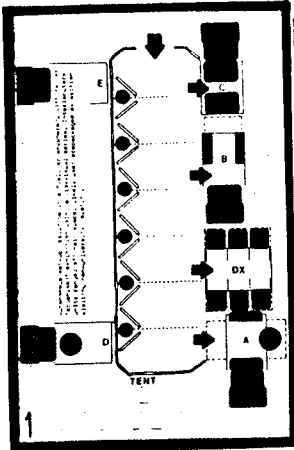
fold-out inflatable lecture/demonstration units

ch carrel units ion & equipment units

Potteries Thinkbelt: Plan of faculty area rail-based teaching-learning units.

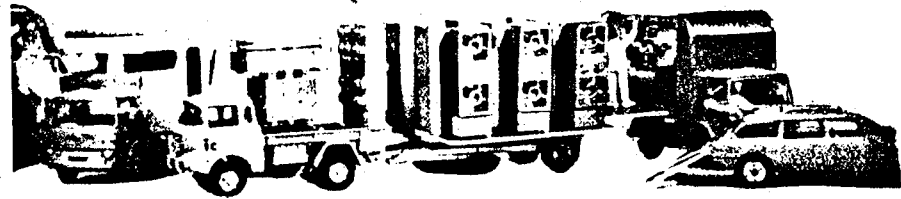
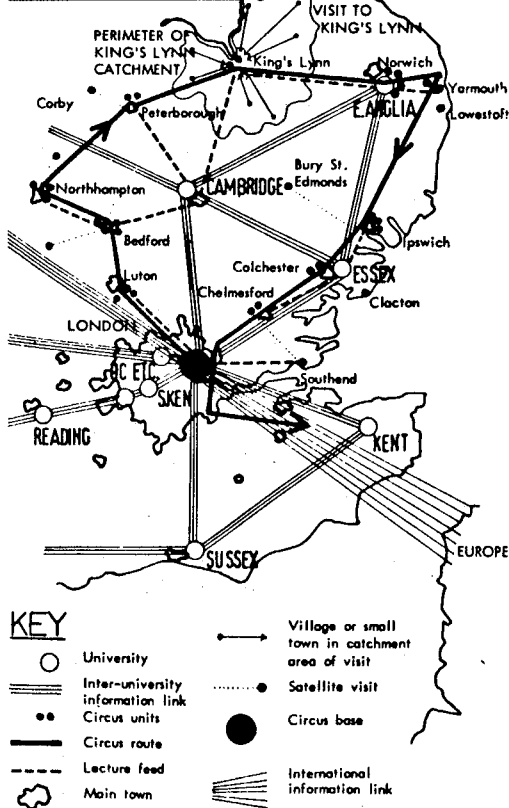

above Ideas Circus 1969 plans showing alternative locations (left to right): Autonomous set-up with 'organized' exhibition, Autonomous seminar set-up using dome, college courtyard with apparatus partly in college buildings, car park location with existing local hall used as seminar space, peripheral attachment to existing building

IDEAS CIRCUS: TYPICAL TOUR

Example: EAST ANGLIA

Time: 4 WEEKS

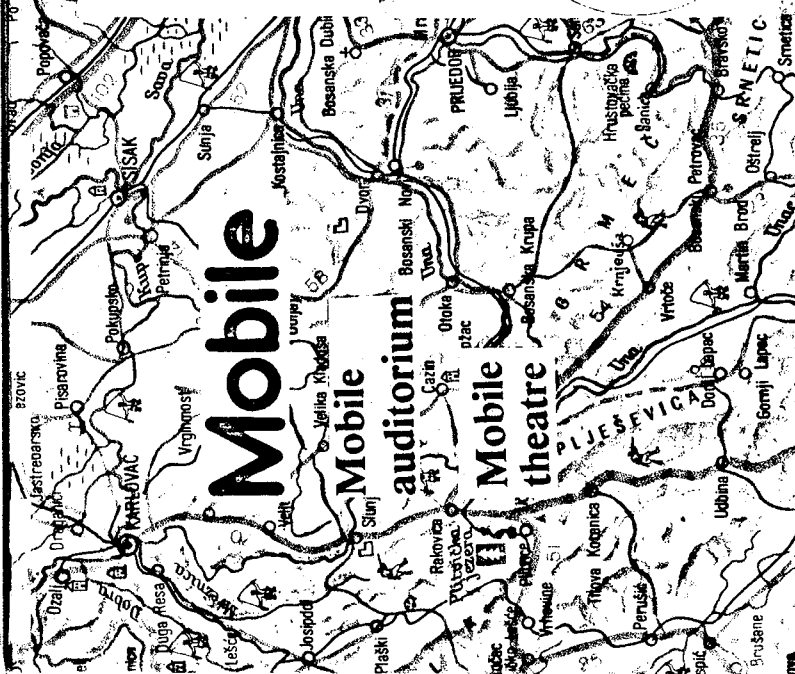
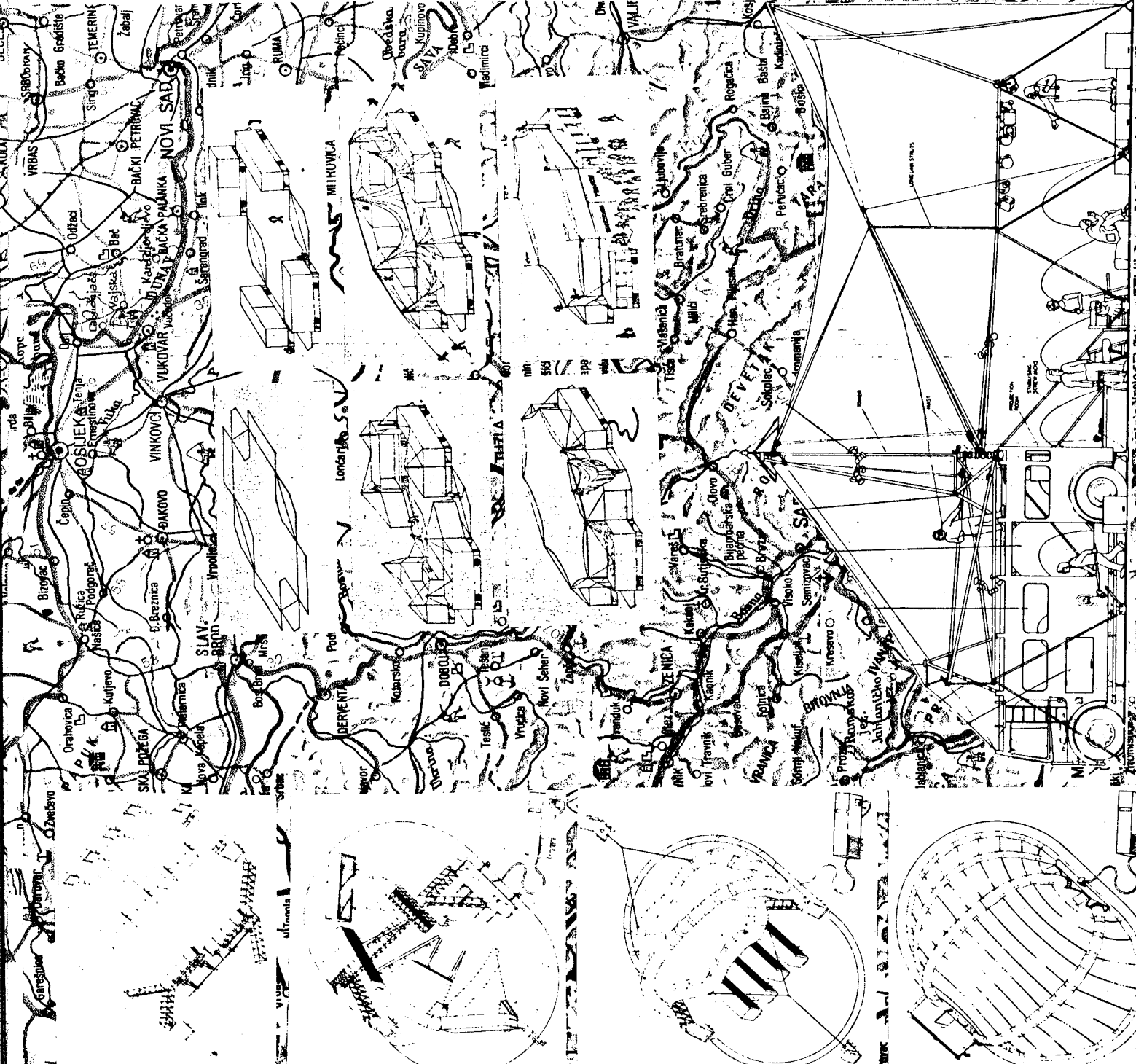

ELEMENTI SISTEMA:

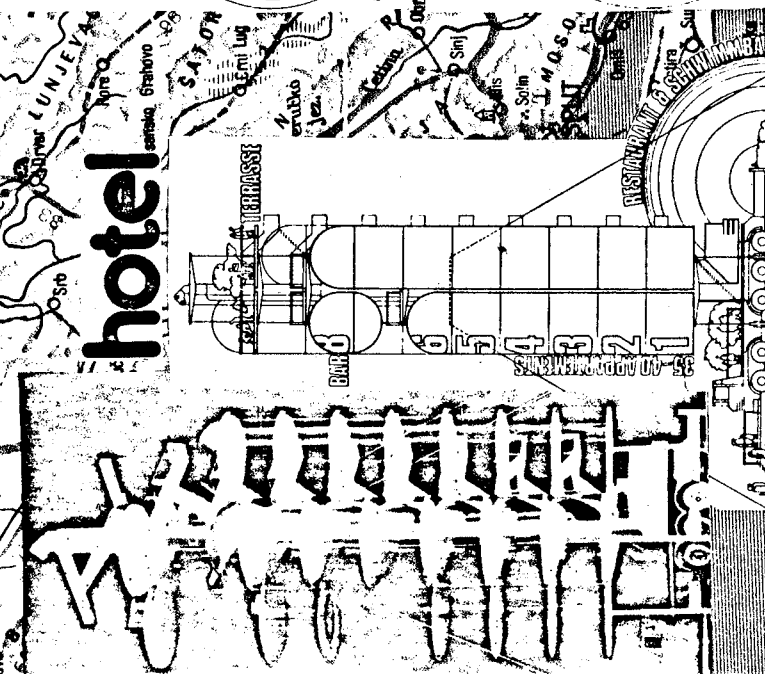
- A. KONTROLNA KABINA
- B. KABINA BIBLIOTEKE /VRPCE, FILM, DIJA, MIKROF/
- C. ŠTAMPANJE I FOTOGRAFIJA
- D. GENERATOR I OPREMA
- E. PODIZANJE I ODRŽAVANJE
- DX. MAŠINE ZA UČENJE

PAKET OD 5 - 6 VOZILA ŠTO SADRŽE SVU OPREMU ZA POSTAVU IZLOŽBA, KONFERENCIJA, SEMINARA, UČENJA ILI IZLAGANJA, MOGUĆE JE POSTAVITI POSVE SAMOSTALNO ILI VEZANO UZ POSTOJEĆE LOKALNE PROSTORE. MJESTA OBILASKA /VRIJEME 4 TJEDNA/ SU BLIZU PA JE GUBITAK NA CESTI MALI. POVATNA SPREGA KOD PRAVLJENJA PROGRAMA OMOGUĆUJE NE SAMO DOBIVANJE INFORMACIJA IZ CENTRA, VEĆ I OBRNUTO.

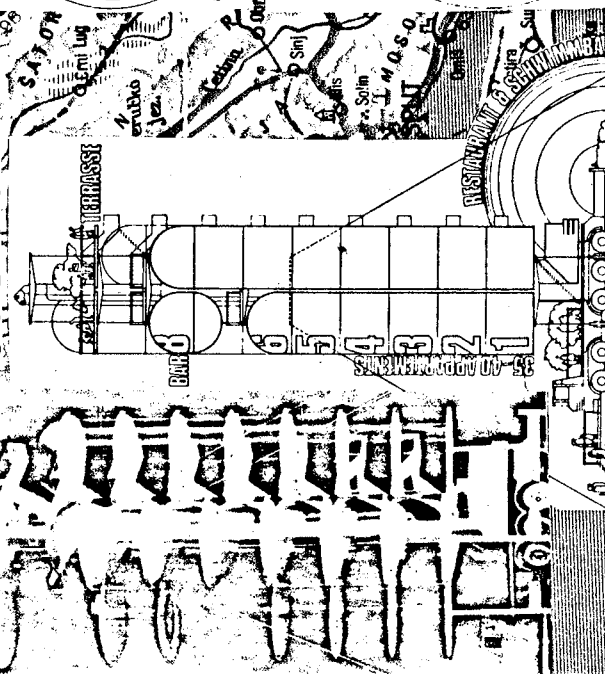

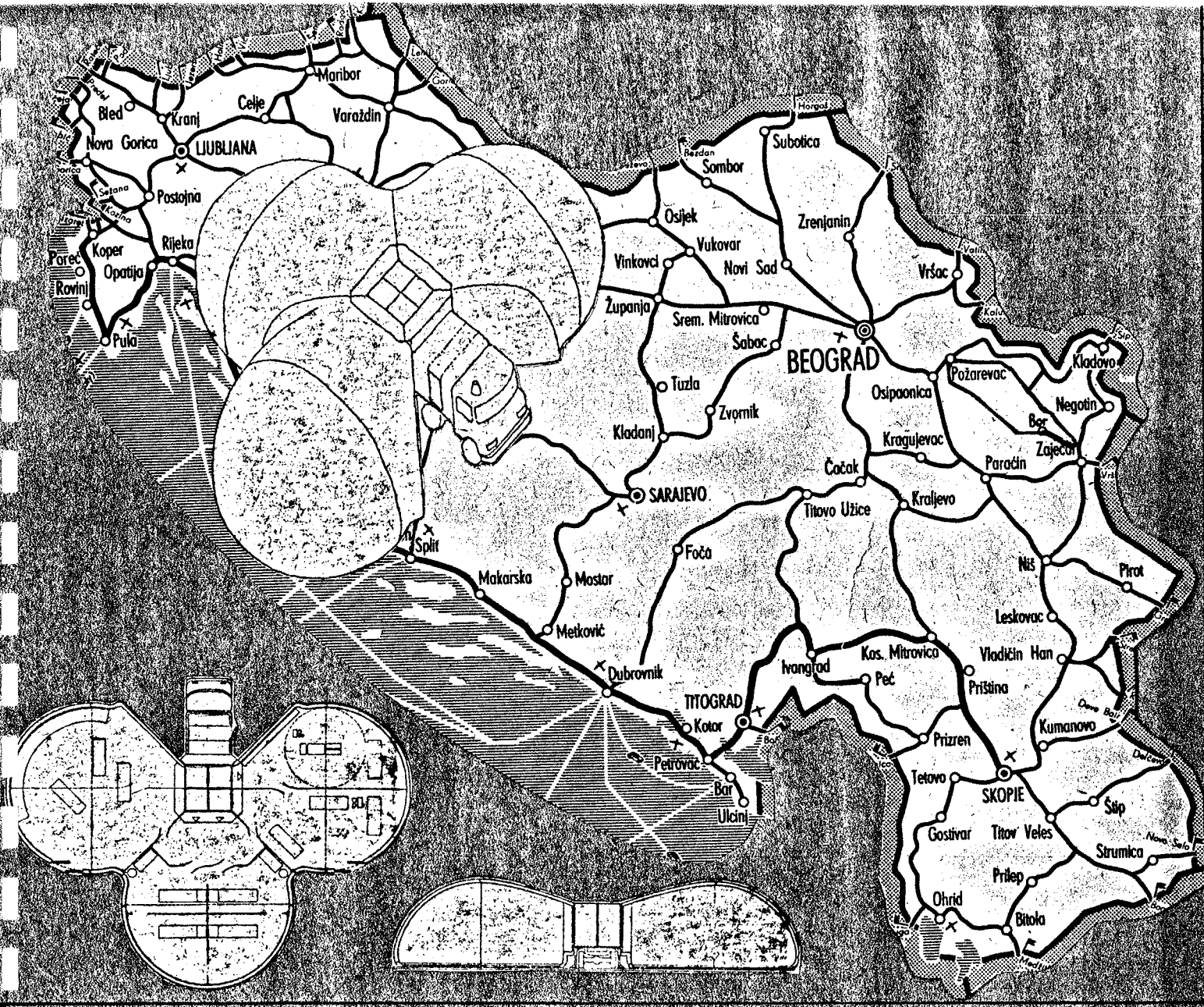

Mobile
auditorium
Mobile
theatre

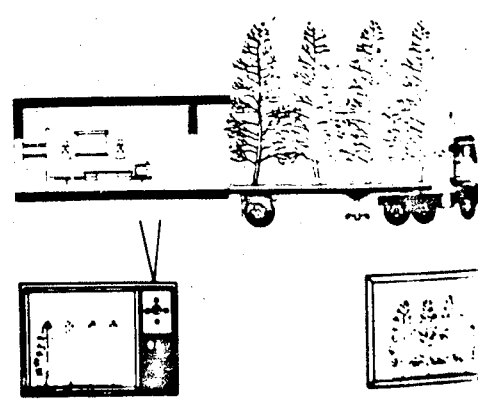
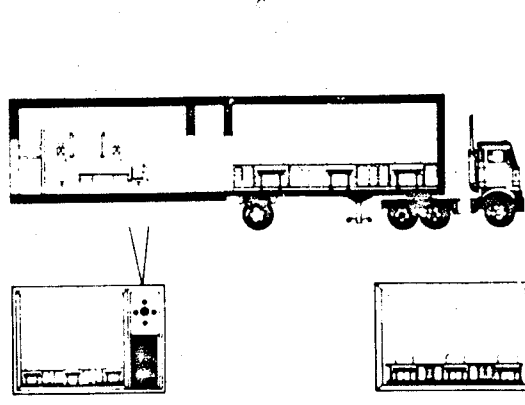
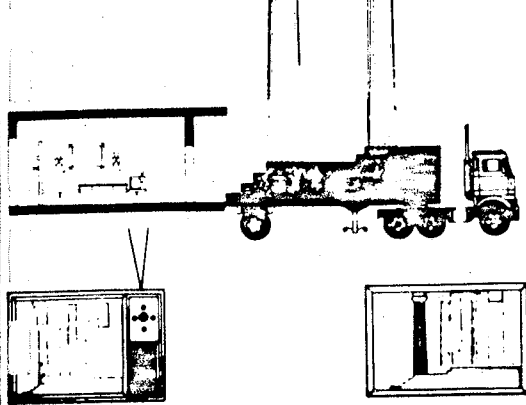
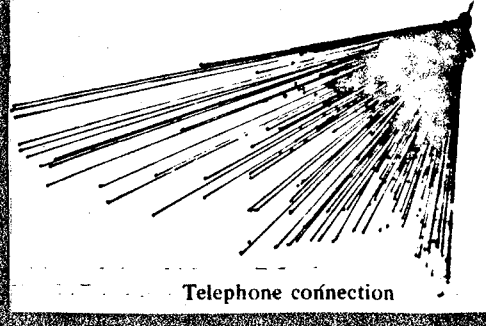
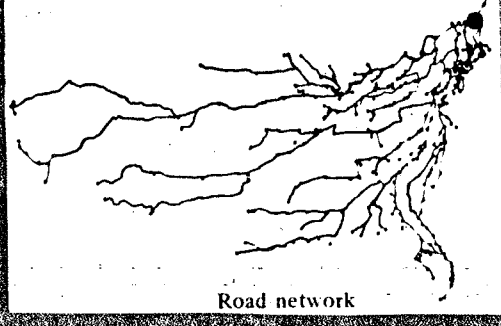
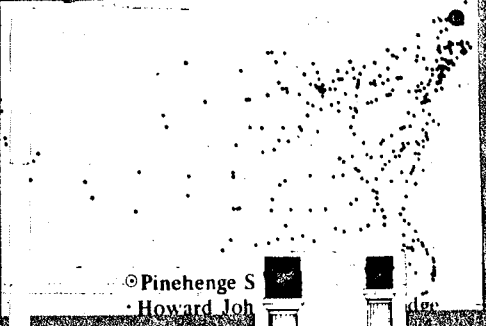

hotel

U DINAMIČKOM KONCEPTU, GIGANTA JE PROMETNA MREŽA DRUŠTVENOKULTURNI AMBIJENT

J. Connection: historical site

H.J. Connection: laboratory site

H.J. Connection: natural site

3.0. PREGLED SITUACIJE U FINSKOJ I SVIJETU

3.1. NEKI PREDUVJETI U FINSKOJ

a/ FINSKA TRADICIJA: je više moralnog negoli urbanog karaktera. Srednji vijek i drevno doba nije nestalo beztraga. Odsustvo rane industrijalizacije /ona prava tek poslije II svj. rata/ omogućilo je da se neke vrijednosti ruralnog načina života uključe u suvremenu kulturu. Srednji vijek u Finskoj i nije baš arhaično doba: feudalnih odnosa gotovo da nije bilo /kao ni u Švedskoj i Norveškoj/. Seljaci nisu bili kmetovi već jedan od ravnopravnih 4 staleža. Siromaštvo zemlje i rijetka populacija spriječila je plienstvo da se osili. Građevi nisu imali velikog značaja. Ta isbalansiranoš što seže još iz srednjeg vijeka predstavljala je značajni duhovni potencijal za kasnija vremena.

Finska nikada nije bila imperijalna sila, već obrnute njičeva meta: švedska uprava do 1912. pa ruska carska vlast 1812-1917. Ni jedan osvajač nije uspio skršiti njihov duh i nacionalni identitet ali je ostavljao tragove u finskoj umjetnosti i kulturi /na njenom tlu se tako susreću kulture Istoka i Zapada/.

Nacionalno buđenje bilo je u prošlom, a konstituiranje vlastite državnosti tek u ovom stoljeću. Umjetnost, a njen i arhitektura bili su u prvim redovima angažiranosti, a njihova inspirativna snaga je također dolazila iz te nonurbane tradicije.

b/ OPLEMENJENI REFLEKSI: Finci su uvijek bili svjesni da su mala nacija koja štosta treba usimati od svijeta i oni su to učinili. Interesantno je koliko oni fenomenalno brzo reagiraju na zbivanja u svijetu i akceptiranje dobrih ideja je gotovo savjestita. Finci nikada ~~ne~~ kopiraju ne čine to bez misli - uzimajući jednu ideju oni je oplemenjuju dodavajući joj vlastitu vrijednost. Time uspostavljaju

povratnu vezu sa svjetskom kulturom, dodajući svijetu niz značajnih imena i ostvarenja.

c/ "NATRAG PRIRODI": Zemlja prirodnih ljepota i granitnih obala, ali limitiranog materijalnog bogatstva. Djelomično su je i ratovi razarali. Klima hladnog sjevera, dugih mračnih zima i raskoši ljetnog ponoćnog sunca, okruženija se čini strancu negoli tom sjevernom domorocu koji će u svim "neadašama" živjeti s obilje poštičnosti. Procesu industrijalizacije Finske je morala plaćati danak koncentracijom ljudi u veće centre, ali je podsvjesti ljudi ostala romanse ruralnog ambijenta, nesputani život u direktnoj sprezi s prirodom i stoga je vrlo značajan duhovni stav: natrag prirodi. /Tapiola je direktna aplikacija ovih stremljenja/. Glorifikacija prirode ima značajnog odjeka i u oblikovanju i opremanju ruralnih područja koja se sve manje i manje sastaju sa vrijednostima urbanih aglomeracija.

d/ FINSKA - S x S /SISU + SIBELIUS + SAUNA/:
SISU /finske riječ/ neodustajanje pod nikakvu cijenu, upornost, imati volju - nacionalna crta karaktera. Narav Finaca je nježevina blagosti i predusretljivosti s nepokolebljivom čvrstinom. Imati "SISU" je nacionalna vrлина, to se cijeni i respektira i upotrijebiti će je jednako dječarac kada prvi put pokušava da stane na skije, kao i cijela nacija kada ide u rat protiv kudikamo nadmoćnijeg protivnika. Sirens upornost i isdržljivost pred prvim teškoćama objašnjavaju dobrim dijelom mnoge finske uspjehe.

SIBELIUS - samo kao simbol velikih finskih ljudi koji su se uključili na svjetsku scenu: Aalto, Saarinen, Kurni - svjesni da male nacije trebaju "velike ljude", učinit će sve da potpomognu nit heroja ~~u~~ kad jednom netko od Finaca sablista na međunarodnoj sceni. Jednako kao državnik ili vojnik, na pijedestalu može biti istaknut muzičar, sportaš, designer

ili arhitekta. Njihova ostvarenja, djela su nadahnuće, inspiracija za najšire slojeve.

SAUNA: Jedan očuvani motiv što dolazi iz finske prošlosti. Kročeći u šume, jezera, kolonizirajući zemlje sjevera, Finci je svoju nastambu otpočinjao gradnjom sauna. Služila je kao spremište i kao higijenski prostor. Žareći se i preko 100°C prkosio je zimama koje su i do - 30°C. Sauna je pomogla, kažu tamo, da se stekne SISEU. Danas nema kuće ili jezera us koje nije smještena barem jedna sauna. Ne samo očišćenje tijela već je to više puta i mini-centar aktivnosti. Ljudi će rado dio slobodnog vremena posvetiti odlasku u saunu, i prijatelji će se tu okupiti, ideja društvenosti se i tu može inicirati.

e/ **DECENTRALIZIRANA ZEMLJA POTPORAŠE REGIONALNE KULTURE:** Iznimajući 7% švedske populacije i veoma male populacije Laponaca, Finska je nacionalno homogena zemlja. Decentralizacija državne uređenosti ima razloga u maksimalnoj tradicionalnoj samostalnosti koja je sezala ponekad do samih familija rasutih u tim nenapuštenim prostornostima. Danas je stav da se izbjegne kult velikog centra pa čak i tada kada prisutna logika na to tjera, i da se razvija cijela zemlja proporcionalno. Taj stav pomaže da se sačuva sve ambijentalne vrijednosti i da se afirmiraju regionalne kulture.

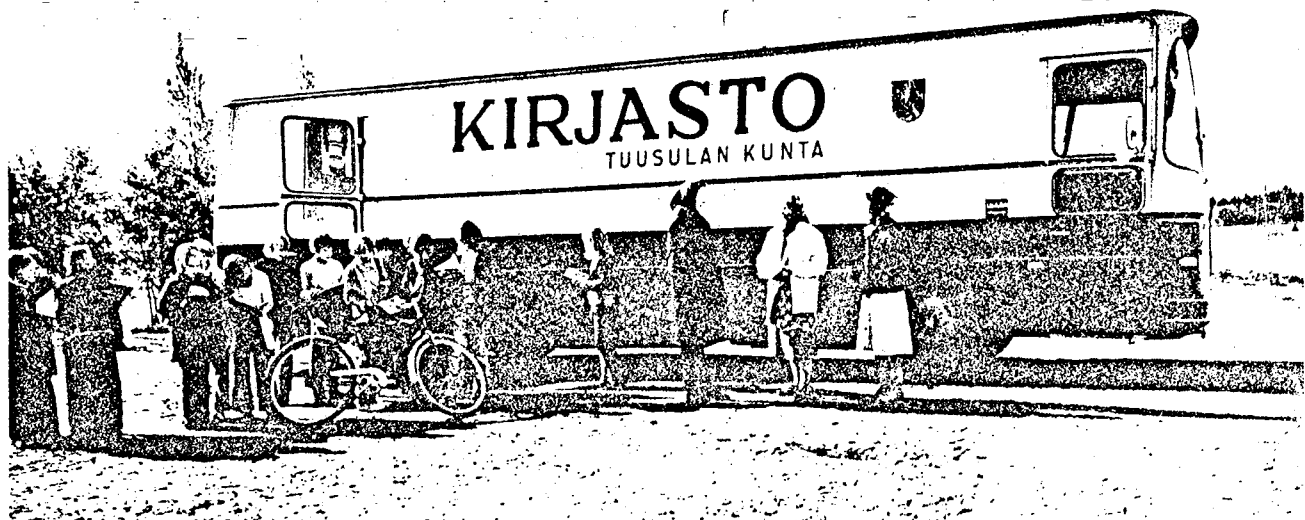
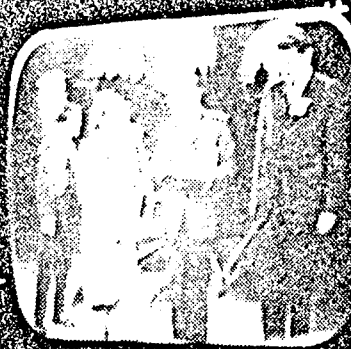
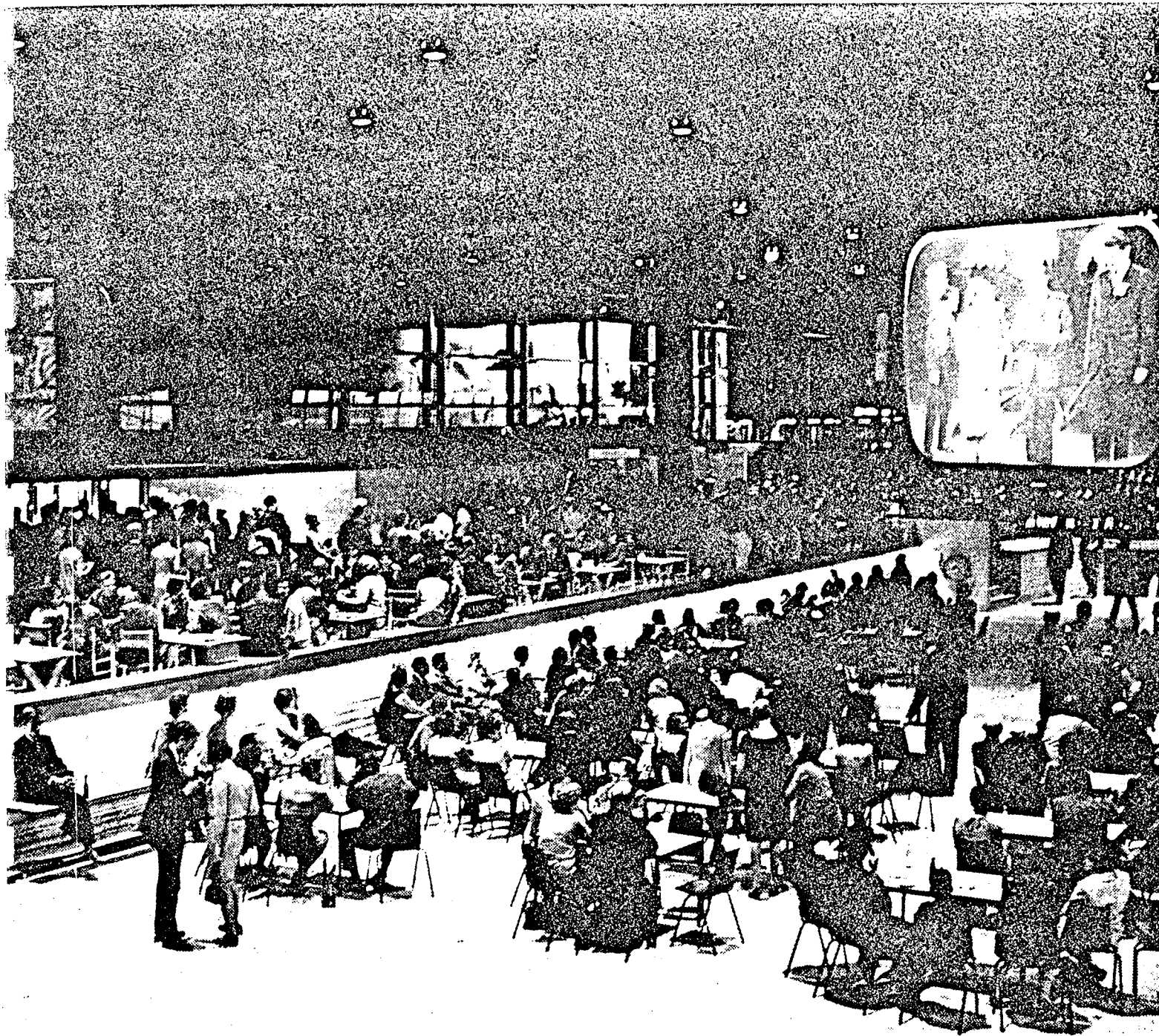
f/ **ŠIROKE POTREBE DRUŠTVA, INSPIRACIJA ARHITEKTURE:** Na finskoj arhitektonskoj sceni sadnjih "desetak godina došlo je do snažnog pomjeranja interesa od estetskog ka socijalnom". Mnogi mlađji arhitekti su shvatili da pravih rezultata neće biti ne otvori li se i politički front te nove arhitekture koje će služiti "društvu većine". Snažna je reakcija prema "middle class" modelu života beskrajno preticanje novca u prazne crkve, luksuzne administrativne zgrade ili teatre što služe manjini. Na socijalističkoj ideološkoj

posadini, i kvantitativnim prostornim problemima, finska se arhitektura bori danas da afirmira socijalnu umjesto elitne kulture. Sve češće se kvalitet velikih prostornih rješenja ne iskazuje u kategoriji forme, proporcija, već kroz statistike, grafikonu. /s druge strane i dalje je prisutan kapric kao napr. koketiranje s romantizmom, veće negoli osjećaj za sadašnjost/. Više od samih rezultata trenutno u finskoj arhitekturi možda baš ta promjena u načinu mišljenja predstavlja najvitalniju stvar. Od arhitekata se traže da izlože društvenu motivaciju svoje djelatnosti u najširem smislu i zauzmu stav spram socijalnog problema.

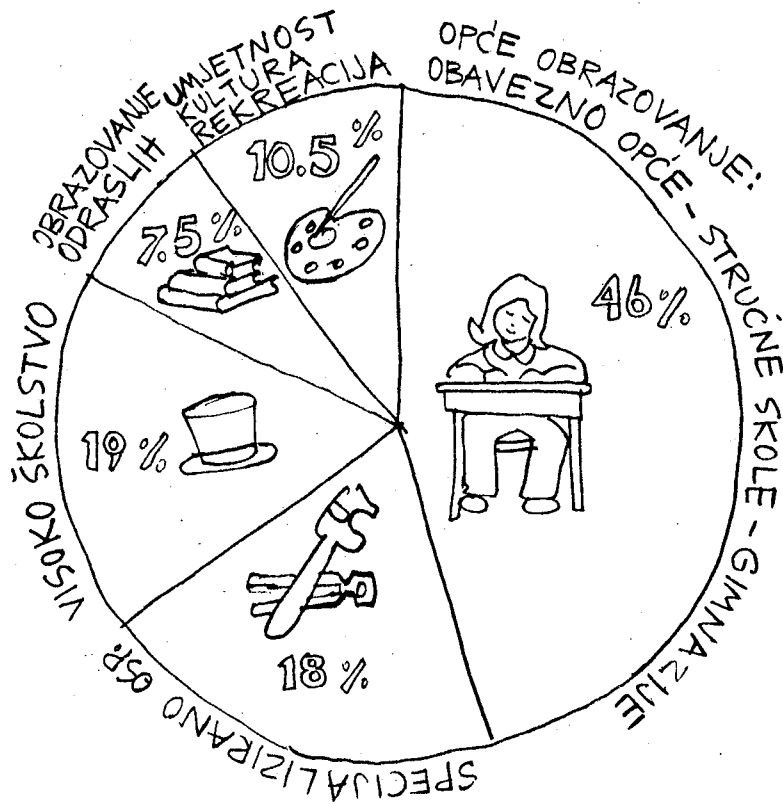
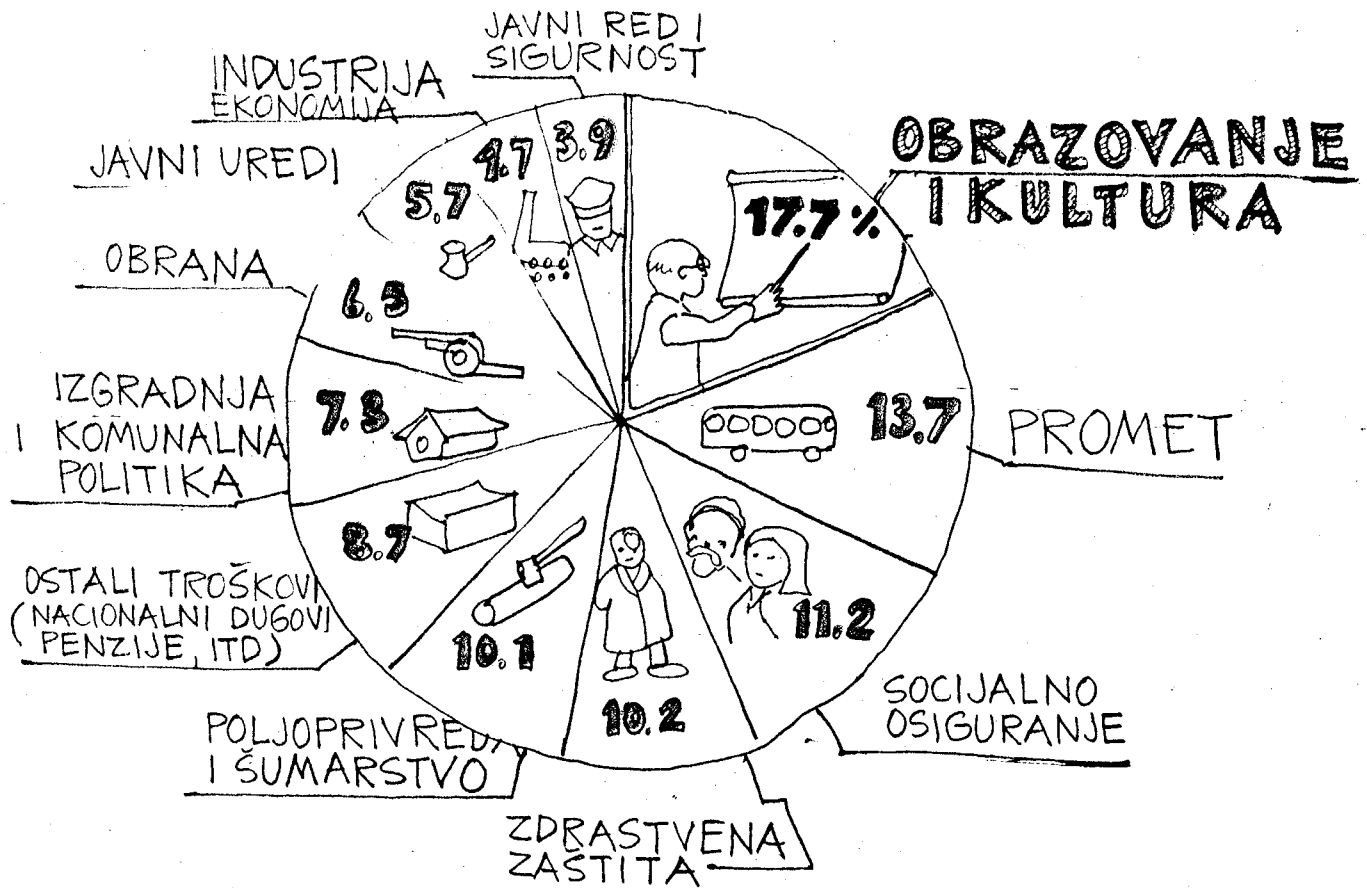
g/ "DEMOKRATSKO PLANIRANJE" NAJDIREKTNIJE SURADJUJE S ŽELJAMA LJUDI - KORISNIKA: vrlo je često u društvu teško uskladiti interese. Ponekad spatraktni interesi većine mogu biti većna slabe snage u sukobu sa snažnim interesom npr. businessa ili prigrabljenom vlašću manjine. Dio arhitekata pojačan mladim radikalima iz raznih drugih struka, nastoje informirati ljude o alternativama koje oni inače prave zahltijevati. Dijelom kao rezultat toga se je afirmiralo i tzv. OBRAMBENO PLANIRANJE → umjesto kapitulacije pred profitom, očuvanje i revitalizacije historijskih jezgri i to na način da se postojeće funkcije jednako kao i korisnici sačuvaju. Pod pritiskom javnosti formirale su se i neke pješačke ulice, obogatilo standard vanjskih stubovnih prostora i neke druge mjere gdje je sakazala tehnokracija. /Najbolost ni demokrat- ske planiranje nije svenoguće: uvijek pronakne jedan pasivni dio koji ne učestvuje ili ako se čak i riješe interesi većina, kako očuvati interese specifičnih manjina?. Najveće vrijednosti rasbijanja arhitektonskog akademizma je uključivanje korisnika prostora na samom početku donošenja odluka, te održavanje interesa arhitekata na problemu i nakon procesa realizacije.

B/ DRUŠTVENO-KULTURNI AKTIVITET FINACA: nije potpuno ujednačen, mada je više izbalansiran ne u mnogim drugim zemljama. U dobrim savisi o pruženim mogućnostima te i o njegovim vlastitim opredjeljenjima, a ove su vezane na dob, spol, edukaciju itd. Iako vlastiti zaključak na bazi opažanja bi bio povoljan, Finci nisu zadovoljni faktičnim stanjem, iskazanim statističkim podacima - vjerojatno i zbog strože postavljenih normativa. Međutim dalo bi se zaključiti da postoje vrlo dobri preduvjeti da se u najskorijoj budućnosti ostvari korištenje slobodnog vremena na najbolji mogući način. Međutim preduvjetima nalazimo nivo društvene i kulturne pripremljenosti ljudi s jedne strane i velike mogućnosti sredstava prostornih generatora. Komuniciranje medijem prostora ovdje je značajno dimensionirano veoma razvijenim elektronskim medijima, - značajnim preduslovima budućeg organiziranja ambijenta društveno-kulturne aktivnosti. Nužni su i dobro razrađeni programi aktivnosti, čime Finci također ne oskudjevaaju.

Postojeće stanje je klasificirano obzirom na neke prostorne relacije i oblikovanje, te obzirom na sadržajni koncept.

DRZAVNI BUĐET FINSKE - 1975 GODINE

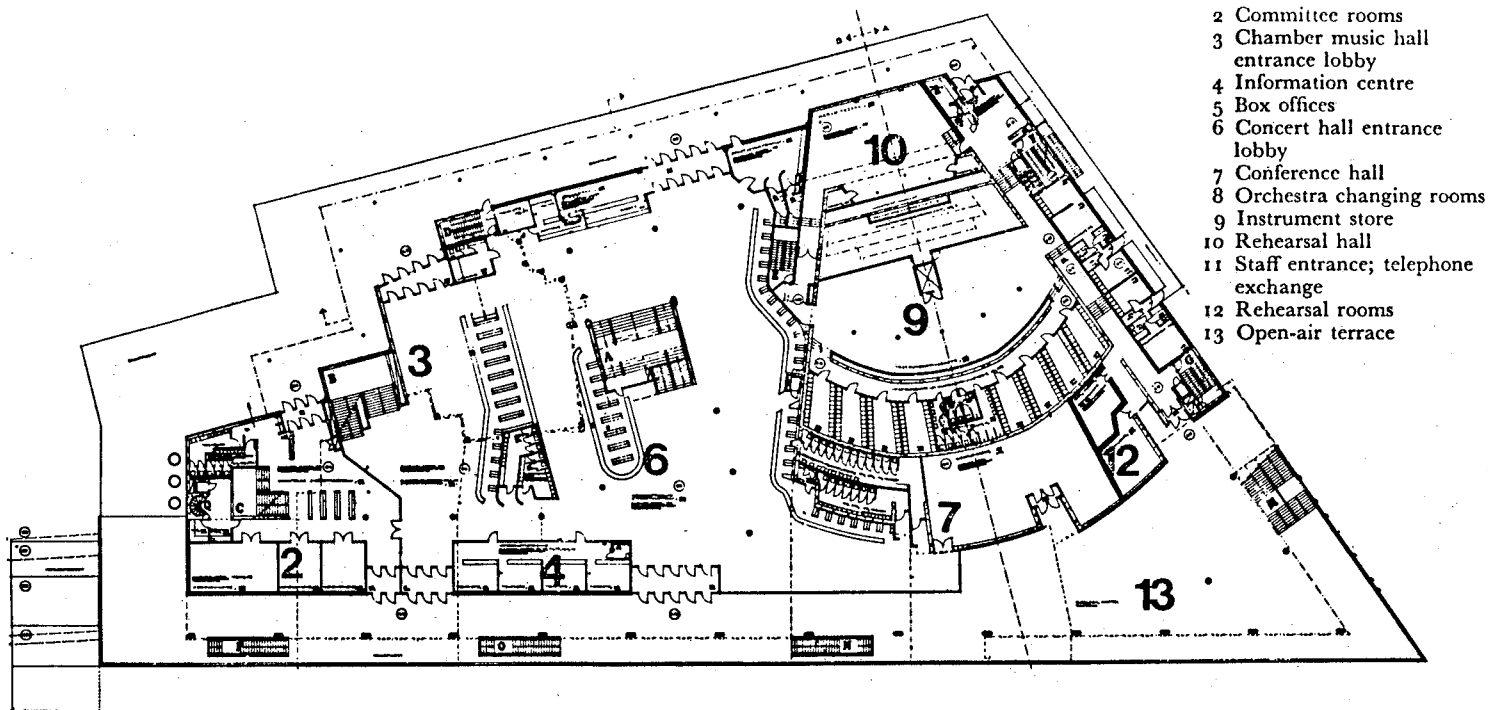

NAMJENA SREDSTAVA KOD OBRAZOVANJA I KULTURE

PROJEKTANTSKI POSTUPAK POČINA VEĆ KOD OVIH SHEMA.

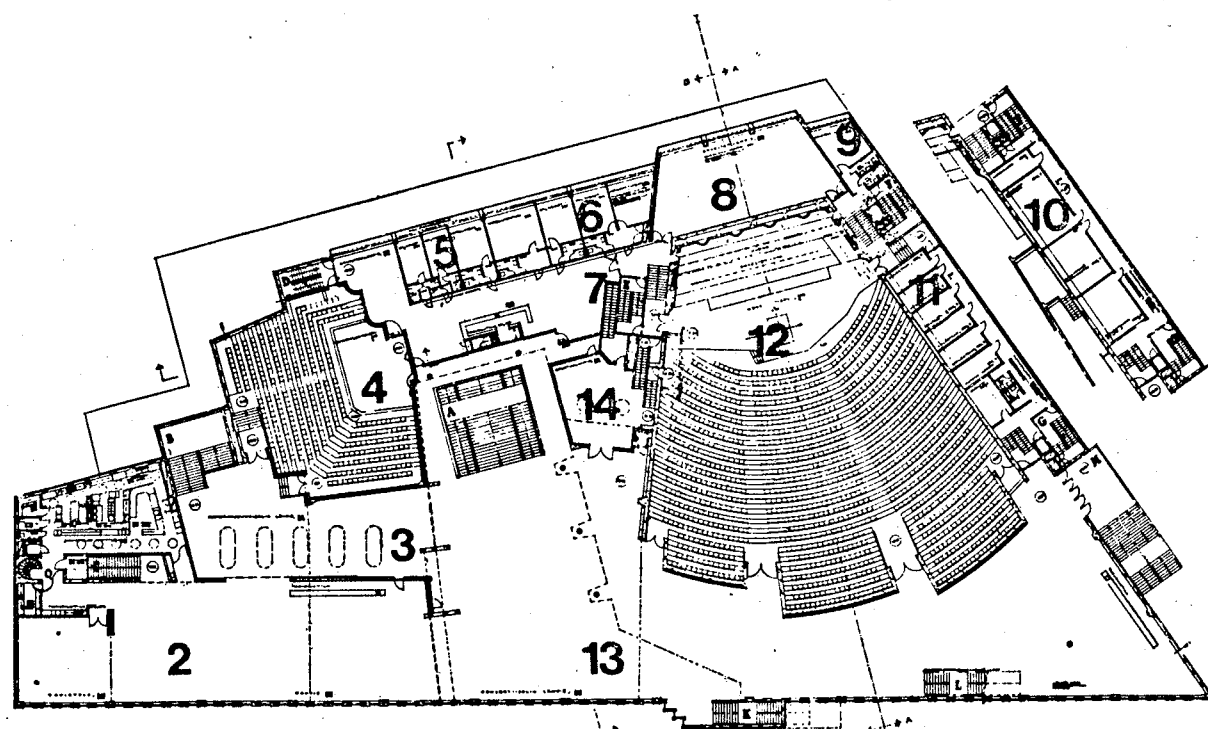
3.2.2. DRUŠTVENO-KULTURNI AMBIJENTI U FINSKOJ

3.2.1. SAMOSTALNI SEPARIRANI KULTURNI OBJEKTI: U kulturnom i društvenom životu Finaca još uvijek najznačajniju ulogu imaju tradicionalne institucije kulture i vjerojatno će još kroz dobar dio vremena imati vrlo važnu ulogu: muzej, teatar, biblioteka, koncertna dvorana, izložbeni sal. To je zbog toga jer su ovdje postigli veoma visok standard: npr. u Finskoj djeluje 34 teatra iako je to zemlja gdje je kazališna tradicija stara svega stotinu godina - gradovi 20-30.000 stanovnika redovito imaju kazališnu zgradu. U Helsinkiju /nešto veći od Zagreba/ postoje reprezentativni objekti od 3 teatra, opere nacionalne /- nova opera grada što će se uskoro graditi/, Finlandia Hall - svaki od ovih se po dvije pozornice - te još niza drugih prostora osposobljenih za rasne izvedbe /kulturitalo ima 1500 sjedala/. Pored ovog obilja mogućnosti, redovito je veći problem dobiti kartu nego prazno gledalište. Cijene ulaznica su popularne: svega 1/3 prihoda dolazi od prodaje karata - ostatak od grada i države. Slično visoki standard je i u ostalim granama kulture. Stoga iako ovaj sistem separiranih aktivnosti kulturnog obogaćivanja djeluje relativno dobro u nekim sredinama, jedan dio finskih arhitekata i kulturnih radnika je svjestan da se na ovaj način neće kompletno moći riješiti svi problemi i njihovi prijedlozi upućuju na integriranje i dinamičnije prostore. Ni u YU is mnoge razloge nemožemo i nesmijsmo ovo uzeti kao uzor. Čini se da i u Finskoj ovi objekti nisu bez manjkavosti: 1. slabo iskorišteni - u objekt "Finlandije" osim za vrijeme koncerata ili nekog programa nemoguće je ući. Dobar dio vremena je to mrtvi prostor. 2. zbog nastojanja da budu što reprezentativniji i nacionalnog ponosa to su veoma skupi objekti i u gradnji i u održavanju. 3. možda oni podupiru jedan visoki stepen ali ipak gradje ~~ne~~ nake kulturne formule. Da li to preraste u masovnu kulturu najširih slojeva?

- 2 Committee rooms
- 3 Chamber music hall entrance lobby
- 4 Information centre
- 5 Box offices
- 6 Concert hall entrance lobby
- 7 Conference hall
- 8 Orchestra changing rooms
- 9 Instrument store
- 10 Rehearsal hall
- 11 Staff entrance; telephone exchange
- 12 Rehearsal rooms
- 13 Open-air terrace

DALI GRADITI NA "TEATRALNOJ" ZAOSTAVŠTINI PROŠLOSTI ?

- Auditoria level
- 1 Restaurant kitchen
- 2 Restaurant
- 3 Chamber music hall foyer
- 4 Chamber music hall
- 5 Offices
- 6 Conductor's and soloists' rooms
- 7 Artists' cafeteria
- 8 Orchestra foyer
- 9 Ladies' foyer
- 10 Radio studios
- 11 Radio commentators
- 12 Concert hall
- 13 Concert hall foyer
- 14 VIPs' foyer

FINLANDIA·HALL

HELSINKI'S CONCERT AND CONGRESS CENTRE

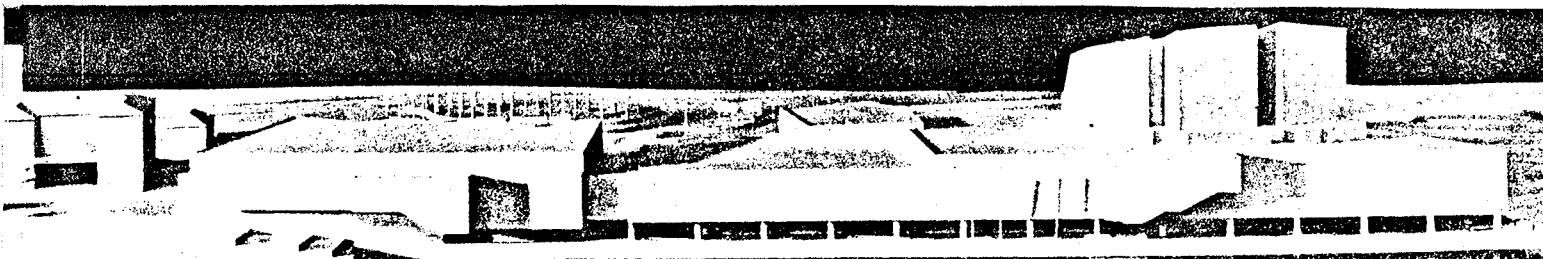
REPRESENTATIVNI OBJEKAT - POEZIJA "ČISTE ARHITEKTURE"

ARHITEKTURA JE SAMA SEBI DOVOLJNA

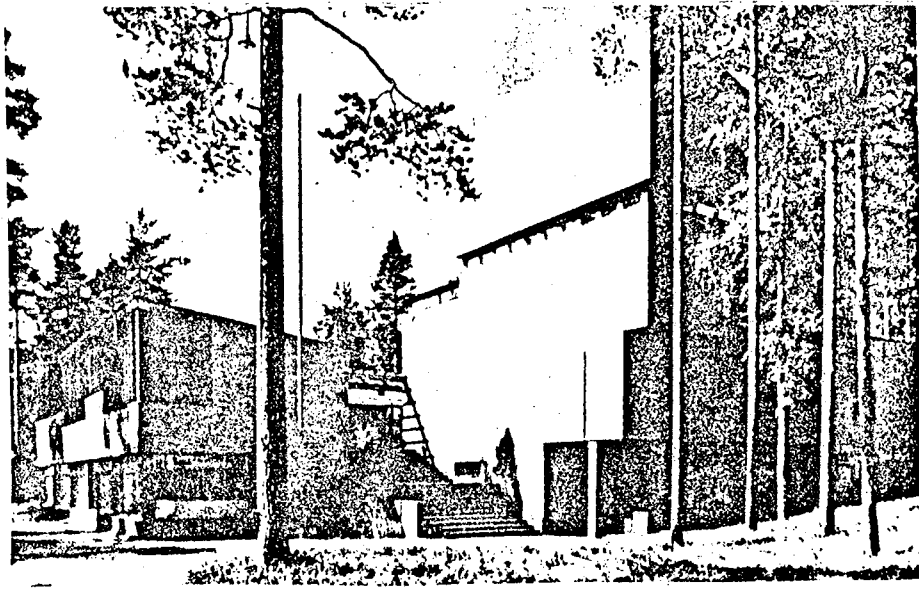
PROSTORI SU IZRAZ "ELITISTI KOG KULTURNOG KRUGA"

"NEFORMALNA ARHITEKTURA" IPAK DOVODI ZBIVANJA U FORMALNO RUHO

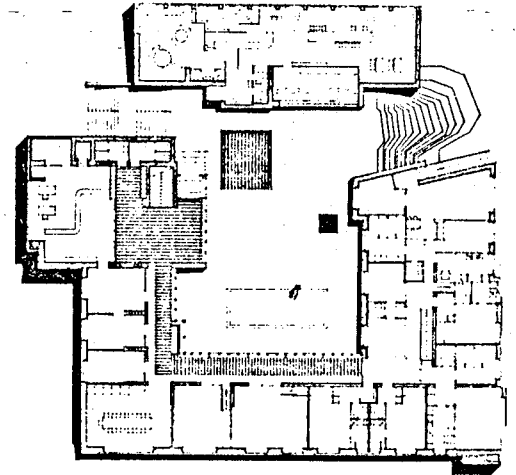
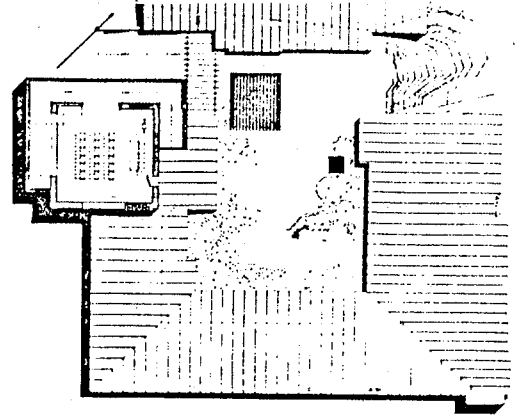
- Balcony level
- 1 Administration
- 2 Sheet music store
- 3 Technical areas (light and sound control box and interpreters)
- 4 Concert hall balcony
- 5 Balcony foyer

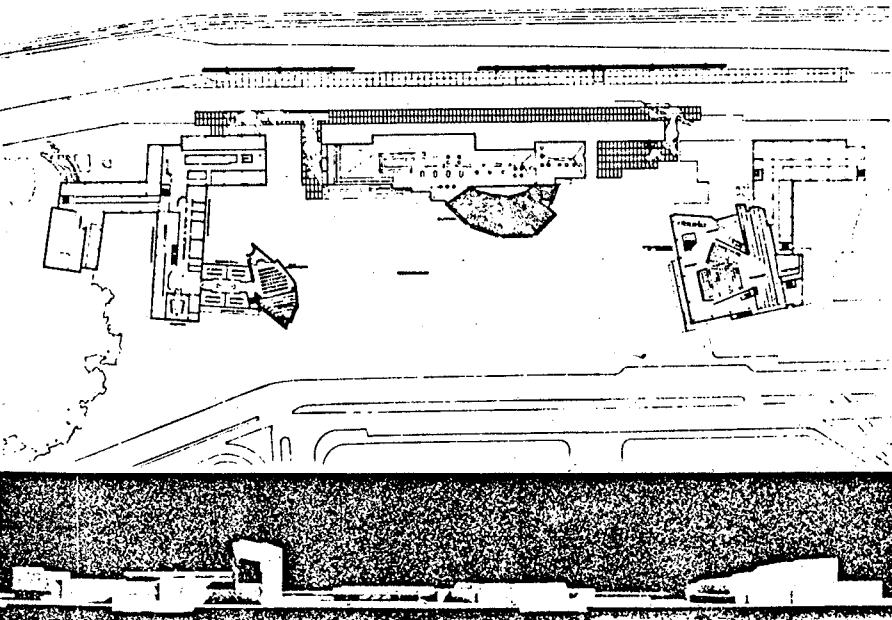
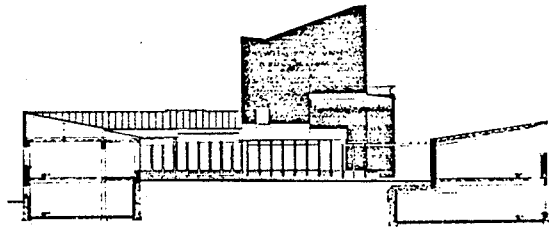
3.2.2. OKUPLJENI DRUŠTVENO-KULTURNI CENTAR: sa razliku od Helsinkija i nekih drugih većih gradova manji gradovi u Finskoj često teže da nose društveno-kulturne sadržaje okupane da na taj način formira novi gradski centar. Ovo se desilo tamo gdje se je gradilo ili planiralo u jednom djelu, pa je rezerviran teren za buduće dodatke. Mnogo puta ovi centri osim što su razni sadržaji fizički sblíženi, nemaju veće povezanosti. Najtipičniji primjer sa ove centre su mnogi projekti od A. Aalta: Seinäjoki, Rovaniemi **Työskyla**, Säämstasalo Alajarvi. Oni nose mnoge karakteristike Aaltove reputacije ljudske sjerile, harmonije i arhitekt. ljepota. Obašrom na lokalne potrebe stvoren je program i on je uvijek ponešto različit. Prostori su najčešće sa jednom /ponekad proširenu/, rijetko sa više funkcija, a program i način vođenja centra bez obzira kako bogat je u biti tradicionalan. Obično su objekti volumeni neobične Aaltovske komplicirane specifičnosti i različitosti okupljeni oko jednog ili više nepravilnog prostora - trga. U primjeru Säämstasalo, "atrija" je prostor vrhunske sensacije, dok sa Seinäjoki to je samo planirana namjera. Kadaći ove projekte čini se da je Aalte bio veoma inspiriran gradilima renesanse. Obašrom na oštru klimu dobrog dijela godine kada je ove vanjske prostore nemoguće koristiti, čini se da bi ovaj koncept kudikamo bolje pristajao negdje na našoj jadranskoj obali. Kada bismo mi imali centre trebalo bi ih od arca pozdraviti ali se danas čini malo prekasno graditi sa ovom konceptu - previše skupi sa ono što mogu proliti. Na ovom konceptu /okupljanja/ formira još niz centara ali s više usjerenosti i neke racionalizane /~~na~~/. Separacija funkcija /makar i u Finskoj/ pretstavlja nedostatak a a formalnog aspekta bi se mogla prihvatiti kritika: "gradjenje otvorenog centra tipa Brazilije u klimatskim uslovima Finske ne može biti bazirano na ničem drugom već estetskim sklonostima."

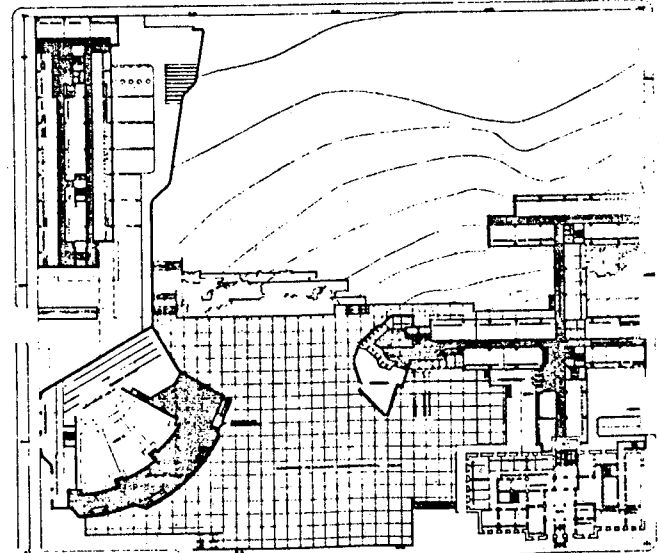
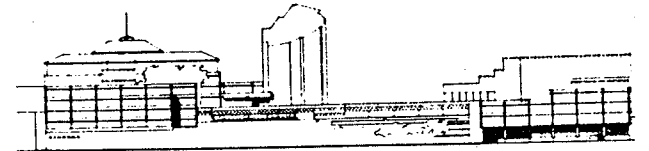
SAYNATSALO

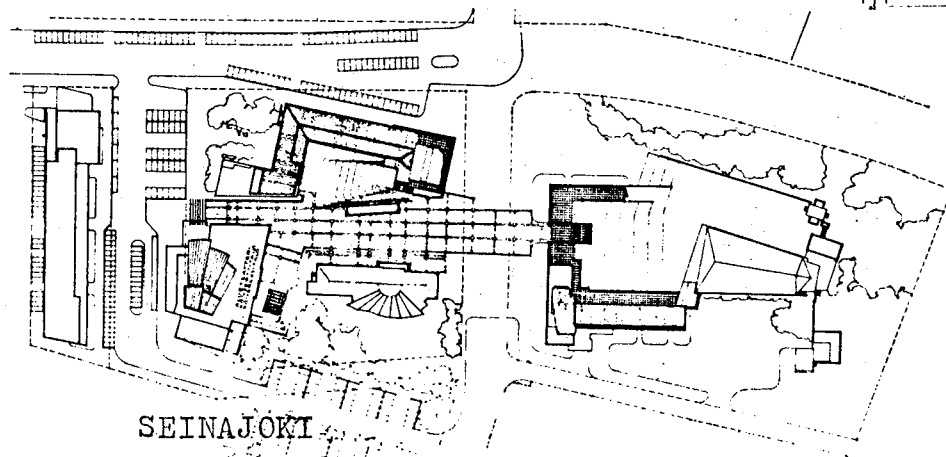
PRIMJERI
 FINSKIH
 DRUŠTVENO
 KULTURNIH
 CENTARA
 AUTOR: ALVAR AALTO

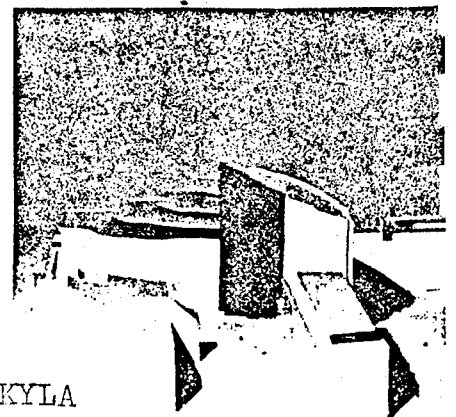
ROVANIEMI

JYVASKYLA

SEINAJOKI

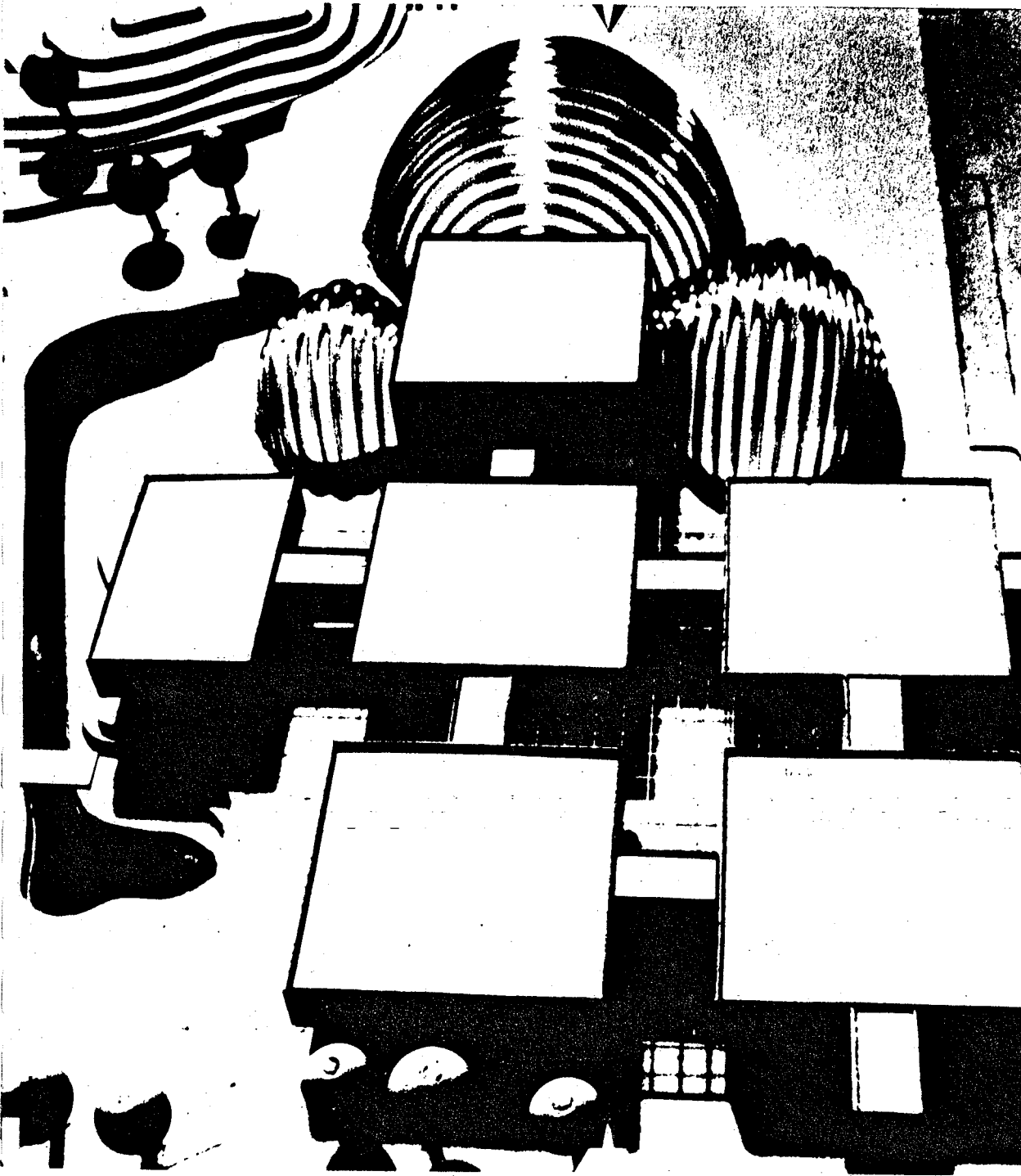
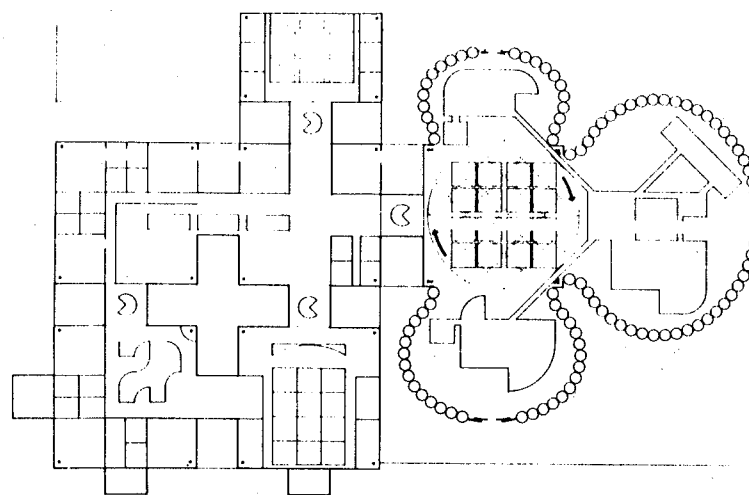
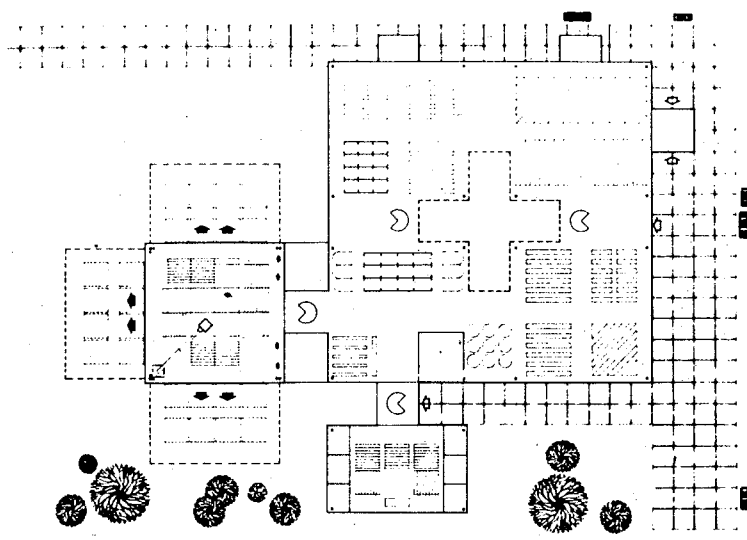
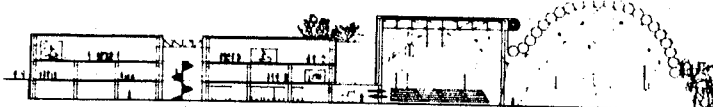

3.2.3. INTEGRIRANI CENTAR: su dio današnjih razmišljanja i novijih projekata. Uočivši razne nedostatke drugih koncepata, ovaj centar ih pokušava izbjeći: napuštaju se odvojeni objekti, te ili su oni veoma međusobno svesli /Velikoski/ ili su obuhvaćeni jednim objektom /Kemi/. Umjesto "vječnosti" samranute ljepote koju pretendira Alto-va arhitektura, ovdje su preferirani takvi prostorni sistemi koji se mogu mijenjati i nastavljati kroz određeno vrijeme. Za sada su ovi samo projekti u razradi i tek sljedećih godina mogu se očekivati prva potpunija rješenja. Današnji izveden integrirani centri /Tapiola/ imaju previše komercijalnog i poslovnog da bi mogli u potpunosti vršiti kulturne i društvene funkcije. Iako su Finci uvijek skloni da prihvaćaju nove ideje, ova ideja zapravo još čeka pravi afirman. Problemi su kako objediniti sredstva /država financira samo jedan dio programa npr. edukacijski/, problem su i razni interesi. ▢ Slučaj polemike u Kemi. Desno orijentirani političari su protiv ideje integriranog kulturnog centra, u korist tradicionalnih institucija. Oni ne snaže samo veće takse na njihov prihod /bogati/, već su i uplašeni da će ovi centri doći pod kontrolu, ljevičara i da će služiti za politizaciju nižih klasa. Ljevi političari su zalagali za centar vjerujući da će se tako ostvariti bogatiji i aktivniji društveni život nižih slojeva stanovništva, što je ostvareno na tradicionalni način - kontrola države, privatnih organizacija. ▢ Integrirani centar u dobroj organizaciji nosi mnoge elemente polivalentnog prostora.

Najraznositiji primjer integriranog centra je polivalentni prostor što se uskoro treba početi graditi u gradiću Myvinka. Ovdje otvoreni prostor, otvorena arhitektonska forma, otvoreno kretanje, otvoreni teatar snaži otvoreni kontakt, otvoreno učešće, otvorena akcija. Elementi programa, svjetla AV sredstva, scene i gledališta su elementi sa mnogobrojno kombiniranjem. Nekoliko puta repetirana struktura od 4 stupa i fiksnog krova, sa svim ostalim nedefiniranim, ali pripremljenim, čini sistem otvorenim. Najznačajniji teoretski rad integriranog

VIISIKOLMEKSI
OBJEKTI
NAŠE LJUDSKE
AKTIVNOSTI SU
JEDNAKE:

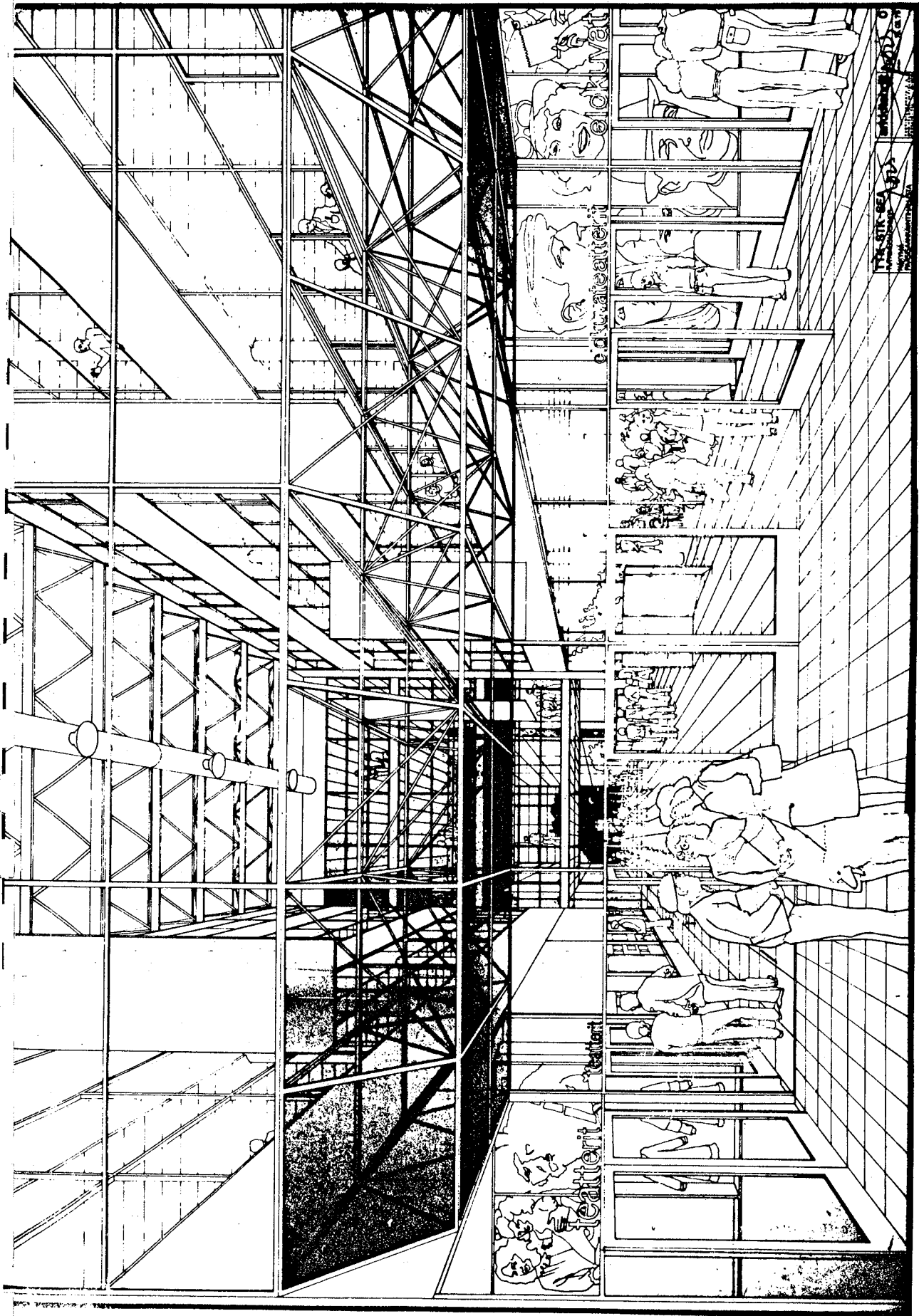
KUPOVINA, POSJETA
BIBLIOTECI, KINU
KAO I KONCERTU,
TEATRU, IZLOŽBI,
DISKU; UČENJE
ILI PLESANJE I
SVE SE TO MOŽE
ZBITI U ISTOM
AMBIJENTU
EKSPERIMENTALNI
TEATAR

POISTOVJEČUJE
SEBE SA
KOLLEKTIVIMA, - TU
SVATKO IMA
MOGUČNOST
KOLLEKTOVANJA U
DRUŠTVENOM
ISKUSTVU

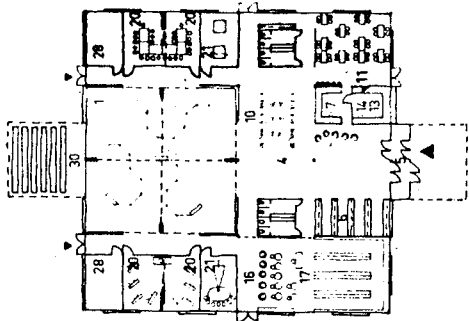
ILMO JA RAIMO
VALJAKKA

PROJEKT TTK-STK-SEA
PROSTOR PROŽET POLIVALENTNIM MOGUĆNOSTIMA SLUŽI I PROCESU
EDUKACIJE I KAO AMBIJENT DRUŠTVENO KULTURNOG AKTIVITETA.

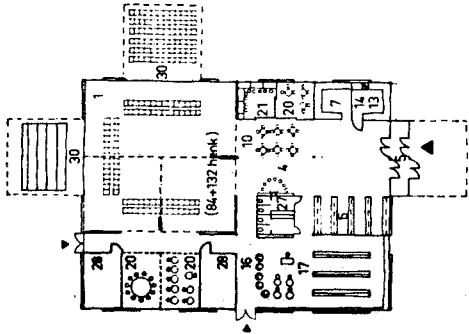
GULLICHSEN JA KAIRAMO

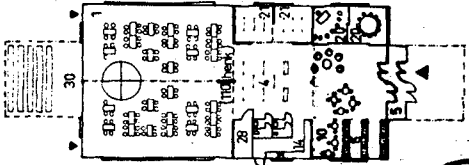
2D

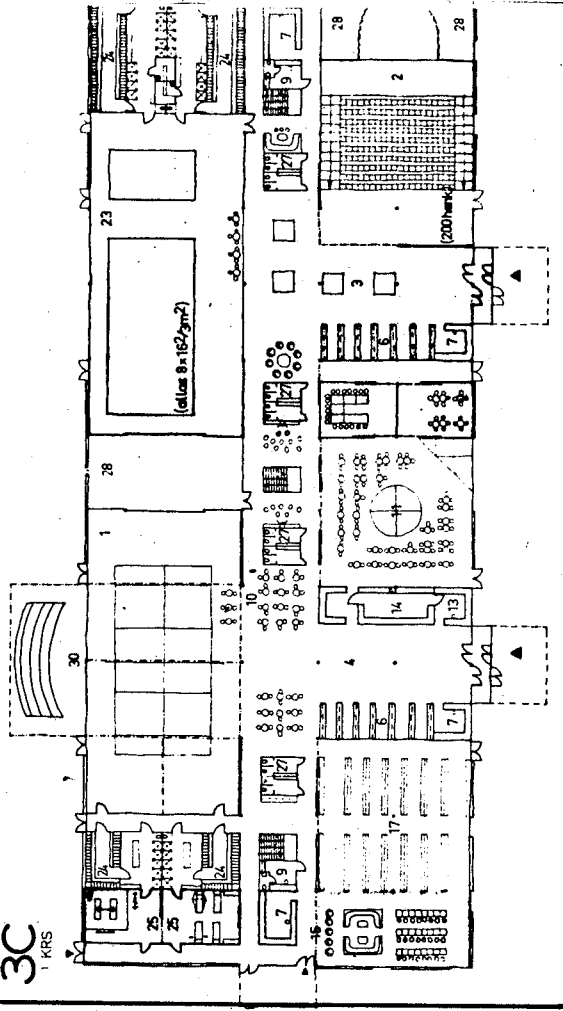
2C

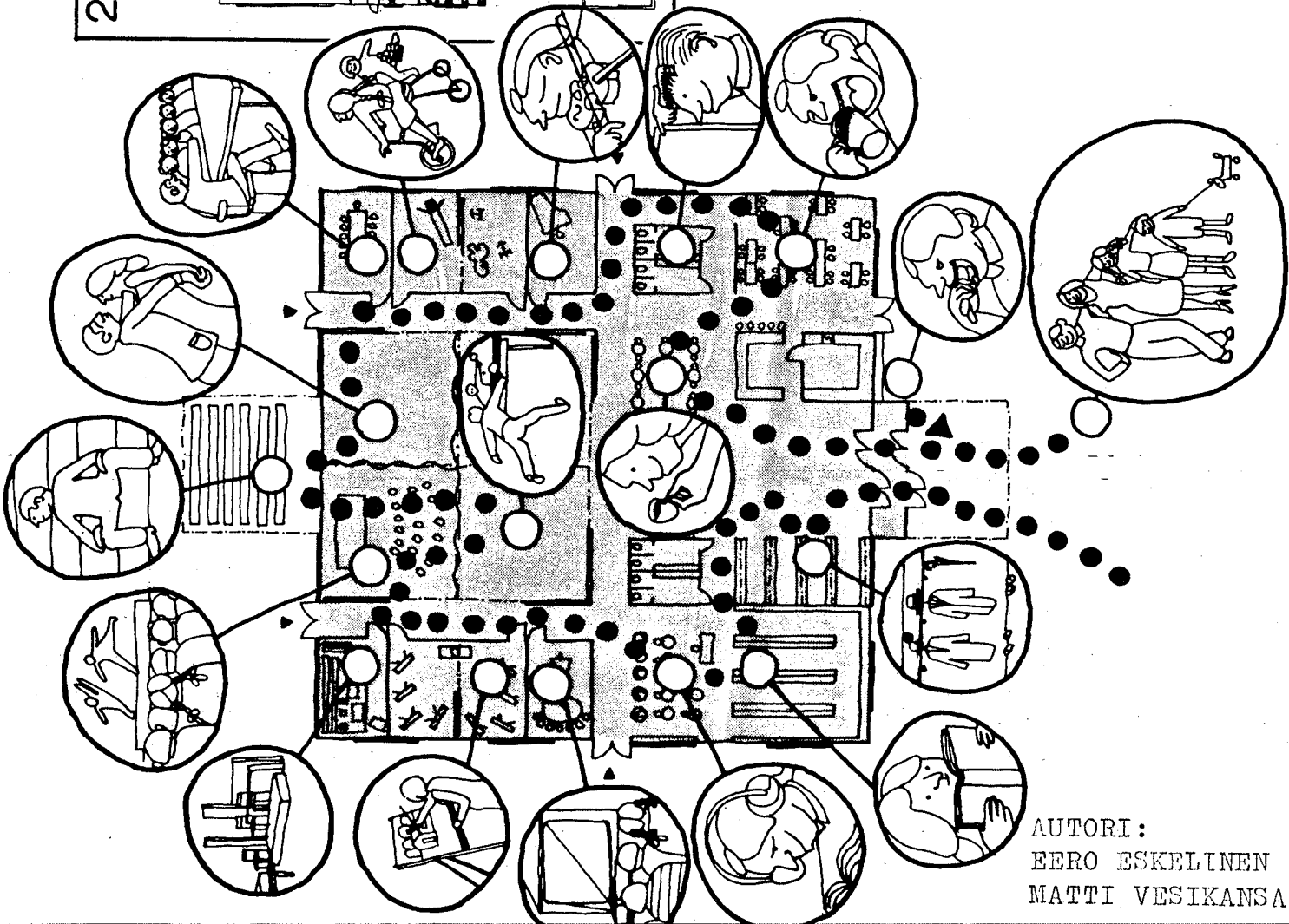
2B

3C

TIPOVI VIŠENAMJENSKIH PROSTORA

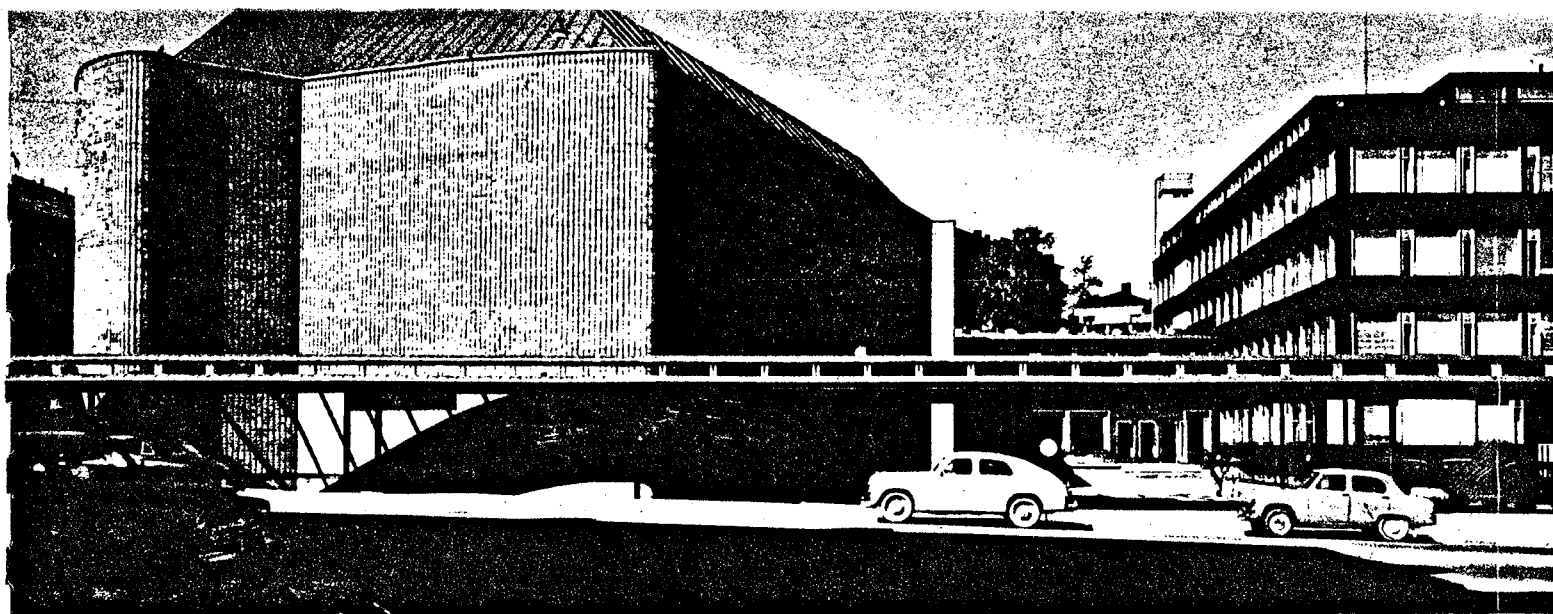

AUTORI:
EERO ESKELINEN
MATTI VESIKANSA

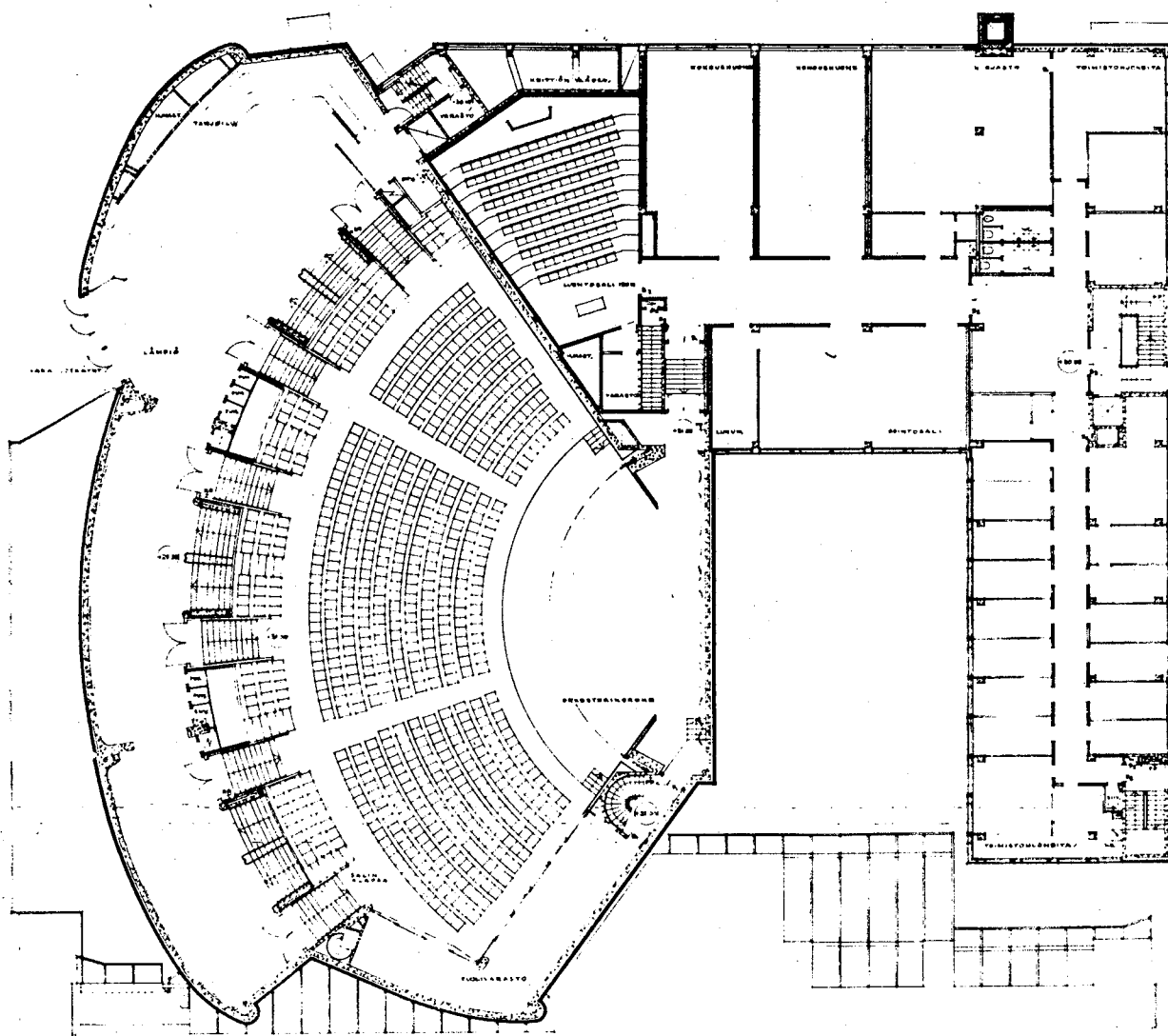
centra na bazi polivalentnog prostora, je studija arhitekta Eskelina i Vesikansa, u kojoj je razradjen cijeli niz prostora obzirom na veličinu potreba 1000 - 17000 stanovnika. Velika vrijednost je u mogućnosti da se taj prostor nadograđuje kako rastu potrebe /stanovništvo ili standard/.

3.2.4. ^{3.2.4. društveno kultur.} ~~NAJNJENSKI~~ CENTRI: mada i najbolje opremljeni i vodjeni centri ne uspijevaju privući sve ljude, oni su ^{takoder} ~~suteoretski~~ namjenjeni svima. I ovi centri su otvoreni svima ali s naglaskom na određenu grupu /politička orijentacija, studentski krugovi, isl./

KUĆA KULTURE U HELSINKIJU: služi za aktivnost Komunističke partije i ostalih socijalističkih orijentiranih organizacija i sindikata. Građena je pred dvedesetak godina /s velikim dobrovoljnim radom - 150.000 radnih sati/ imala je svrhu da aktivira politički i kulturni život. Kompleks se sastoji od velike dvorane /najveća u Helsinkiju 1500 sjedala s najboljom akustikom/, trokrotnog objekta sa kancelarije, te niza predavaonica i prostor za rasne namjene, sportske dvorane, restorana i sl. - ukupna površina od skoro 10.000 m². Dvorana osim što služi za povremene kongrese i prigodne koncerte, gotovo je izgubljena za ovaj centar: Zbog finansijskih poteškoća održavanja /država ne potpomaže, a godišnji budžet je 2.000.000 FM/ dvorana se najčešće iznajmljuje preko dana simfonijskom koncertu sa vježbe, sa rasne disko i TV snimanja, a najčešće pojedinim teatarskim ili pop-grupama što nastupaju na komercijalnoj bazi. Zbog istog razloga i još neki prostori su iznajmljeni: sportske dvorane sportskom klubu, jedan prostor privatnoj baletnoj školi. U ostalim prostorima održavaju se politički sastanci, seminari i rasni tečajevi alikanga, citanja, foto-ručenje stranih jezika /ruski i francuski/, te djeluju rasne grupe /šah, male dramska, povremeno sbog, te orkestar /pionirska sekcija, 3 x ples u vestibulu/. Oko 1000 ljudi godišnje pohađja rasne tečajeve što se plaća simbolično 10 FM /- 1 kino ulaznica/ godišnje . Dnevni

KULTURITALO - KUČA KULTURE U HELSINKIJU; DRUŠTVENO KULTURNA DOGADJANJA INICIRANA SU PROGRAMOM KOMUNISTIČKE I PRIDRUŽENIH LJEVIH PARTIJA FINSKE.

POLITIČKI SKUPOVI-SASTANCI-SEMINARI-PREDSTAVE-PLES-
 ŽBOR-ORKESTAR-DRAMA-SLIKANJE-DRAMA-PIONIRSKA AKTIVNOSTI-
 SAH-RADNIČKI TEATAR-VEČERNJA ŠKOLA-GIMNASTIKA-PENZIONERI-
 RESTORAN-KONCERTI-RADIO TV STUDIO--- 160 DOBROVOLJACA

posjet se ne registrira ali se čini da bi mogao biti kućima-
no vođi. Naveđe je življe i nešto veća aktivnost i subotom
i nedjeljom. Posjetitelji su uglavnom članovi ili simpatize-
ri lijevih partija. U radu centra učestvuje i 30 "profesio-
nalaca" i dobrovoljaca povremeno i 100.

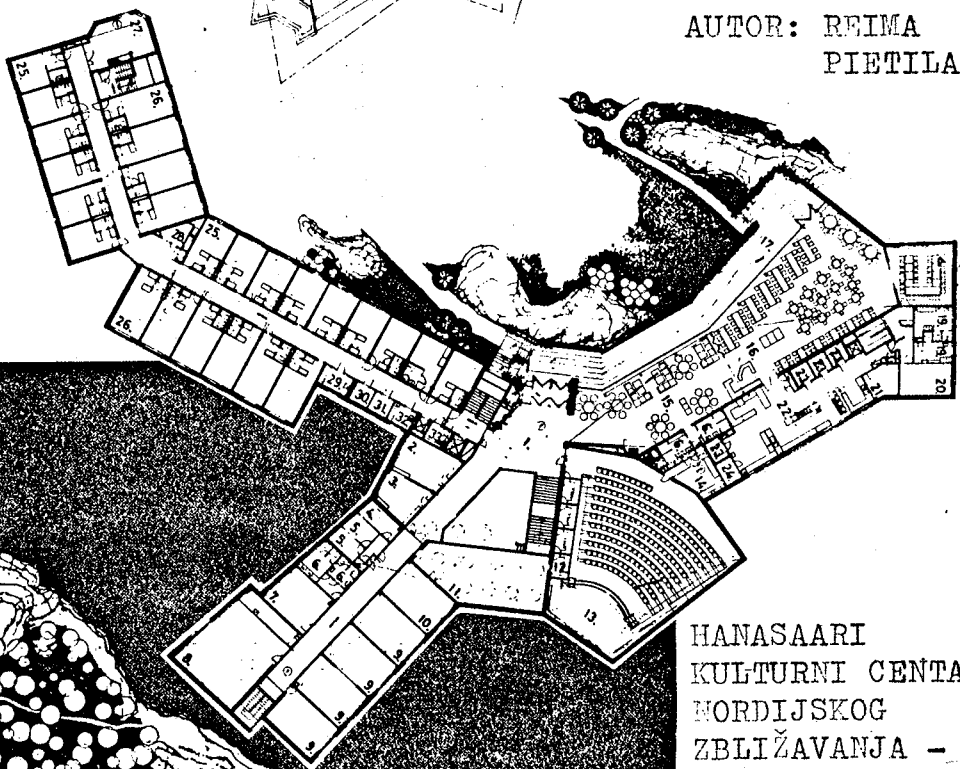
S arhitektonskog aspekta objekt je projektiran korektno mo-
da pomalo tradicionalno: ogromni foajei - nikada iskorišteni,
dvorana prvenstveno za izvedbu /za ostale namjene može se
prvih 11 redova stolica demontirati - 4 radnika sa 1 sat/,
nedovoljno skladište uz dvoranu, prostori nisu dovoljno inte-
grirani. U formalnom pogledu to je uzbuđenje volumena dvorane,
kako to kažu zna prirediti, i prosječnost kancelarijskog dijela.

Dipolić centralno mjesto okupljanja u studentskom gradu,
Otaniemi /10 km od Helsinkija/ gdje boravi 5.000 studenata
/2.000 stanuje/. Gradjen i vođen od studentske organizacije
imao je namjeru da prvenstveno služi studentima. No zbog
razloga kao i Kulturitalo /predviđena investicija gradjenja je
obilno premašena što je donjelo velike dugove/ jedan dio objek-
ta se vrlo često iznajmljuje za razne kongrese i simpozije,
te seminare. Pred prostorije studentskih organizacija, najve-
ći dio je prostor koji se može polivalentno koristiti - dobrim
dijelom za restoran /u "špicu" 2.000 obroka/, veliku dvoranu,
izložbe itd. Postoji još nekoliko malih predavaćna, prostora
za učenje, te stogaset malih prostora animacija. U istom času
objekat može primiti i 3.000 ljudi u raznim aktivnostima.
Prostor je više manje uvijek nabit životom samo što su neke
od aktivnosti partikularnog interesa pojedine grupe koja naj-
ni prostor. Osnovna kritika na račun arhitekta /Pietilä/ jest
da je projektirao ekstremno skupi objekt - ostale moglo bi bi-
ti samo pohvale: u kategoriji ovog arhitektonskog israza ovo
je razak djelo arhitekta. Nada je arhitekture veoma personal-
na s neko igre, ekcesa i zagonetke, unutrašnji prostor pruža
obilje raznih mogućnosti. Iz razloga skupoće i što ovis arhi-
tektonskim jezikom mogu se izražavati samo veliki sajstori,
ovaj je pristup bez preporuke.

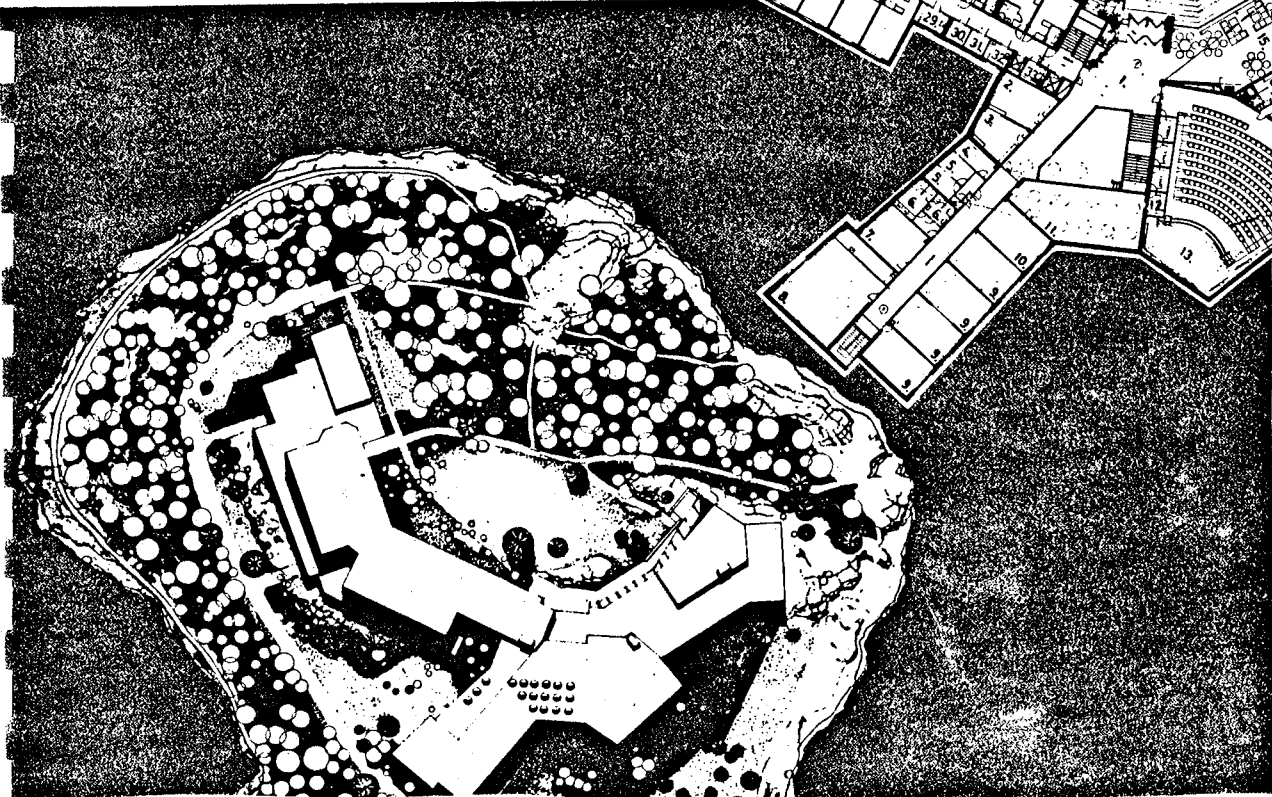
DIPOLI
STUDENTSKI
CENTAR -
PRESKUPA
ARHITEKTURA
IMA POSLJEDICA
I NA KASNIJA
ZBIVANJA U TOM
PROSTORU.

AUTOR: REIMA
PIETILA

HANASAARI
KULTURNI CENTAR
NORDIJSKOG
ZBLIŽAVANJA -

ORGANIZACIJA
PROSTORA
KASKA ZA
DUHOM VREMENA.

"Švedska kuća" pored Dipolijske je, u mnogočemu sličan objekt samo umanjen pokazuje prisutnost švedske manjine /7%/ u Finskoj, koja paralelno razvija svoj identitet. Upravo sada je u gradjenju i centar aktiviteta studentskog grada u Turku. Za razliku od arhitekture Dipolijske to je izraz konstruktivizma - tehnicističkog pristupa popularnog među dijelom mlađih finskih arhitekata danas. Hansasäni - skandinavski kulturni centar služi za promociju skandinavske integriranosti. Ovdje je čak i manji hotel dio centra.

3.2.5. POMOĆNI CENTRI: - mnoga pogotovo manja mjesta u nedostatku društvenih i kulturnih prostora problem rješavaju kroz neki od postojećih društvenih objekata. To^{je} najčešće prostor škole, koji nosi mnoge elemente društvene aktivnosti, a pogotovo je pogodan ako je unaprijed projektiran s namjerom da bude pomoćni centar. Za mnoga mjesta čakati bolje rješenje /nakar kroz multifunkcionalan objekt/ je prilično neisplativo, dok je gradjenje škole na direktnoj brizi države /ponekad investicija i do 90%/ pa se je mnogo praktičnije orjentirati multifunkcionalnoj školi. Vrlo uspješna rješenja su Vanala, Nokia, Kerava. Veoma dobra opremljenost omogućava štoviše stimulira da se ovi prostori koriste za edukaciju odraslih, zabavu i rekreaciju u izvanškolsko vrijeme. U večernjoj školi mogu se učiti strani jezici i pohađati razni kursevi za skupnu nastavu /godišnja članarina 3 FM = 2 tramvaj karte/, koristiti dverane i gimnastičke sale. U Keravi /20.000 stanovnika/ preko 1.000 ljudi učestvuje na neki način u izvanškolskoj djelatnosti škole. U Vanali /2 x tjedno teatar/ se tuže da zbog stalne zauzetosti prostora nemaju slobodnog vremena za čišćenje prostorija. Ovdje je vrlo važno napraviti dobar program kretanja. Da škole mogu poslužiti kao pomoćni centar ima više razloga 1. nastava se uvijek odvija u jednoj sobi 8-16 pa je prostor u obilju vremena 17-22 na raspolaganju.

2. za organizaciju prostora postoji elastičnost time što se ne

njemu

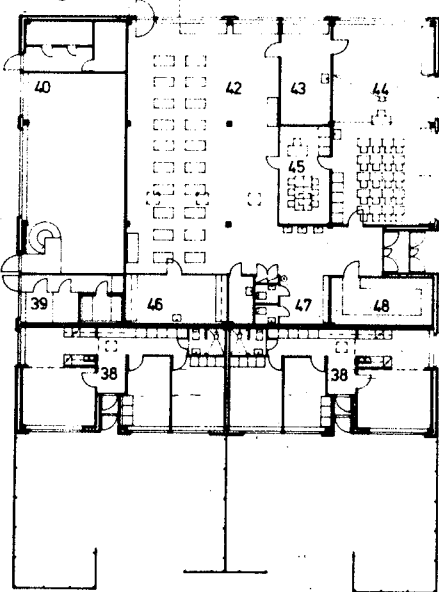
"Švedska kuća" pored Dipolija je u mnogočemu sličan objekt samo umanjen, pokušuje prisutnost švedske manjine /7% u Finskoj, koja paralelno razvija svoj identitet.

Upravo sada je u gradjenju i center aktiviteta studentskog grada u Turku. Za razliku od arhitekture Dipolija to je izraz konstruktivizma - tehniciističkog pristupa popularnog među dijelom mlađih finskih arhitekata danas.

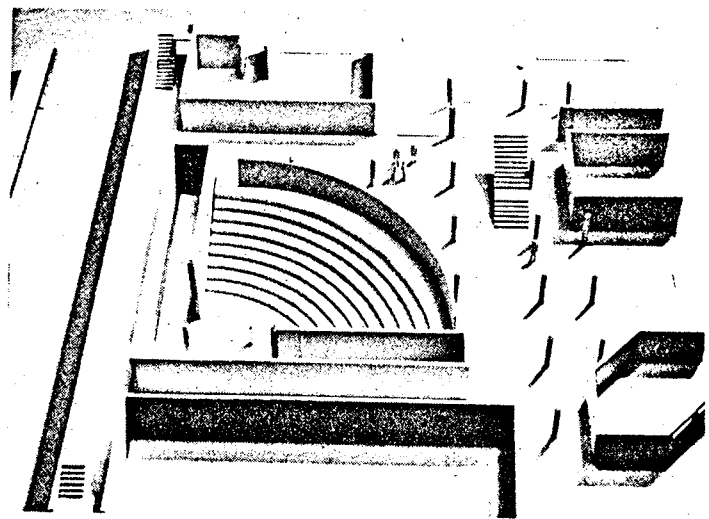
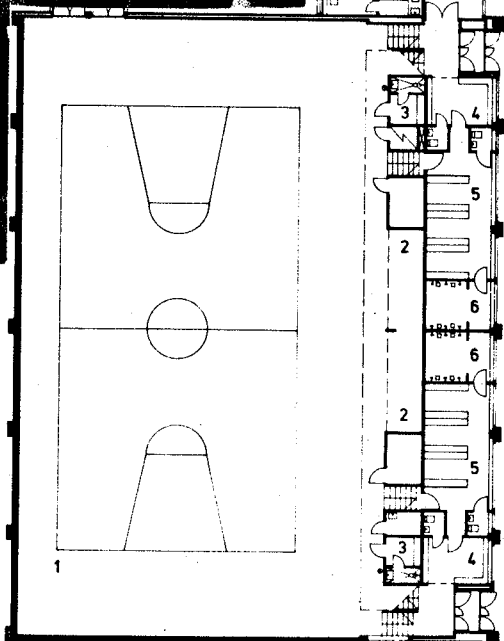
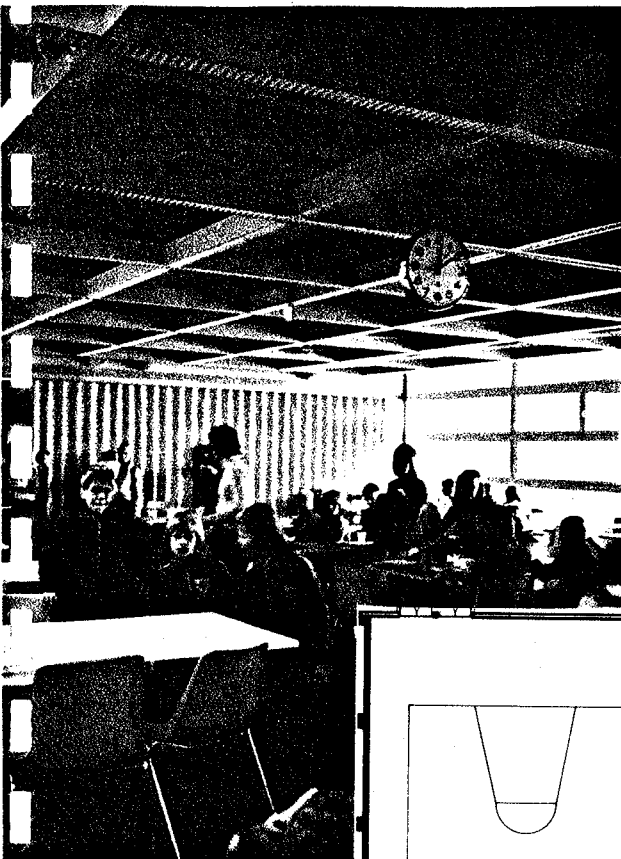
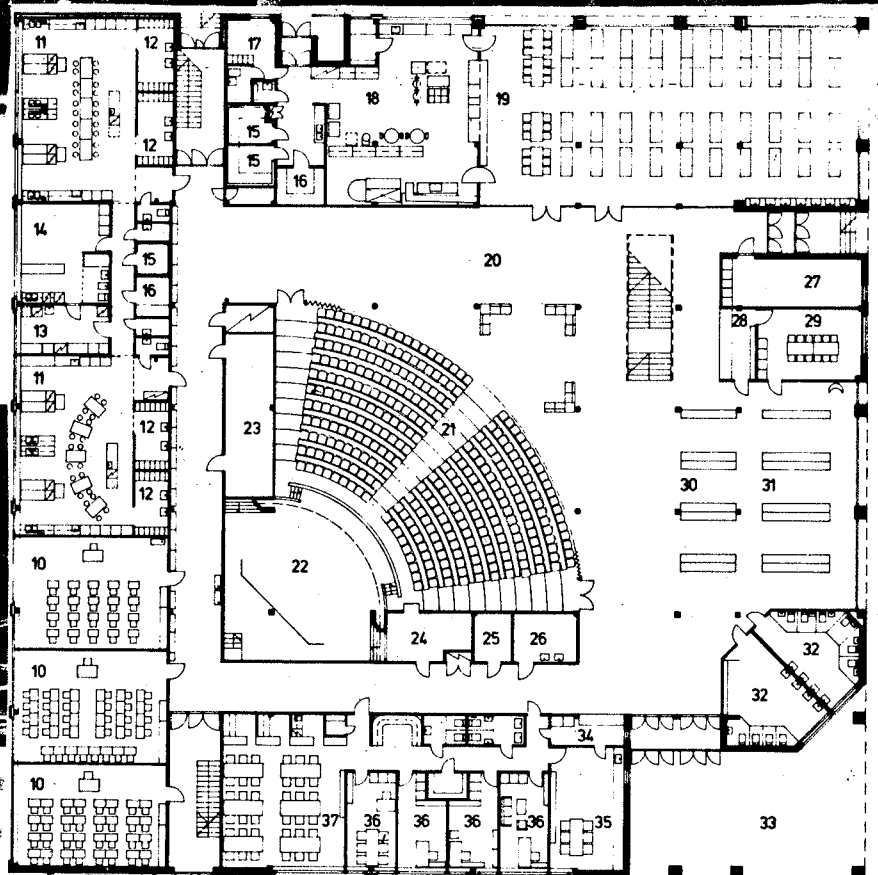
Hanasämi - skandinavski kulturni center služi za promociju skandinavske integriranosti. Ovdje je čak i manji hotel dio centra.

3.2.5. POMOĆNI CENTRI: - mnoga pogodno manja mjesta u nedostatku društvenih i kulturnih prostora problem rješavaju kroz neki od postojećih društvenih objekata. To najčešće prostor škole, koji nosi mnoge elemente društvene aktivnosti, a pogodno je pedeset ako je unaprijed projektiran s namjerom da bude pomoćni center. Za mnoga mjesta čakati bolje rješenje /makar kroz multifunkcionalan objekat/ je prilično neizvjesno, dok je gradjenje škole na direktnoj brizi države /ponekad investicija i do 90%/ pa se je mnogo praktičnije orijentirati multifunkcionalnoj školi. Vrlo uspješna rješenja su Vanala, Nokia, Kerava. Veoma dobra opremljenost omogućava številke stimulira da se ovi prostori koriste za edukaciju odraslih, zabavu i rekreaciju u izvanškolsko vrijeme. U većernoj školi mogu se učiti strani jezici i pohađati razni kursevi sa skupnu nastavu /godišnje šolarina 3 FM = 2 trenvaj karte/, koristiti dvorane i gimnastičke sale. U Keravi /20.000 stanovnika/ preko 1.000 ljudi učestvuju na neki način u izvanstudijskoj djelatnosti škole. U Vanali /2 x tjedno tatar/ se tuže da zbog stalne zauzetosti prostora nemaju slobodnog vremena za šišćenje prostora. Ovdje je vrlo važno napraviti dobar program kretanja. Da škole mogu poslužiti kao pomoćni center ima više razloga: 1. nastava se uvijek odvija u jednoj smjeni 8-16 pa je prostor u obilju vremena 17-22 na raspolaganju.

2. sa organizacijom prostora postoji elaršica time što se sa

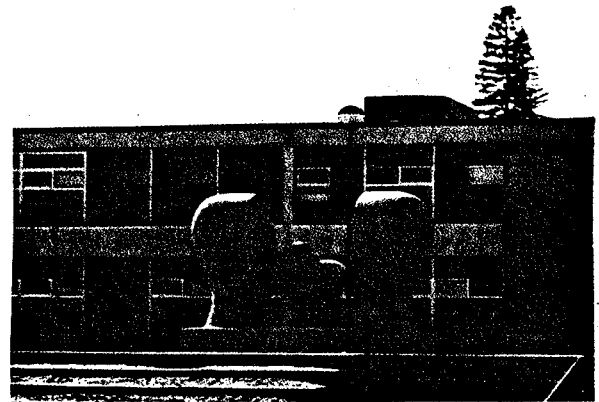
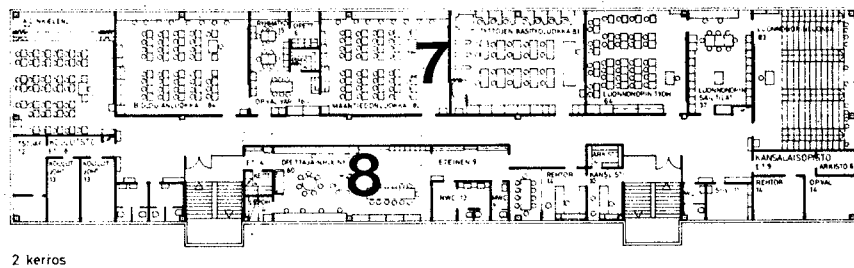
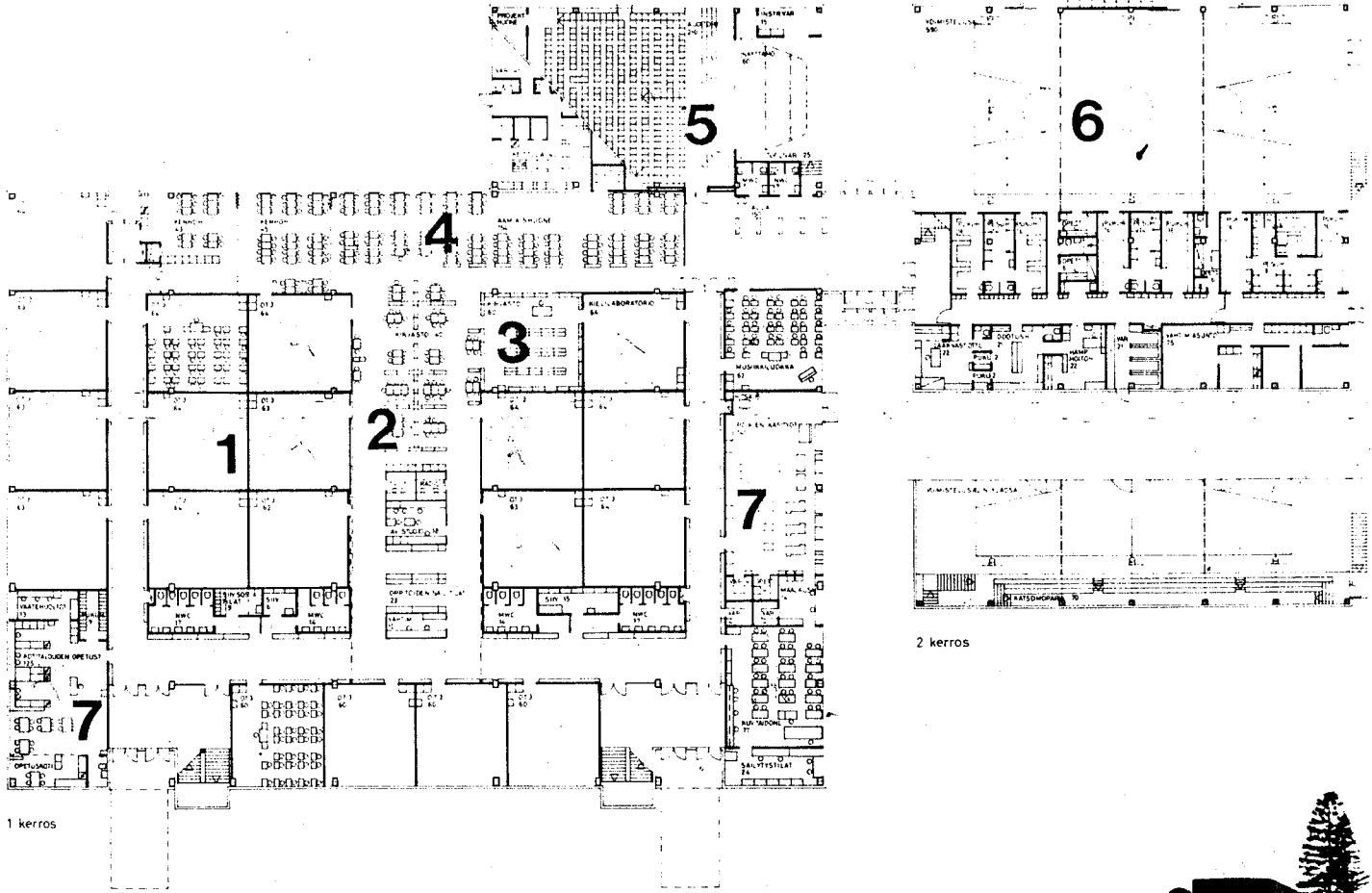

REDOVITO JE SVAKA NOVIJE
GRADJENA FINSKA ŠKOLA -
DRUŠTVENO KULTURNI CENTAR

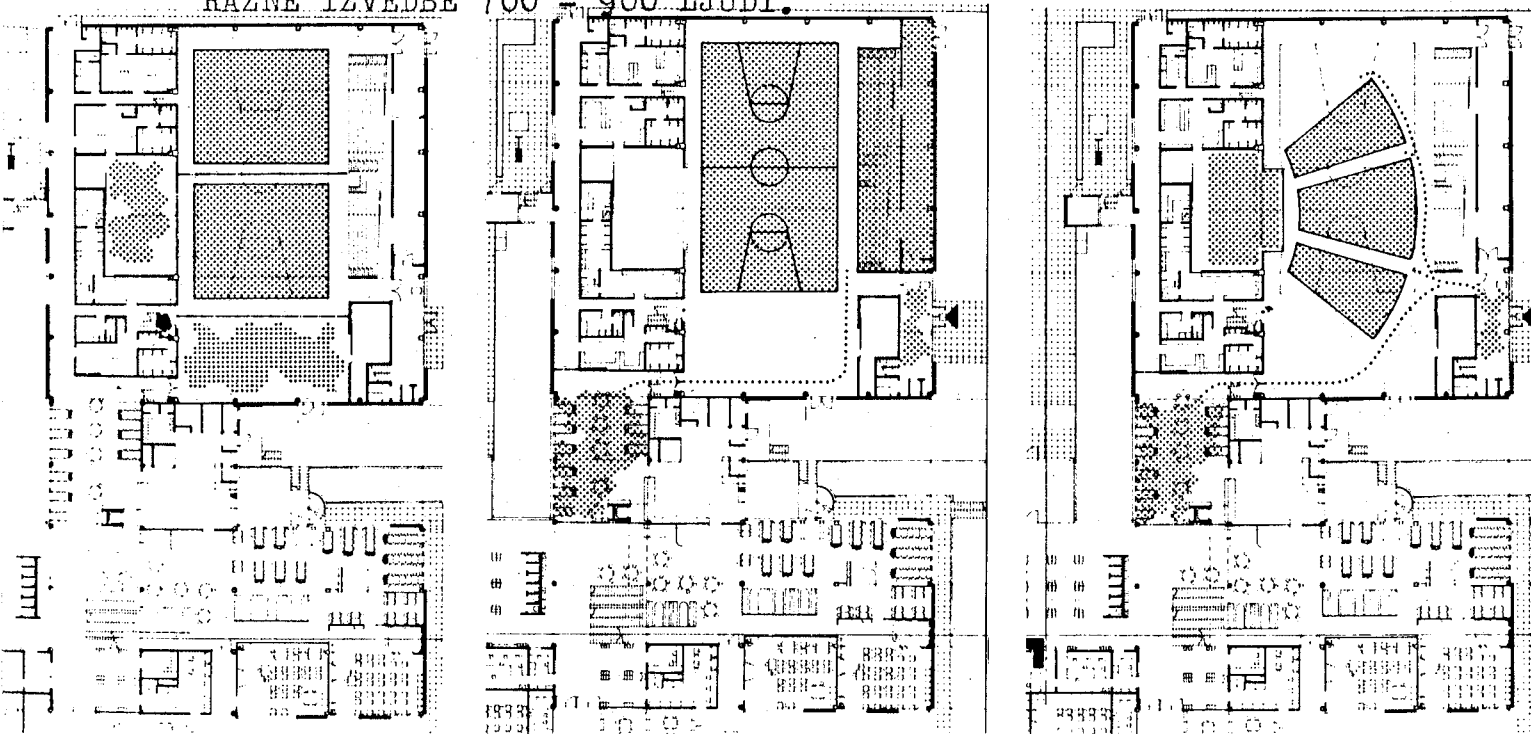

VAMMALA: 300 SJEDALA AUDITORIJ JE
U ŠKOLSKOM HALU: TEATAR DVA PUTA
TJEDNO, / GARD. GLUMACA U SKLONIŠTU, /
SJEDNICE ODBORNIKA, MJESNI SKUPOVI
KINO, IZLOŽBE ITD.

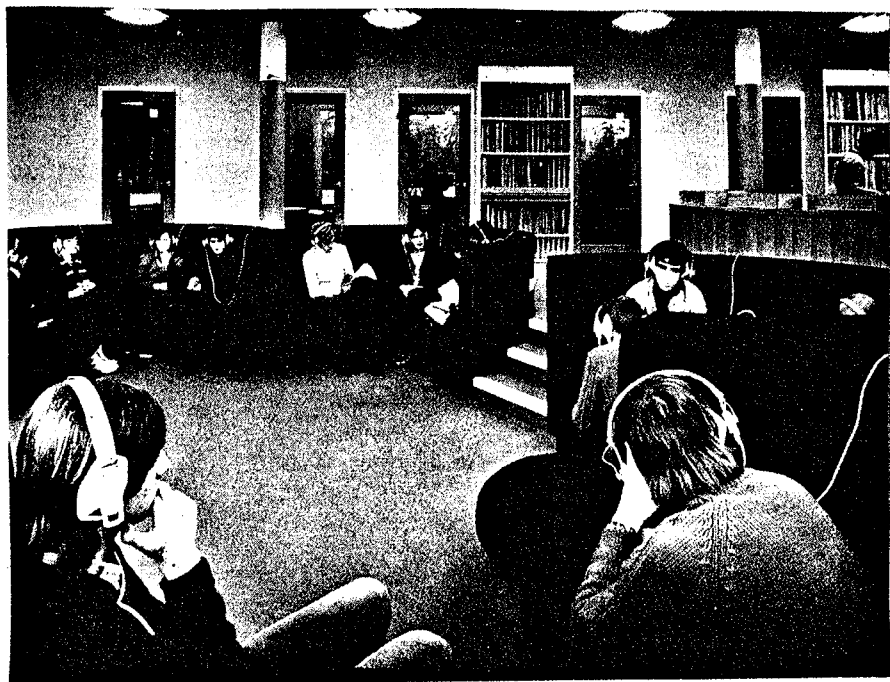
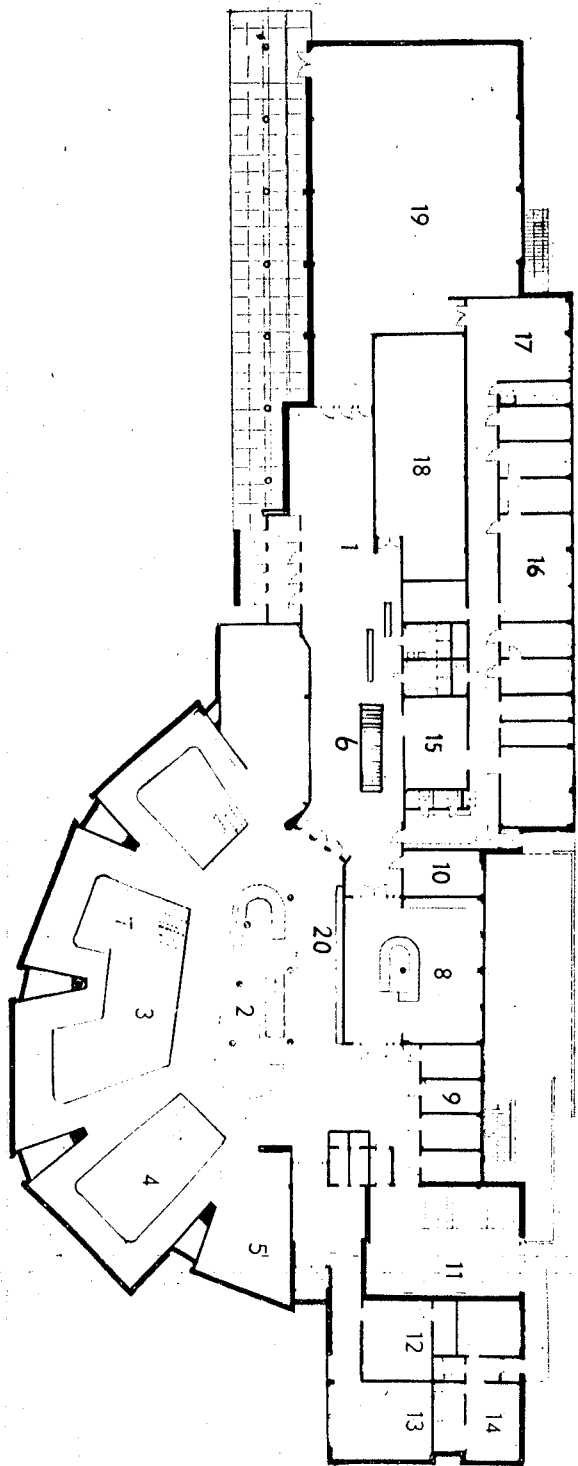
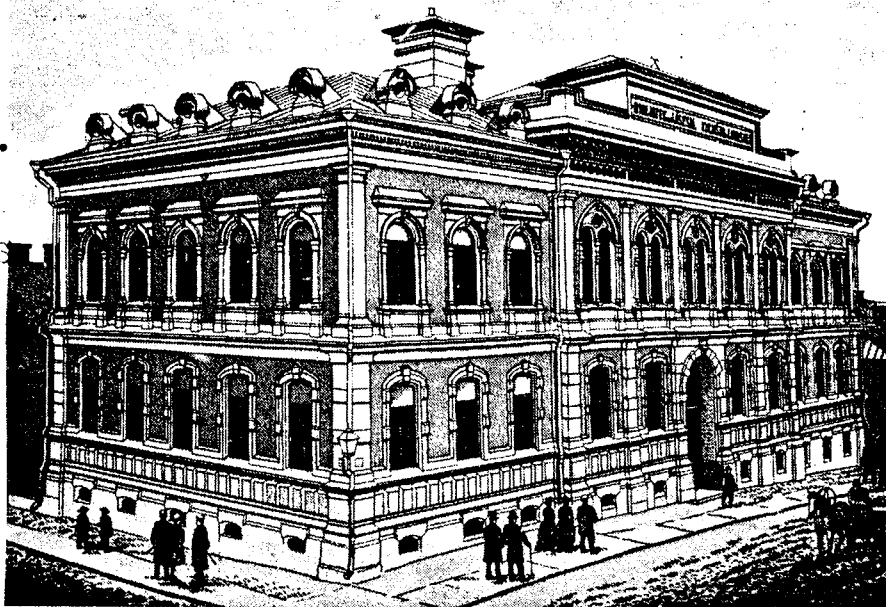
KERAVA: ŠKOLA JE MJESTO I ZA IZVANŠKOLSKE
 AKTIVNOSTI ODRASLIH - ZASJENJENI PROSTORI

MARTINLAAKSO: ŠKOLSKA DVORANA/VIŠENAMJENSKI HAL: 1. DJELJEN U ČERTI
 GRUPE ZA FIZIČKI ODGOJ 2. IGRE PRATI 300 GLEDALACA 3. MITINZI I
 RAZNE IZVEDBE 700 - 900 LJUDI.

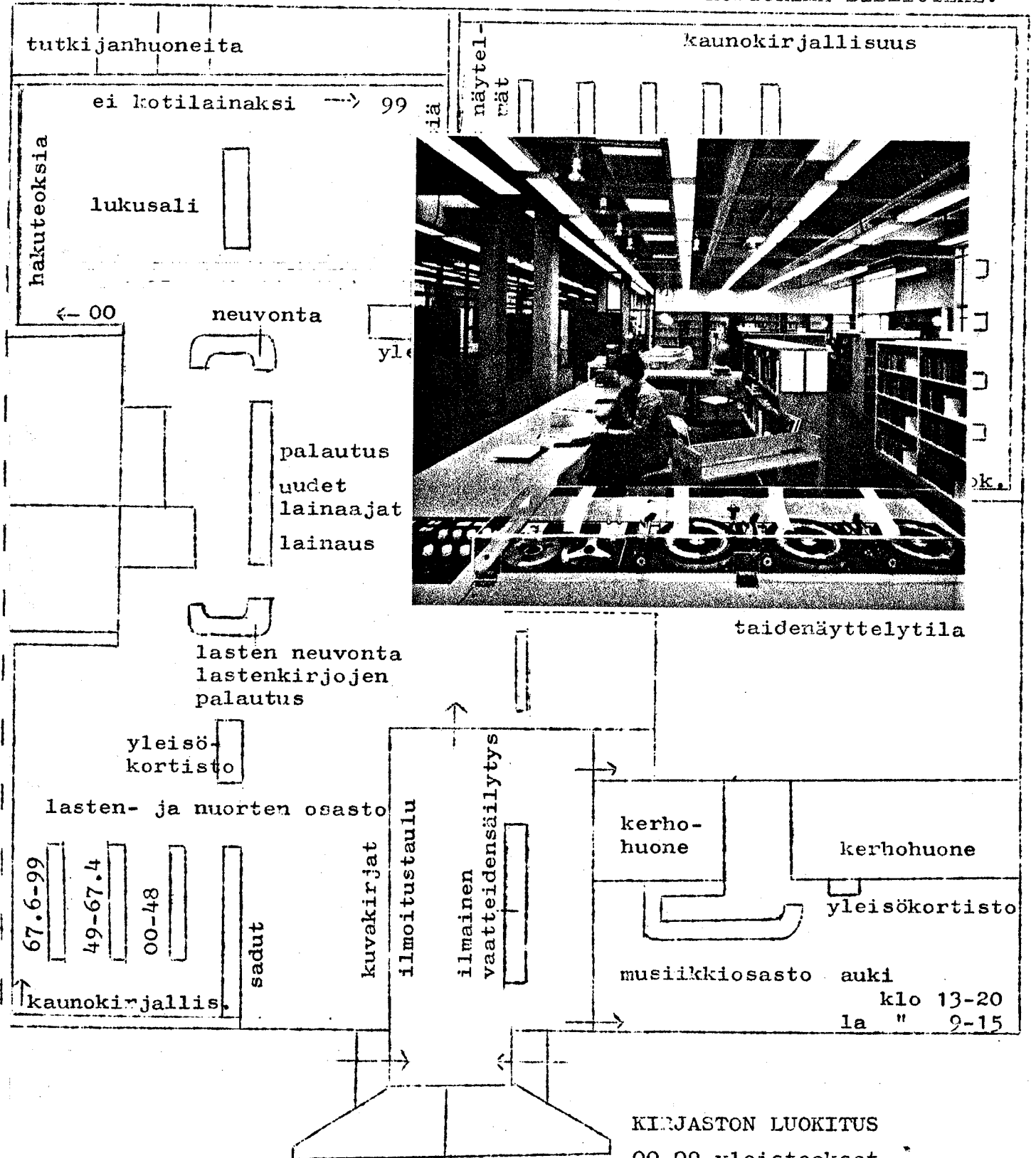
1973.G. 43 MILJUNA
 POSUDJENIH KNJIGA U
 FINSKOJ. PREKO 40%
 LJUDI POSUDJUJE I ČITA.
 PREKO 3000 BIBLIOTEKA
 (1 BIBL./1500 STAN.)
 UZ TO STOTINU BIBLIOTUS

NOVINE, MAGAZINI, PLOČE
 VRPCE, MIKROFILMOVI

KINO, LUTKA-TEATAR,
 MINI-KONCERTI, HI-FI
 BAJKA-PROSTOR, CAFFE

NOVIJI PROJEKTI: TOTALNI PROSTORNI SISTEM JE OKRILJE I INTIMNIJIM, "SPECIJALIZIRANIM" PROSTORIMA BIBLIOTEKE.

KIRJASTON LUOKITUS

00-09 yleisteokset
10-19 filosofia

NOUVOLAN KAUPUNGIN

uh. vaih auki klo la "

kesäaja Jos ette katsokaa kysykää neuvonnasta

kat, kan-
, matemat.
ekniikka
akasvatus
jall.hist.

kielitiede
90-99 historia, muistelmat

zahtjeva određena orijentacija, razreda, niti je nužno prirodno osvjetljenje /rezultira smanjenjem gubitaka komunikacijske površine/.

3. elementarni prostorni program redovito je obogaćen i nadju se sredstva da se on realizira. Us nešto fleksibilnije propise ni bismo u Yu mogli aktivirati neke mjesta /koja će inače dugo čekati, društveni život^{aktivan} kroz objekt i instituciju škole, a čak i s postojećim propisima i mogućnostima

3.2.6. ELEMENTI DINAMIČKIH SISTEMA: biblioteke i njihove aktivnost su postigli veoma visoki nivo. Svaka od oko 500 općina u Finskoj ima usluge biblioteke. Sa preko 3.000 biblioteka dobija se prosjek 1500 stanovnika /jednu biblioteku. Budući njihova aktivnost nije limitirana samo na knjigu, možemo ih također promatrati kao pomoćni centar, i to veoma osobujni i aktivni. Pored mogućnosti posudjivanja i čitanja knjiga, magazina i novina, te organizacije izložbe knjiga oko raznih tema, biblioteke /a to se odnosi i na seoske biblioteke također/, organiziraju autor-čitalac diskusije, natječaj za pisanje, bajka - susreti, na kojima su najmlađji uvedjani u svijet knjige, vodi literarni klub. Neke biblioteke organiziraju testarske izvedbe, lutkarske predstave za djecu, natječaj za ilustraciju neke knjige, naučna predavanja ili umjetnosti, popraćena dijepositivima ili kratkim filmovima. Novije biblioteke redovito organiziraju izložbe, ili imaju stalnu postavu eksponata koju općina posjeduje. Jedna od najčešćih aktivnosti je muzika - gotovo sve novije građane imaju muzički odio /Helsinki 5.000 gr. ploča - obiljna - pop-muzika ~~20.150~~ ~~100~~ ploča stranih jezika, 3.600 štednja note/ a slušanje može biti individualno ili kolektivno. Budući je tako projektirano za sve ove aktivnosti se stvorio prikladan prostor i oprema /audio-vizuelna/. Ponekad biblioteke imaju i malu kantinu gdje je moguće imati predah uz kavu ili čak topli obrok. Najveća vrijednost djelatnosti biblioteka jest što ona ima oblike masovne kulture → služi najširim slojevima. U smisli male populacije na velikom prostiranstvu, to bi bilo nemoguće

**HELSINGIN
KAUPUNGINKIRJASTO
HELSINGFORS
STADS BIBLIOTEK**

PORED TRIDESETAK STALNIH BIBLIOTEKA
BIBLIOTUSIMA JE OPSKREBJENO JOŠ TRIDESETAK MJESTA
KATEGORIJA GRADA: HELSINKI + ZAGREB

**5 Kirjasto
Bibliotek**
**41 Kirjastoauton lainauspiste
Bokbussens utlåningsställe**

1:75000

Km

1

2

3

4

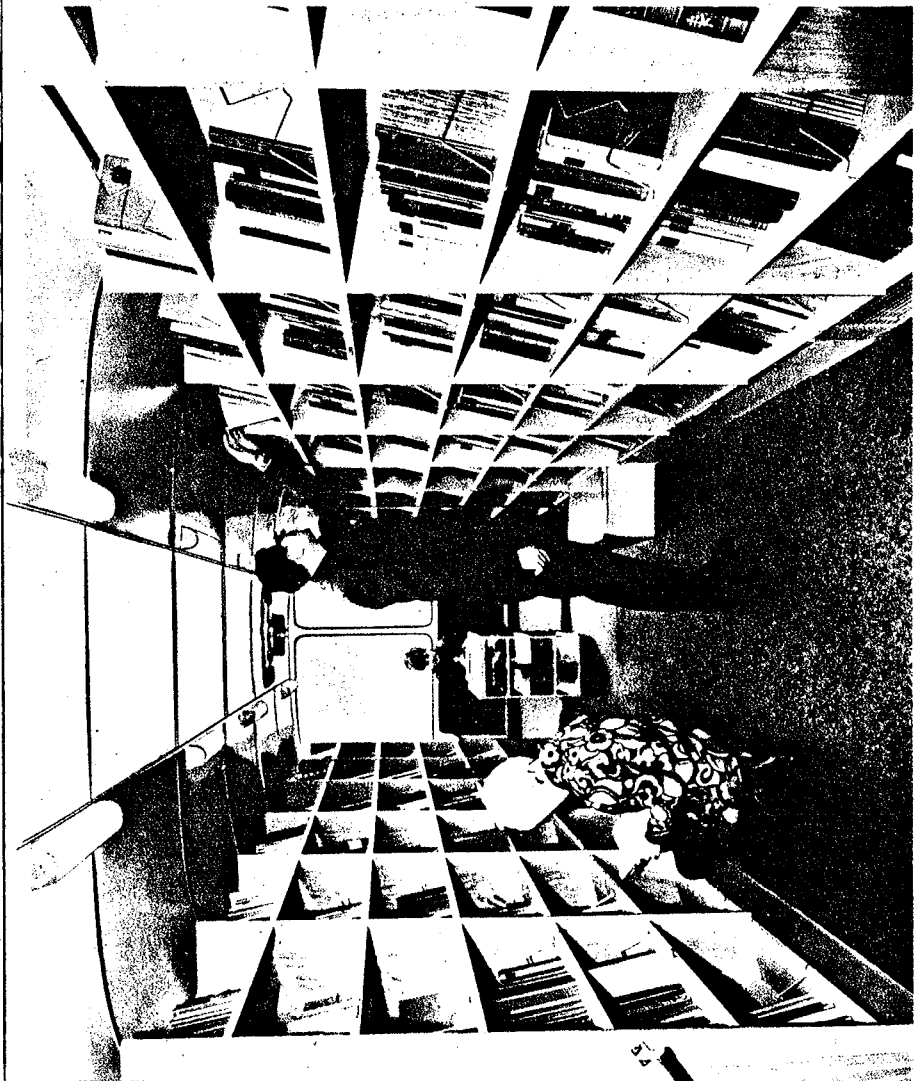
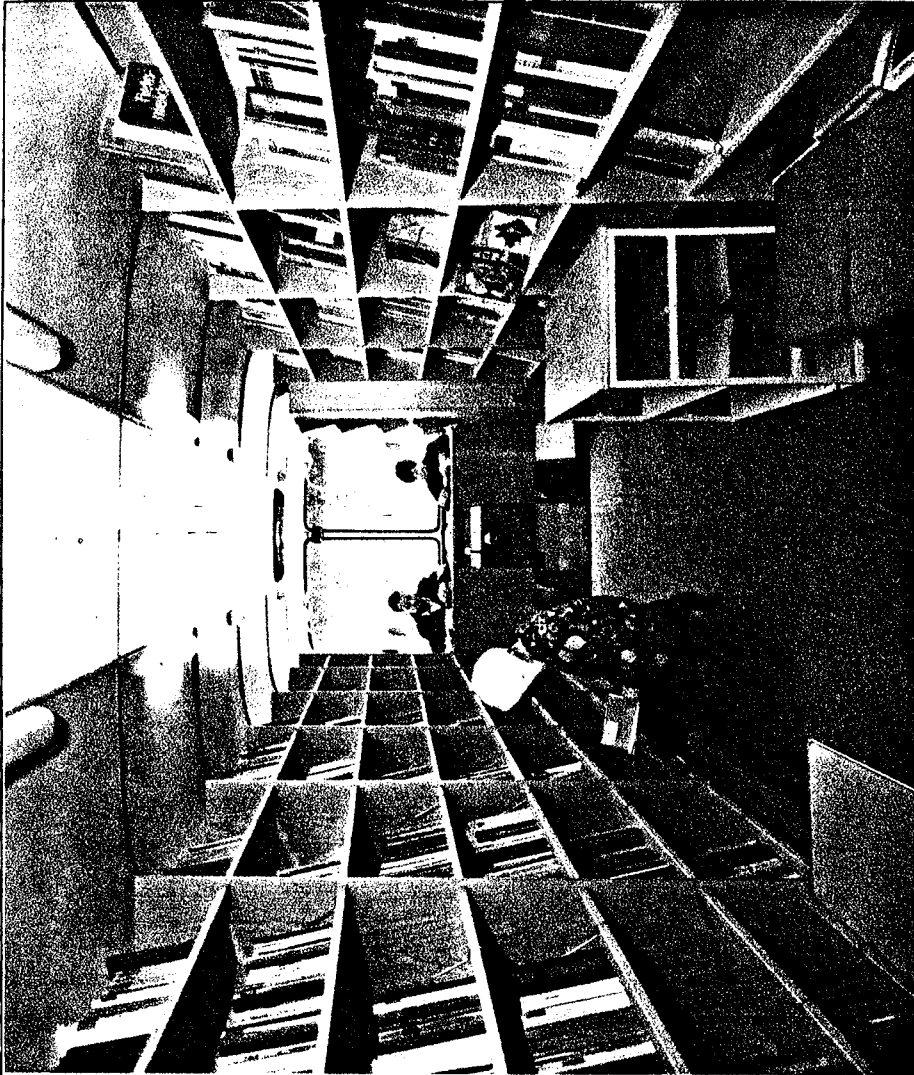
BIBLIOBUS JE VEOMA RACIONALNO ISKORIŠTEN I UZ DOBRU ORGANIZACIJU, SAMO 5 VOZILA POKRIVA PODRUČJE HELSINKIJA /POSJET 1 - 4 PUTA TJEDNO/.

	Maanantai	Tiistai	Keskiviikko	Torstai	Perjantai	Lauantai
Hakuninmaa	17.45-18.30					
Itä-Pakila		16.45-17.45			14.00-14.45	
Itä-Pasila	13.45-14.30	15.15-16.45	19.00-20.00	19.00-20.00 ^x		10.30-11.45
Jakomäki A			13.00-14.00		17.30-18.30	
Jakomäki B			17.45-18.45			
Jollas A				13.00-13.45		
Jollas B			16.15-17.15			14.15-15.00
Konala						
Laajasalo	16.30-17.30	17.15-18.45			12.30-13.30	
Lehtisaari		12.30-13.30		18.45-20.00		
Marjaniemi			19.00-20.00			
Maunneva	13.45-14.30		17.15-18.00			
Mellunmäki	18.30-20.00	13.15-14.15	15.30-17.00	15.30-16.30		
Munkkivuori	14.30-15.30			17.00-18.15		
Myllypuro A			13.00-14.15		15.15-16.30	10.15-12.00
Myllypuro B		18.00-19.15 ^x		{12.15-13.45 18.45-20.00}		
Myllypuro C	15.15-16.15	15.00-16.30 ^{xx}				
Pajamäki	12.30-13.30		18.15-20.00		15.30-16.30	
Pasila			18.00-18.45			
Pohjois-Haaga		19.00-20.00 ^x	15.00-16.00	15.30-16.15	17.15-18.30	12.45-14.00
Pukinmäki		17.30-18.45			13.30-14.30	
Puotila		19.00-20.00	13.45-14.45	15.30-16.45		
Puotinharju	15.00-16.15				19.00-20.00	
Ruskeasu	15.45-17.00			12.30-13.30	18.45-20.00	
Santahamina	18.15-20.00				13.45-14.45	
Siltämäki	19.00-20.00		15.00-16.15	17.30-18.45		13.00-14.00
Suutarila					17.30-18.45	
Tapaninkylä	17.00-18.00					
Tapaninvainio A					15.30-16.45	
Tapaninvainio B						14.15-15.00
Torpparinmäki		15.00-16.00			12.30-13.15	
Vesala		13.30-14.30		17.30-18.30		
Ylä-Malmi					19.00-20.00	

^x aikuisten vuoro

^{xx} lasten vuoro

Aattopäivinä lainaus lopetetaan klo 18.00

Kirjastoauto mahdollistaa kunnallisen kirjastotoiminnan uusilla asuntoalueilla ja alueilla, jotka ovat syntyneet kuntaliitosten kautta. Kirjastoauto on edullinen ratkaisu sivukirjastojen aiheuttamiin haittoihin. Kirjastoauto korvaa kiinteän kirjastotilan puutteen. Kirjastoauto alentaa toiminnallisten kirjastojen kustannuksia. KIITOKORI-KIRJASTOAUTO tehostaa ja nykyaikaistaa kunnallisen kirjastotoiminnan.

Alusta: asiakkaan hankima tai hänen toivomustensa mukaan hankittu

- Vankka, kestävä teräsrakenteinen kori
- Tasasuuntaaja (muuntaja) valojen ja lämmityslaitteiden verkkovirtakäyttöä varten
- Autokello
- Kirjahyllyt kulutusta kestävää teräsmuovilaminaattilevyä. Väliseinät ja kalusteet jalopuuilla. Hyllytilat 2000—3800 kirjalle
- Verhoilu helppohoitoinen muovipintaista levyä ja kangasta
- Lattiasa yhtenäinen muovimatto sekä irroitettava korkealaatuinen kokolatia-matto

- Kattoluukut sekä sähkökäyttöinen tuuletin hoitavat teh
- Käytävänpituinen keskikattoikkuna ja loisteputkivalaistu laistuksen

Auton varustelussa useita vaihtoehtoja asiakkaan toivom

- mm. jääkaappi, nestekaasuliesi
- nestekaasulla toimiva WC

TULKAA TUTUSTUMAAN

KIITOKORI

Kausala puh. 951-61 700

PS. Kotimaan markkinoiden lisäksi olemme aloittaneet kin pohjoismaihin.

RAZRADJENI SISTEM KLASIFI-KACIJE, "KARTIRANJA," IZBOR /I DO 4000 KNJIGA/, NAČIN NARUČIVANJA, OMOGUĆUJE DA SE U BILO KOJEM MJESTU FINSKE, DOBIJE BILO KOJA KNJIGA - SMJESTA ILI U ROKU 7 (14) DANA!

3.2.6.

Bez jednog dinamičkog sistema - načina da knjigu dobije stanovnik najmanjeg udaljenog mjesta, kao i svaki radnik na Laplandu, bolesnik u bolnici, mornar na brodu.

Stotine mobilnih biblioteka u Finskoj predstavljaju elemente jednog budućeg rješavanja prostornih problema na novom konceptu.

Minijeturna biblioteka s oko 4.000 knjige na policama, prostorom sa vlastiti izbor knjige i ~~na~~ prostor bibliotekara dnevno pojačuje mnoga ruralna i suburbana mjesta. Broj autobusa-biblioteka se stalno povećava, i pokazuje prednosti nad limitiranim donetom statičkih sistema.

Karakteristika dinamičkog sistema imaju i putujuće izložbe koje organizira Muzej sa umjetnost: nekoliko izložba i serija predavanja je stalno u cirkulaciji. Slično je i s nekim terenskim grupama koje putuju /iz Rovaniemijsa stotinu dvije kilometara u rijetke naseljena područja/. Organizira se također mreža autobusa koja će dovesti udaljenu publiku u regionalna središta gdje se održava teatarska predstava ili muzički koncert. Sve su ova naravno samo početni elementi jednog bogatog dinamičkog koncepta kulture i društvenog života koji će se u budućnosti puno više afirmirati i to ne samo u Finskoj već i drugim sredinama. Mnoge od naših problema mi bismo mogli riješiti na dinamičkom konceptu.

3.2.7. TYÖVÄENOPISTO / RADNIČKO SVEUČILIŠTE/

KANSANOPISTO / NARODNO SVEUČILIŠTE/ U

njihovom statutu stoji: "da prošire opće informacije među radnicima i pojača njihov interes u probleme društvenog i ekonomskog napretka" /Instituti su na brizi općina s pomoću države/.

Dalje: "da unspriječi obrazovanje odraslih dajući građanima u njihove slobodne vrijeme takovu vrstu informacije i vještina potrebnih društvu, da da bazu za daljnje studije i potkrijepe samobrazovanje i intelektualni razvoj kao i da navodi ljude da korisno upotrijebe svoje slobodne vrijeme."

Institut je podjeljen na:

TYÖVÄENOPISTO → RADNIČKO SVEUČ.

(1904) 1914 →

NARODNO SVEUČ. → KANSANOPISTO

KURSEVI - KRUŽOCI - SEMINARI - DRUŠTVENE AKT-
PREDAVANJA - IZLETI - SPORT - "NATJECANJA" - IZLOŽBE

ČLANARINA GODIŠNJA = 3 FM (14 ND)

VRIJEME AKTIVNOSTI: 8-16 TE NAROČITO 16-22 SATA

HKI: 71% ŽENA - 45% S NIŽOM ŠKOLOM - 200 RAZNIH AKTIVNOSTI

DRAMSKA GRUPA, FOTO KLUB, SLIKANJE, KLAVIR, HARMONIKA
MUŠKI - ŽENSKI - MJEŠANI ZBOR - ORKESTAR - RECITIRANJE
TEHNIČKI KURS, STENOGRAFIJA, KOMPJUTOR, GRUPNI RAD,
KOMUNALNA POLITIKA - EKONOMIJA - DAKTILOGRAFIJA -
ŠIVANJE, VEZENJE, RUČNI RAD, PLASTIČNO OBLIKOVANJE,
MEDICINSKA GIMNASTIKA - JOGA - NARODNI PLESVI - RITMIKA,
GIMNASTIKA ZA PENZIONERE, PRVA POMOC, JEZIK ZA
MUTAVE, - BRZO ČITANJE - SLJEPO PISMO - ORGANIZACIJA
SASTANAKA, - PISANJE OGLASA I REKLAMA, TKANJE, FILMSKI
KLUB - LJEPOTA I ZDRAVLJE - 14 RAZNIH JEZIKA - FINSKI
PSIHOLOGIJA, NOVA MATEMATIKA, KAKO SE PONAŠATI KAO
ŠEF - ESPERANTO - SOCIOLOGIJA - FILOZOFIJA - SOCIOPRAMA
SOCIJALNO PLANIRANJE, - PISANJE POEZIJE, PROZE, POSJET
TEATRU UZ PRIPREMU - POSJET IZLOŽBAMA UZ PRIPREMU,
CRTANJE NA PORCULANU - RAČUNOVODSTVO, NAVIGACIJA,
ČUVANJE DJECE, Č. BOLESNE DJECE, TURISTIČKI VODIČ,
ELEKTRONIKA - RAD S METALOM - DRVETOM - PLASTIKOM
DIJABETIČARI - NARODNA MUZIKA - MODERNI PLESVI;
ELEMENTI PROGRAMIRANJA - STARI RIM - AFRIKA DANAS
FUTUROLOGIJA - ETIKA - PARLAMENTARNA PROCEDURA,
DJEČJA PSIHOLOGIJA, PARAPSHOLOGIJA, RADIO-TV TEHNOLOGIJA
HISTORIJA SOCIJALIZMA, RADNIČKO PRAVO, ITD. ITD.

5 ILI VIŠE LJUDI MOŽE INICIRATI BILO KOJI KURS.

4-5 % UKUPNE POPULACIJE UČESTVUJE U RADU TO-KO

PROSTORI AKTIVNOSTI: VLASTITI OBJEKTI,
KUĆE KULTURE, DRUŠTVENOMJESNI CENTRI,
ŠKOLE, BIBLIOTEKE, SPORTSKI CENTRI, DVORANE.

1. razna predavanja /ne sajtjeva redovna pohađanja/
2. grupne instrukcije /regularno posjećivanje/
  - a/ predavanja sa sistematiskim upoznavanjem s predmetom kroz 2 godine /služanje literaturom, pismeni rad/
  - b/ debatski klubovi u vezi s raznim problemima
  - c/ kružoci iz teoretskih, praktičnih predmeta i umjetnosti
3. društvene aktivnosti: razni festivali, zabavne ili rekreativne večeri, kazališne izvedbe, društvena okupljanja, izleti, zinske ili ljetne aktivnosti i sl. Moderne biblioteke, prostori sa aktivnost i sa studiranje stoje svuda na raspolaganju

~~Način organiziranja društvenih aktivnosti~~

Svi "studenti" su stimulirani da razviju prijateljstvo medju sobom, /kafeterija, izleti, sport, zabavne večeri, natjecanja/. Studenti iz svake grupe imaju svoje predstavnike i redovno analiziraju program i učestvuju u organizaciji aktivnosti.

Često se u korištenju društveno-kulturnih anisocije desi pasivna segregacija: žene, stari ljudi, ili oni nižeg obrazovanja slabije koriste date mogućnosti. Finski podaci kazuju da u korištenju Työväenopiston učestvuje oko 70 % žena i gotovo polovica ukupnih posjeti^{oca} je sa nižim obrazovanjem.

3.3.1. **SSSR POSLIJE OKTOBRA:** Iako ideja o društvenim i kulturnim ambijentima kako ih mi danas promatramo /stvar je novijeg datuma/ prethodnicu masovne kulture i općih društvenih aktivnosti možemo naći u prvom revolucionarnom zamislu neposredno nakon Oktobarske revolucije, u teoretskim postavkama i projektima sovjetskih arhitekata dvadesetih godina ovog stoljeća. Tih godina snažno su propagirane ideje da se širokim slojevima radnog naroda da mogućnost kulture, obrazovanja i zabave, rodile su se ideje o: radničkim klubovima, domovima kulture, kulturnim parkovima. Zapravo u to vrijeme kada su brojale riječi "Internacionale" -"sav svijet iz temelja se mijenja", arhitekti su medijem arhitekture željeli ubrzati revoluciju. Budući teoretičari komunističkog pokreta nisu nikada zalazili u detalje kako organizirati prostor novog društva, na arhitektu nije bilo samo da izmišlja nove forme i oblike, već puno značajniji sadržaj: kreiranje novih životnih situacija u relaciji sa prostorom, prodrijeti u srž novog društva i izgraditi takove prostore koji će potpomći revolucionarnu transformaciju čovjeka i društva. U toj klimi rođene su ideje o radničkim klubovima i društvenim centrima "o kojima je El Lissitzki pisao: " NAJVAŽNIJA JE STVAR DA MASA LJUDI MOGA BITI DIREKTO UDELUJUNA, NESMIJE BITI JEDNOSTRANA ZABAVA - ONI MORAJU PROMAĆI NAČIN VLASTITOG IZRAŽAVANJA, ULOGA KLUBOVA JE DA SLUŽE KAO ŠKOLE KULTURE. U TIM PROSTORIMA RADNICE SVIH UZRASTA NAĆI ĆE ODPOK, REKREACIJU I OBNOVU ENERGIJE NA KRAJU RADNOG DANA - OSJEĆAT ĆE SE ČLANOVIMA ZAJEDNICE, OSLOBODITI ĆE SE STARIH PRITISAKA ČREVE I DRŽAVE". Pored kreativne aktivnosti i raspoloživosti kulture, centar je ujedno i kompenzacija za oskudicu konifera kod kuće. To je korespondiralo s koncepcijom da je dom samo mjesto za odmor, dok bi se sve socijalne i kulturne manifestacije razvijale u društvenoj formi u društvenim centrima. Na ovim pretpostavkama projektirani su i izvedeni prvi radnički klubovi: "Kancuk", "Rusalkov", "Žujev", Filmisti klub "Lihščev", arhitekata K. Nebnikova, braće Vesnina, Golosova idr. Ove realizacije nisu našleest jednako revolucionarne kao teoretske postavke /orjentacija na Centralnu binu postojedća na profesionalne testarske zgrade, nada su srušene neke barijere

СА 5 1930

ОВРЕМЕННАЯ

АРХИТЕКТУРА

И. ЛЕОНИДОВ

к дискуссии о дворцах культуры

ОБЩИЙ ФАСАД

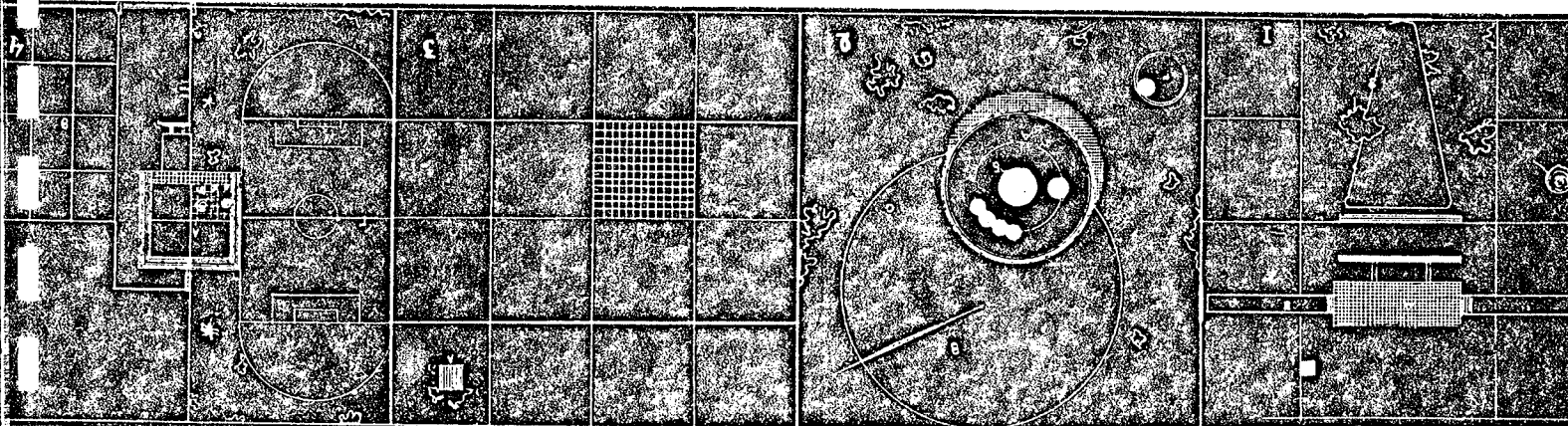
ГЕНЕРАЛЬНЫЙ ПЛАН
научно-исторический сектор

сектор массовых действий

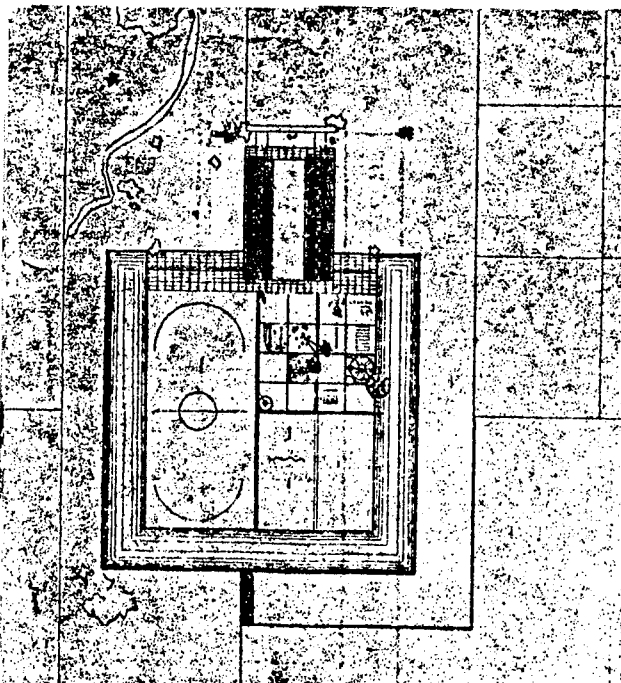
демонстрационное поле

факультетный сектор

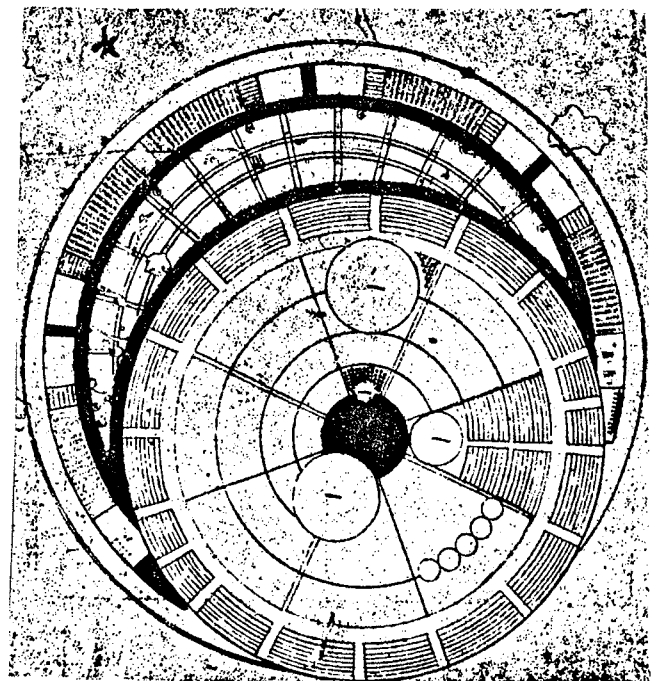
DOM KULTURE: OVAJ PROJEKAT JE PRERASTAO KLASICNU FORMILU DOMOVA KULTURE I UKLJUCIO JE SIRE PODRUCJE KAO KULTURNI CENTAR.

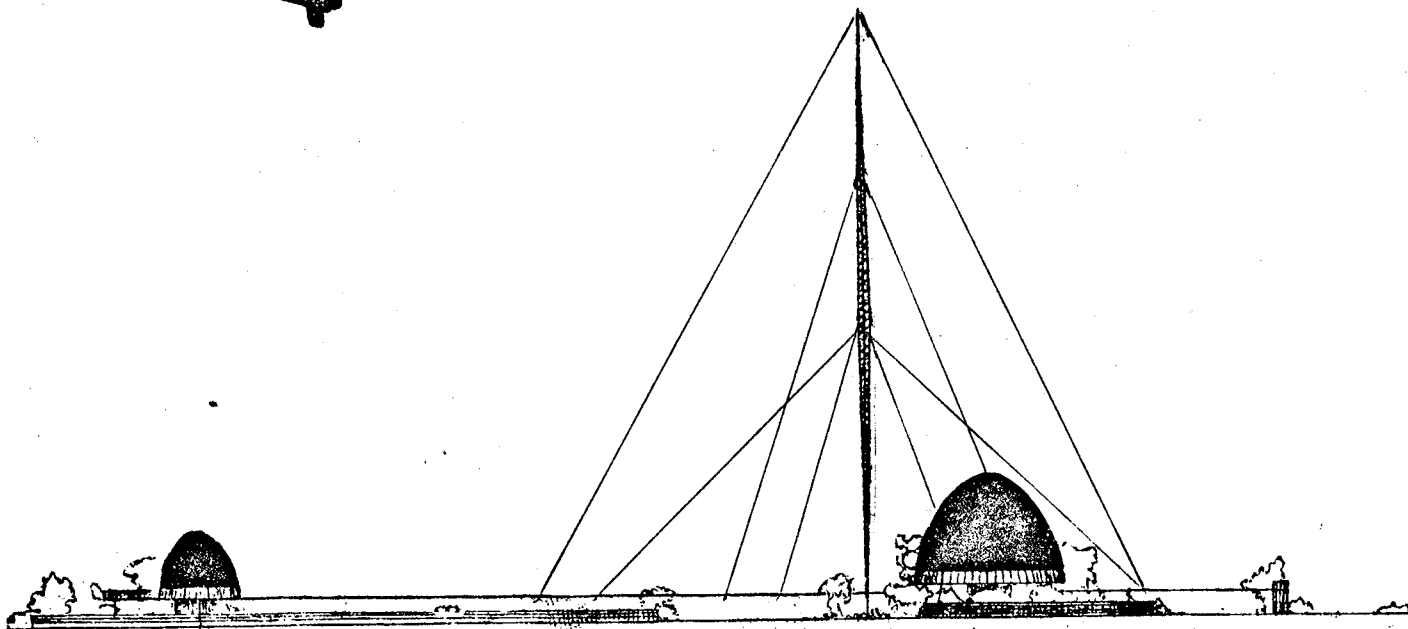

PLIVACI BAZEN I ZIMSKI VRT

TOTAL TEATAR: SISTEM POKRETNIH KRUGNIH PLATFORMI NUDI MAKSIMUM FLEKSIBILNOSTI.

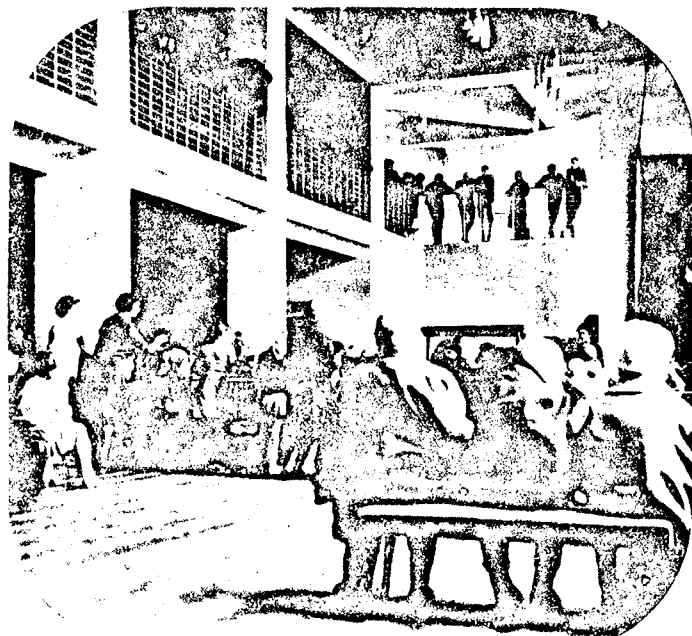
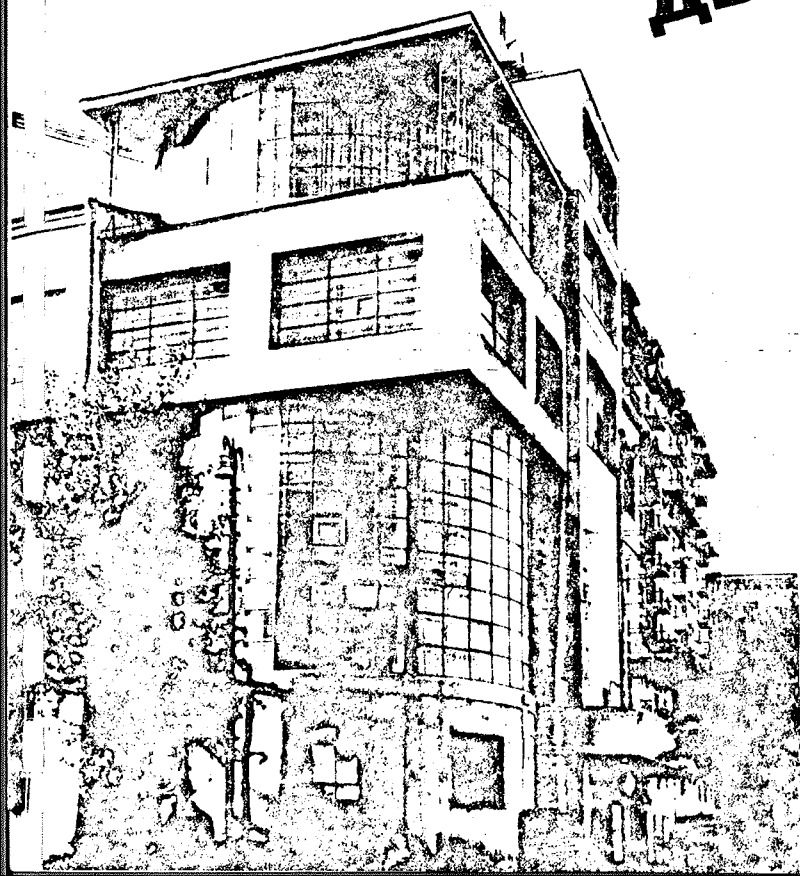

"KLUB NOVOG SOCIJALNOG TIP" 1929. OVO JE BIO NOVI KONCEPT PO KOJEMU RADNICKI KLUB NEBI SMIO BITI SAMO OBJEKAT, VEC CIJELA JEDNA ZONA REZERVIRANA ZA KULTURNE AKTIVNOSTI. SADRZAVAO BI:

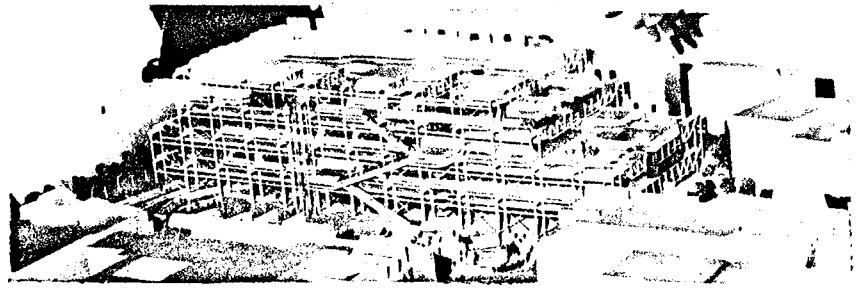
1. NAUCHNI ZINSKI VRT - EKSPERIMENTALNA BOTANIKA - ZOLOGIJA - IZLOZBE - IGRALISTA, SPORT, TENIS, KOSARKA, SAH 2. HAL - PREDAVANJA, FILMOVI, DRUSTVENI I POL RAD - SKUPOVI, SASTANCI, PLANETARIJUM 3. PROSTORI ZA SPECIJALIZIRANA NAUCHNA ISTRAZIVANJA, LABORATORIJI 4. GIMNASTICKA DVORANA 5. BIBLIOTEKA	6. PROSTORI ZA LETENJE, KLIZANJE, TRKE AUTOMOBILA, BETHJU, VOJNE VJEZBE. 7. SPORTSKI TERENI 8. DJECJI PARK 9. PARK

Дворец культуры

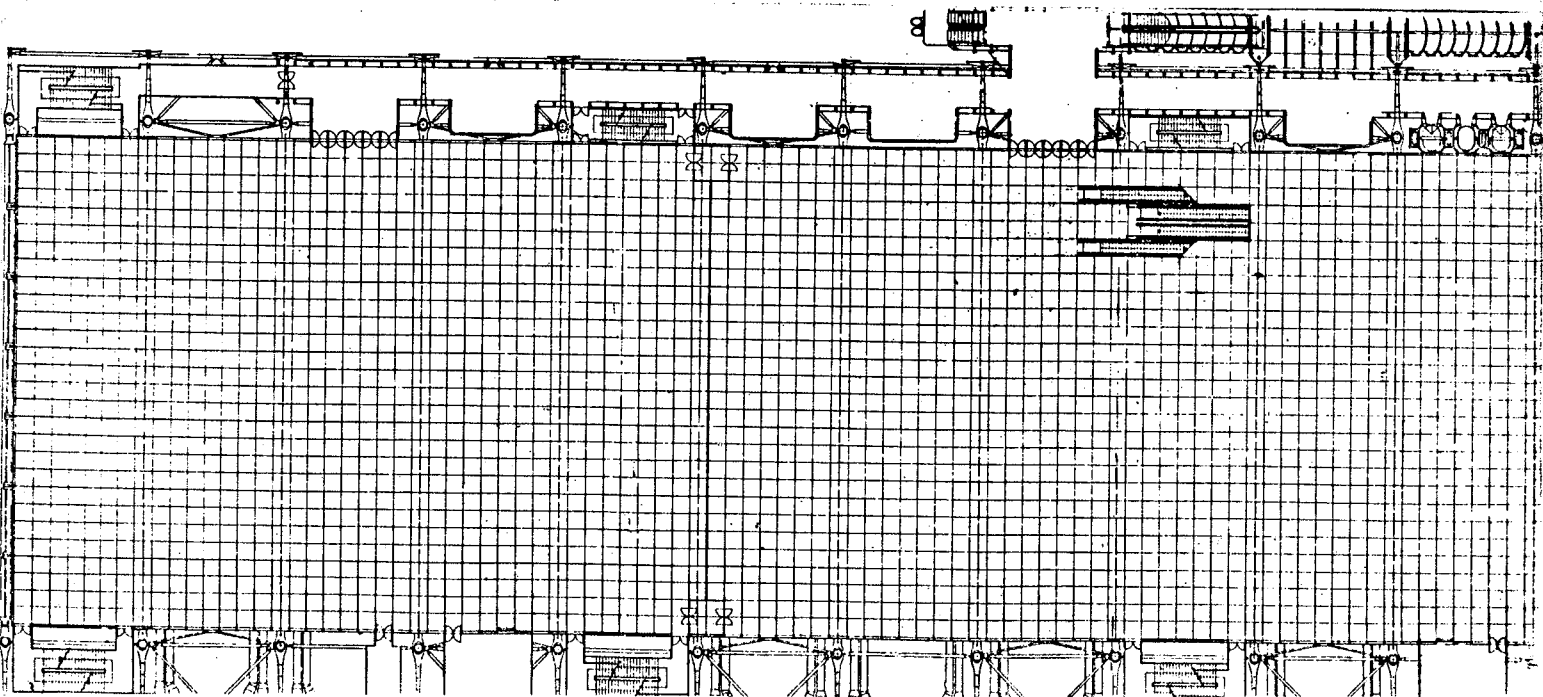
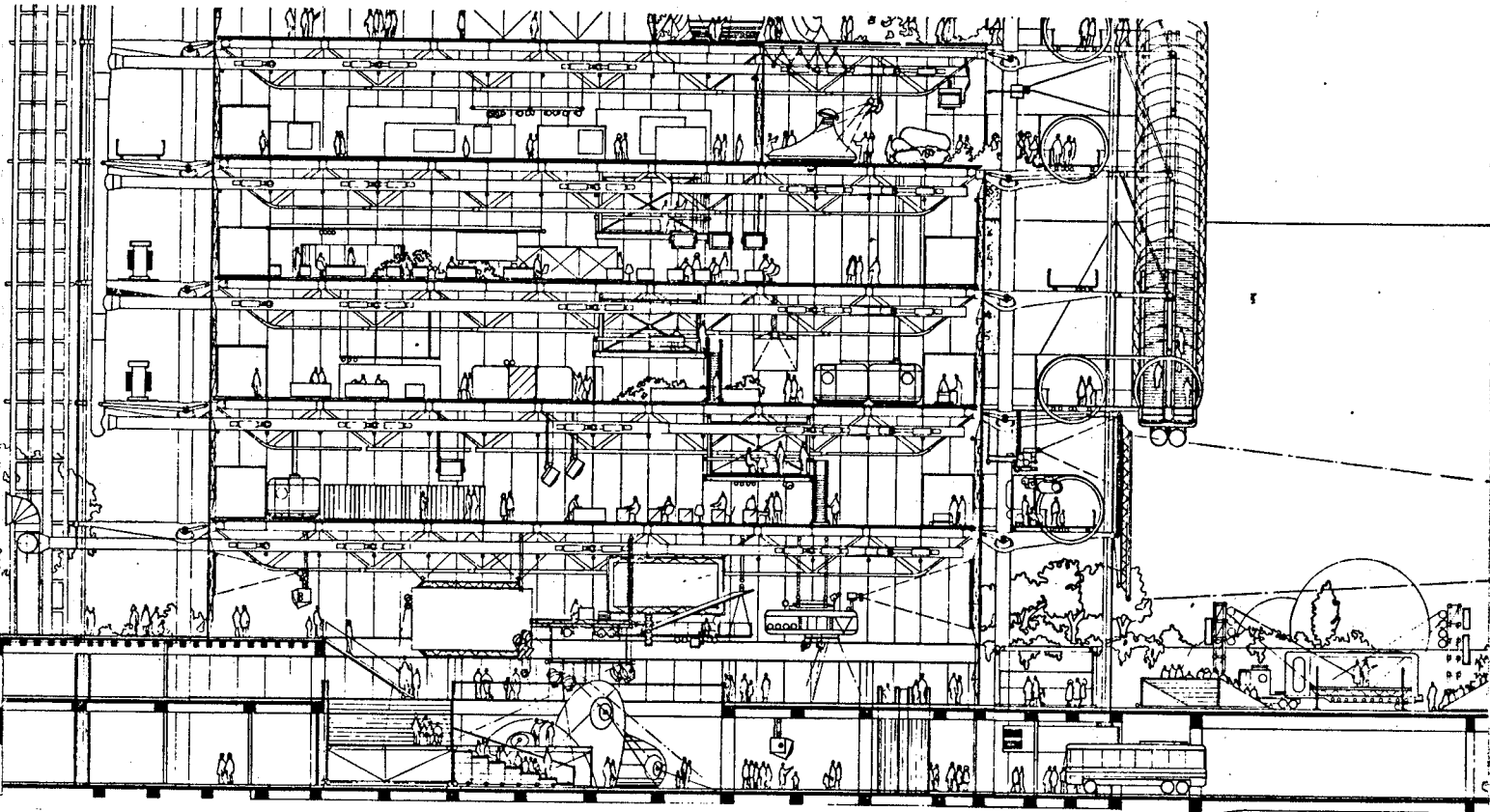

između gledališta i scene/. Postignuta je međutim određena g fleksibilnost /pokretne stijene/ i mogućnost povezivanja manjih prostora s većim. Najgenijalnija /usput i najtragičnija/ ličnost tog vremena Ivan Leonidovič dao je niz vizionarnih projekata prostora i aktivnosti u centru novog socijalnog tipa, gdje se "članovi pasivno ne prepuste trivijalnim zabavama, već će aktivno kreirati nove kulturne vrijednosti". Danas je jasno, da tada nije bilo snage tehnološke ni socijalne ni kulturne da se gradi i koristi centar ove vrste pa je ovaj vizionar pretjerano vjerujući u progres i budućnost ostao veliki sanjar, ali sanjar koji priprema svijet za sutra. Tridesetih godina sovjetske arhitekture je sejala u krizu, tako da ove ideje nisu doživjele pravu afirmaciju i one čekaju pravi procvat kako u sovjetskom društvu tako i mnogim drugim zemljama.

3.3.2. MALRAUXOVA FRANCUSKA: Pedesetih godina Andre Malraux je učinio ideju "Maison de la Culture" veoma popularnom i kulturni centri su gradjeni u nizu provincijskih središta da se podupru i osigureju mogućnosti za sve vrste aktivnosti - teatar, predavanja, dvorane, biblioteke, oprebljene audio-vizuelnom opremom, opremom za izložbe itd. U svemu ih je predviđeno 25 - 30 /izgradjeno desetak/ Corbusier u Firminiju /. Prvi sadetak je izati zgradu ..... "jedino tako započima svudja između "starih i mladih, konzervativnih nostalgije i avangarde". Željelo se privući obične ljude koji su vrlo važni iako su daleko od umjetnosti jer misle da je to samo za elitu. To se ne postiče u jednom danu - treba vremena. Ipak se može primjetiti da je prva reakcija "mase" pozitivna prema novoj formi suvremene umjetnosti. "Cilj je organizirati sastanke svih koji žele doći kulturu u jednom savršenijem obliku. Neke se razne forme aktivnosti postavljaju jedna pored druge, jedna nasuprot druge". Najveća je bila i političke prirode da oživi provinciju, da veoma centraliziranu francusku kulturu donekle decentralizira, te da unese života u pomalo umornu umjetničku atmosferu.

FRANCUSKI PATRIOTIZAM ŽELI JEDNOM PONOVO POVRATITI SVJETSKU UMJETNIČKU PRIJESTOLNICU, PARIZU. OBJEKAT POVRŠINE PREKO 10000M², HILJADU NAMJEŠTENIKA, 15% NACIONALNOG BUDJETA ZA UMJETNOST NAMJENJENO ODRŽAVANJU, IPAK JE "SPOMENIK ELITIZMU".

Paul Valery kaže: "Ne osjećam se ugodno u muzeju. Idem tamo da se divim, a vidim papir - ne puhati - gledam Cesansa i divljenje je uvijek apstraktno. Neka mi suvremeni slikar objasni i tada ću osjetiti životnu ljepotu."

Pored blagog optimizma u ovom izvještaju čini se da ove kuće kulture nisu postigle u potpunosti namjensku svrhu. Inačiči teatar kao element okupljanja mnoge su projektirane s "arhitektonskim pretenzijama", na klasični način, i ne uspjevši osimireti široke slojeve, sadržati elitistički karakter, radnici su čak ponekad nepovoljno reagirali.

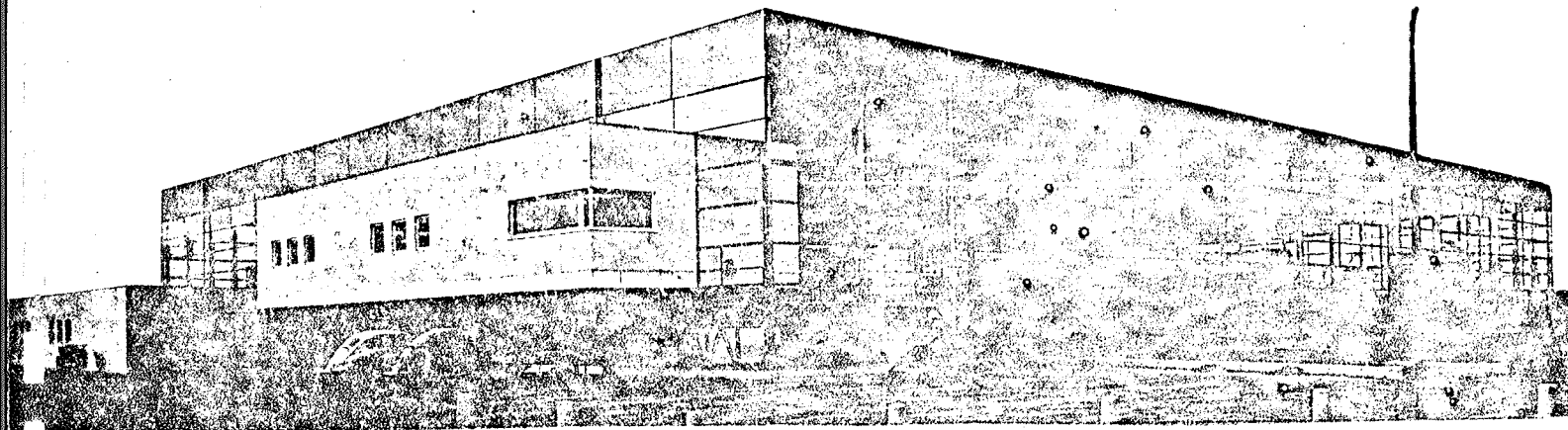
Posljednji pokušaj - centar Beaubourg u Parizu - kao da je igra sve ili ništa, da se afirmira ideja masovne kulture. Usput je to izraz francuskog patriotizma da podigne spomenik koji će Paris napraviti umjetničkom prijestolnicom ponovo još jednom. Daleko najveći objekt ove vrste na svijetu /103.309 m² površine u kompleksu/. Kolika je ovo žrtva za kulturu /nacionalnem ponosu/ pokazuje i to da u isto vrijeme Francuska nema riješen problem opće zdravstvene zaštite. Kada ove godine centar bude zgotovljen tu će raditi 800 ljudi, a "cijena pogona" će biti 15 % sveukupnog nacionalnog budžeta za umjetnost. Što će ovaj centar ponuditi kada bude zgotovljen ove godine, /dnevno će biti otvoren 10 - 22 sata/ ni njegovi projektanti neznaju u potpunosti, jer je to centar otvoren budućnosti. Projektiran koristeći svu ingenioznost moderne tehnologije, u svijetu arhitekture to će biti s velikim utjecajem na arch. ponašanje. Očekuje se da će to biti također trijumf "afirmacij²e" masovne kulture Pariza i Francuske. Isuviše nerealno za naše prilike u bliskoj budućnosti.

3.3.3. VAN KLINGERN U HOLANDIJI: kako je arhitektura u krajnjoj instanci produkt niti materijala, niti tehnologije toliko koliko društvene svijesti, čini mi se da neki holandski primjeri pokazuju kako se projektira ili bolje rečeno organizira humani prostor - subjent sa društvenu staciju.

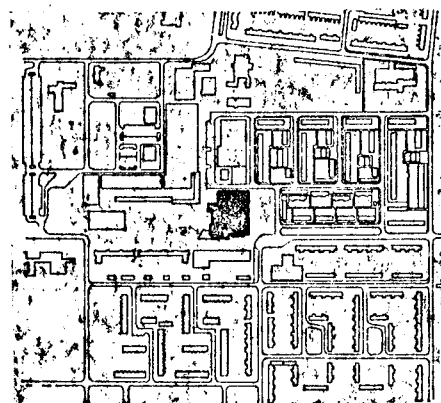
Pokazuju da je društvo spremno graditi i koristiti centre na drugačijem društvenom uzorku nego što je tradicionalni i u primjerima ovih centara arhitekta nije bio akrobata forme, već je u praktičnom smislu izrazi^o: "arhitektura za mene nije načiniti zgradu već načiniti alat s kojim se ljudi mogu služiti" → Van Klिंगern - autor najznačajnijih holandskih realizacija.

U relativno bogatom društvu očit^o ističu na prvi čas paradoksalnu parolu: "imati čemo više, imajući manje". Kada je čovjek spon da prihvati da njegov privatni prostor postane manji? - kada ulica postane njegov dnevni borevak, kada nije usurpiran prometom i paraliziran automobilima, kada je sajećaj društvenosti i zajednice veoma snažan, kada javni prostor koji njemu pripada je veoma važan. Kako je moguće to pokazuje van Klिंगern računom: "Kuća košta otprilike 10.000 £, javni servisi ~~šir~~ oko 1.000 £, ukupno 11.000 £. Vjerujem da je moguće sniziti cijenu kuće na 5.000 £, čime ostaje 6.000 £ za javni dio. Za grad od 25.000 stanovnika - otprilike 8.000 stanovnika 48 milijuna £ na raspolaganje za javni dio. Potpuno sam siguran da se ovim iznosom možemo potpuno drugačije pristupiti planiranju s bogatijim ljudskim odnosima i ponašanjem".

Najuspjelije holandske rješenja su multifunkcionalni halovi suvremeno izdanje starogrčke agore - mjesta gdje je svatko uključen u aktivnosti drugih htio on to ili ne, mjesta gdje svatko susreće svatoga, gdje se odvijaju DOBRO ORGANIZIRANE kao i NEORGANIZIRANE aktivnosti, sa stotinu raznih djelatnosti. Mogućnosti su velike da se svatko uključiti i obogati svoju ličnost. Sve može biti krajnje neformalno: 3.000 ljudi - farmera, radnika, prodavača sjedi izvan prenapučenog teatra i sluša koncert koji se Av prenosi. Prostori u Brontou, Hindhovenu, ili Lely stadione su napravljeni "nesavršenima" s namjerom da pozovu svakoga da donese svoje ideje "graditi za budućnost, znači dobar dio ostaviti neizgrađen" - van Klिंगern.

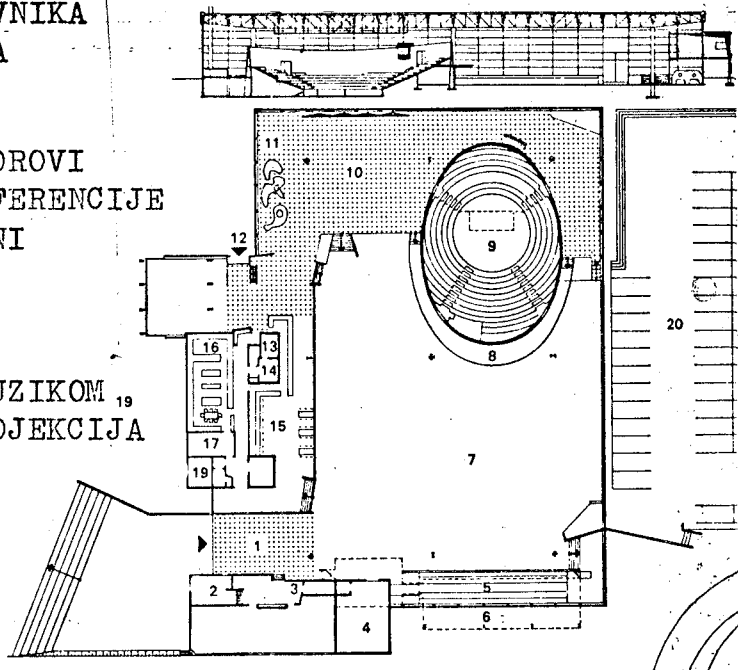

DRONTEN-HOLANDSKI GRADIĆ, 10000 STANOVNIKA
VIŠENAMJENSKI HAL - MJESTO AKTIVITETA

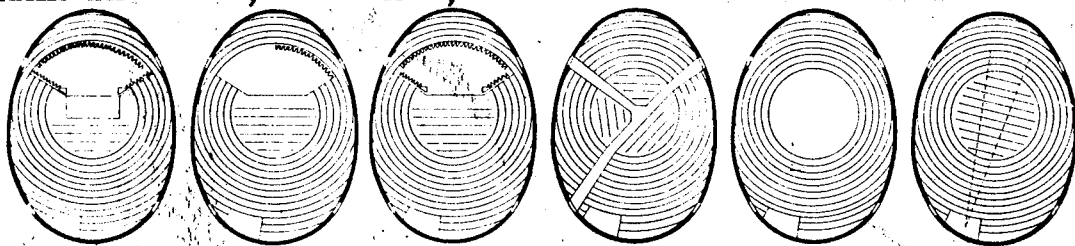

TRŽNICA
POLITIČKI ZBOROVI
KONGRESI, KONFERENCIJE
IGRE U DVORANI
SPORTOVI
IZLOŽBE
KAFETERIJA
RESTORAN S MUZIKOM
TV I FILM PROJEKCIJA

EDUKACIJA
ZABAVA
PROFESIONALI
AMATERI

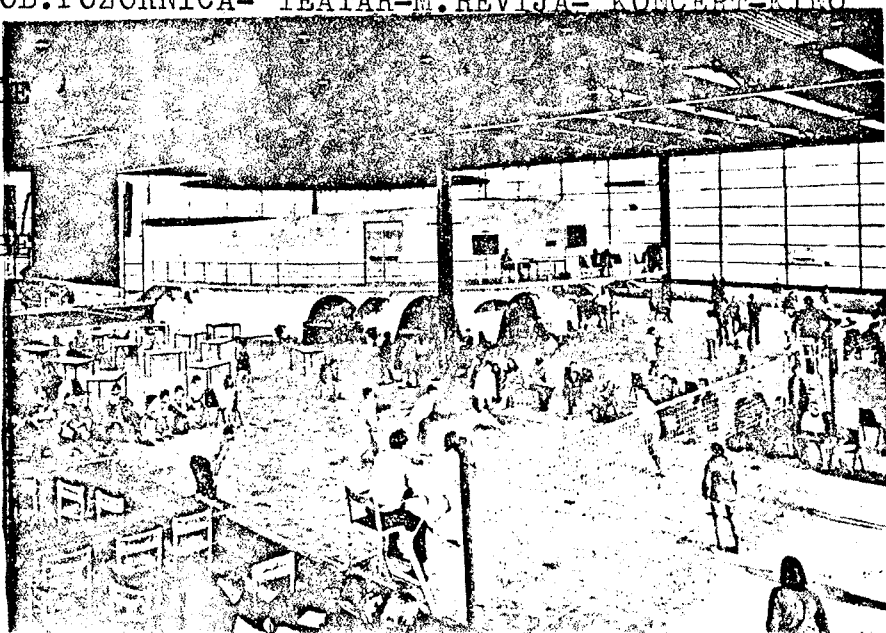
TEATAR ZA DRAMU, RECITALI, BALET, SIMFONIJE, LIMENA GLAZBA

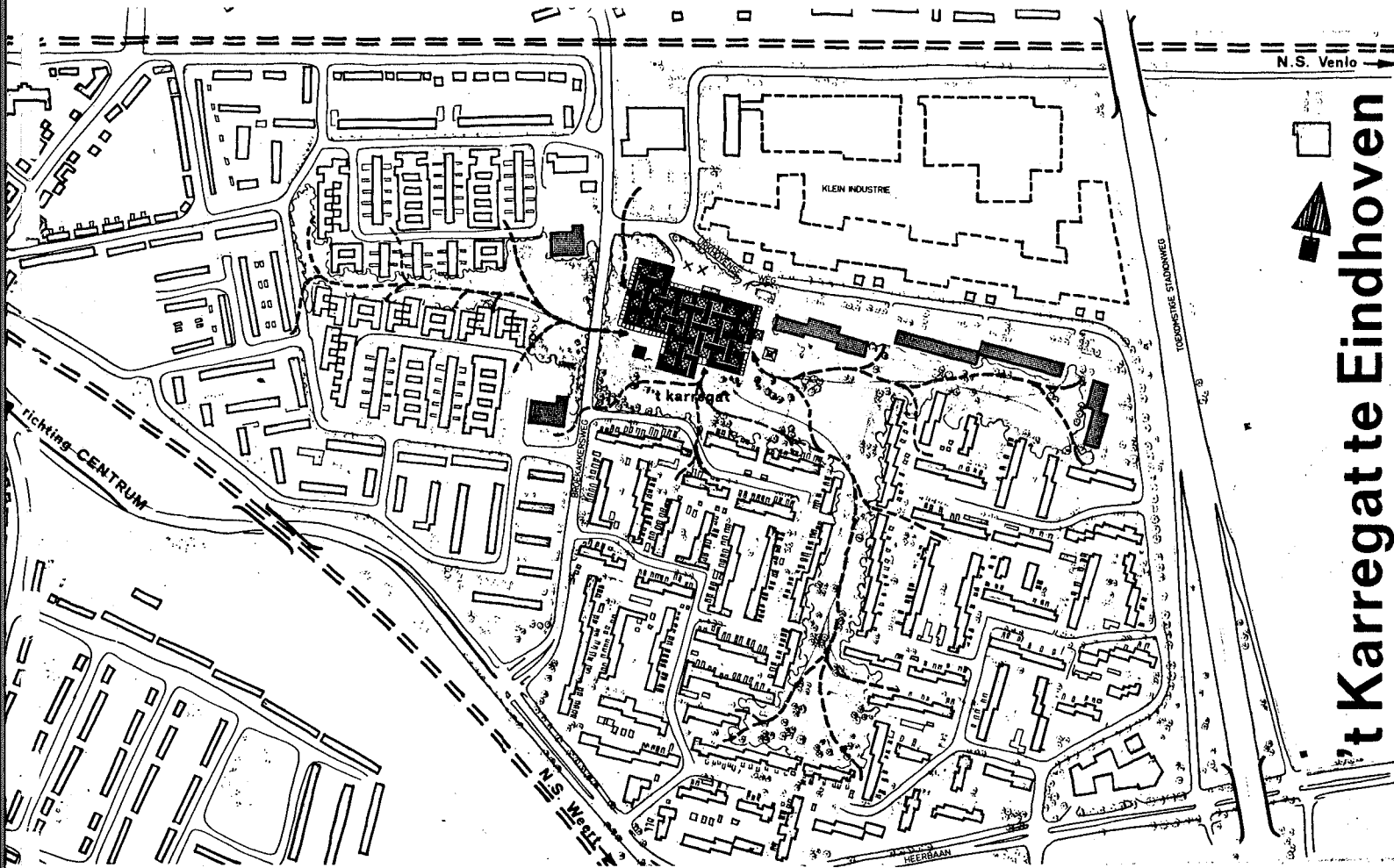
350 — 490 400 700 630 400 mjesta

OPERA - SLOB. POZORNICA - TEATAR - M. REVIJA - KONCERT - KINO

15.00
ODBOJKA, PIĆE
BADMINTON
16.00
KUGLANJE
RAZG! IZLOŽBE
18.00
VEČERA, TV
PRIČANJE
20.30
PREDSTAVA
22.30
PLES

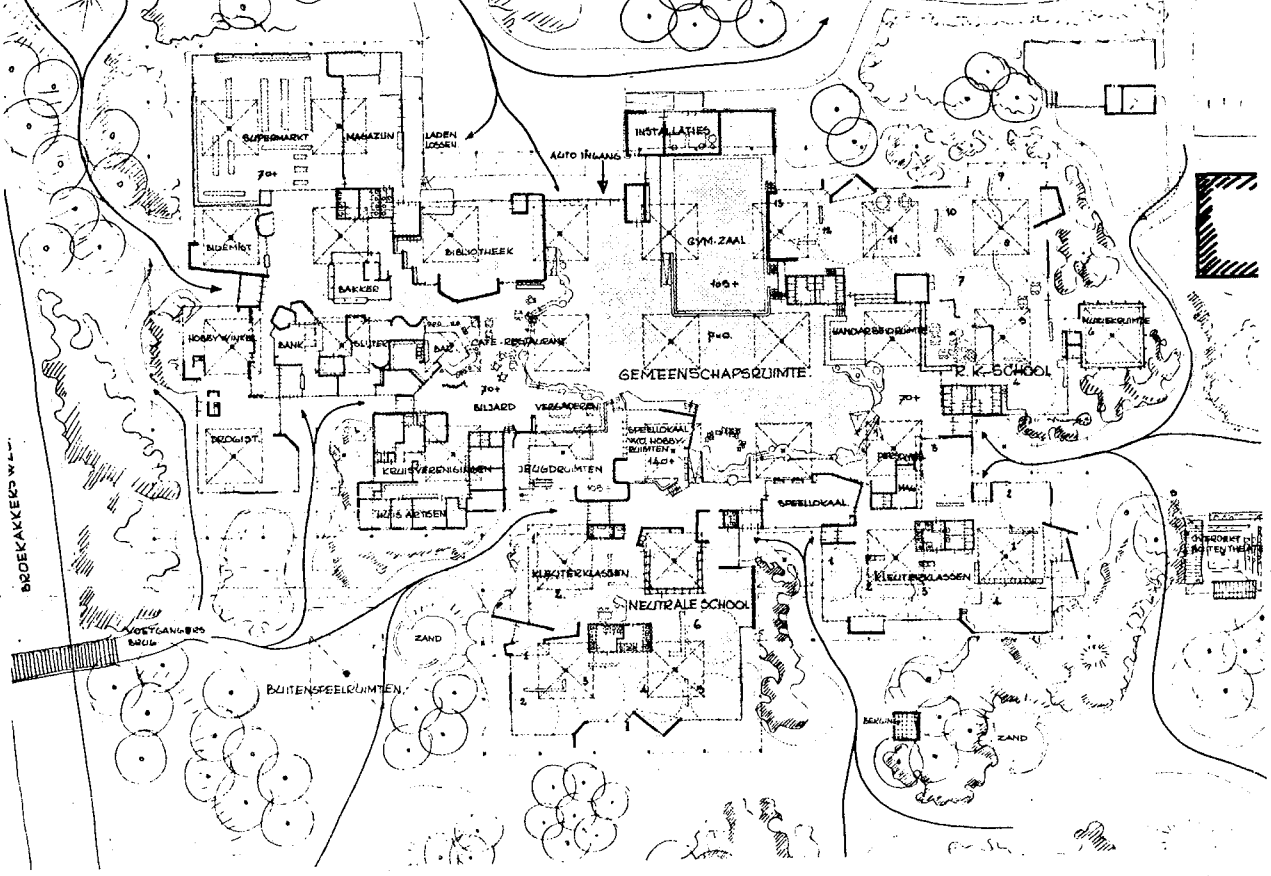

AS

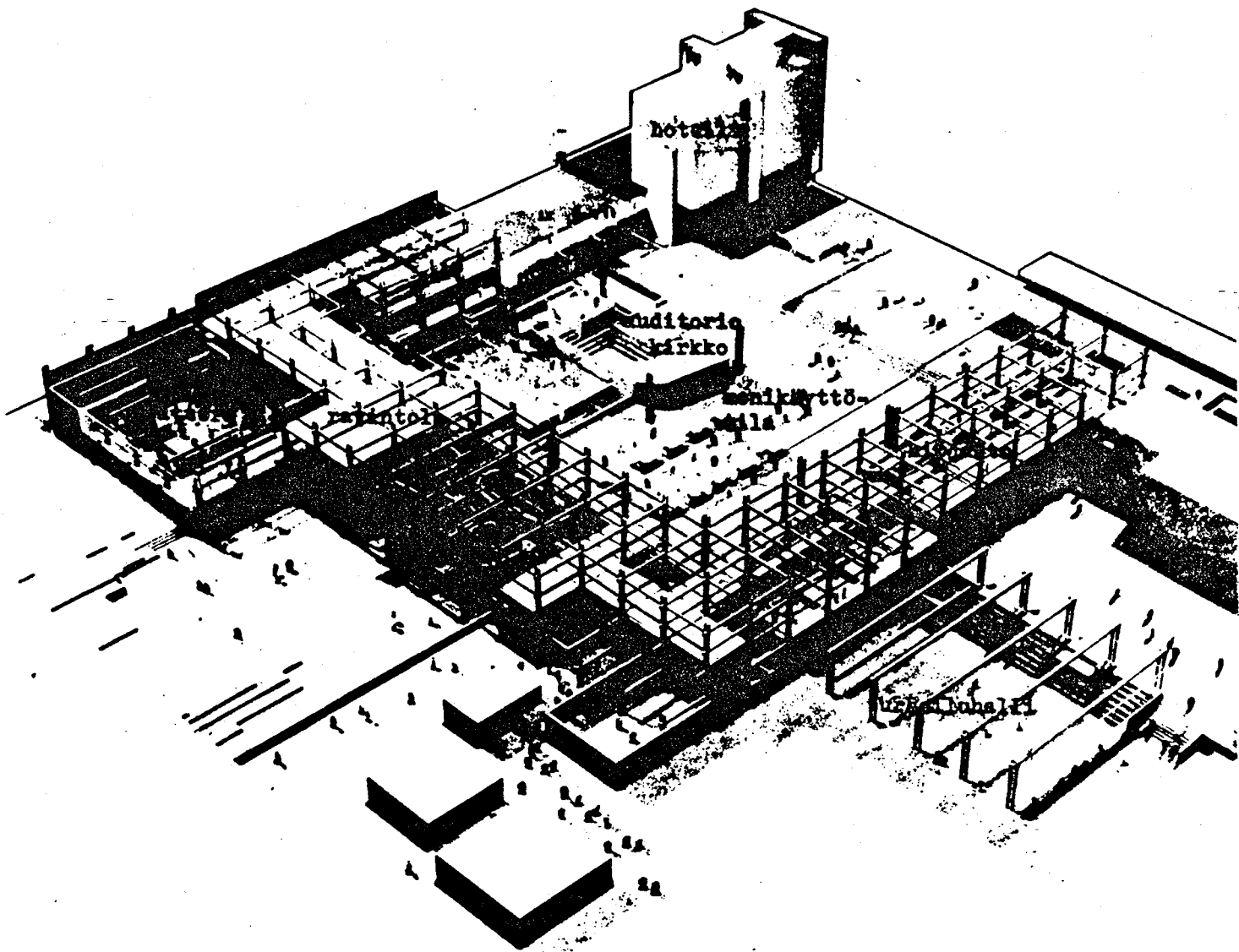

't Karregat te Eindhoven

SUPERMARKET-OSNOVNA ŠKOLA-VRTIČ-ČITAONICA-BIBLIOTEKA-TRŽNICA-RESTORAN
 MUZIČKA ŠKOLA-SPORTSKA DVORANA-AUTOMOTO RADIONICA-DUČANI-ZDRASTVENA STANICA

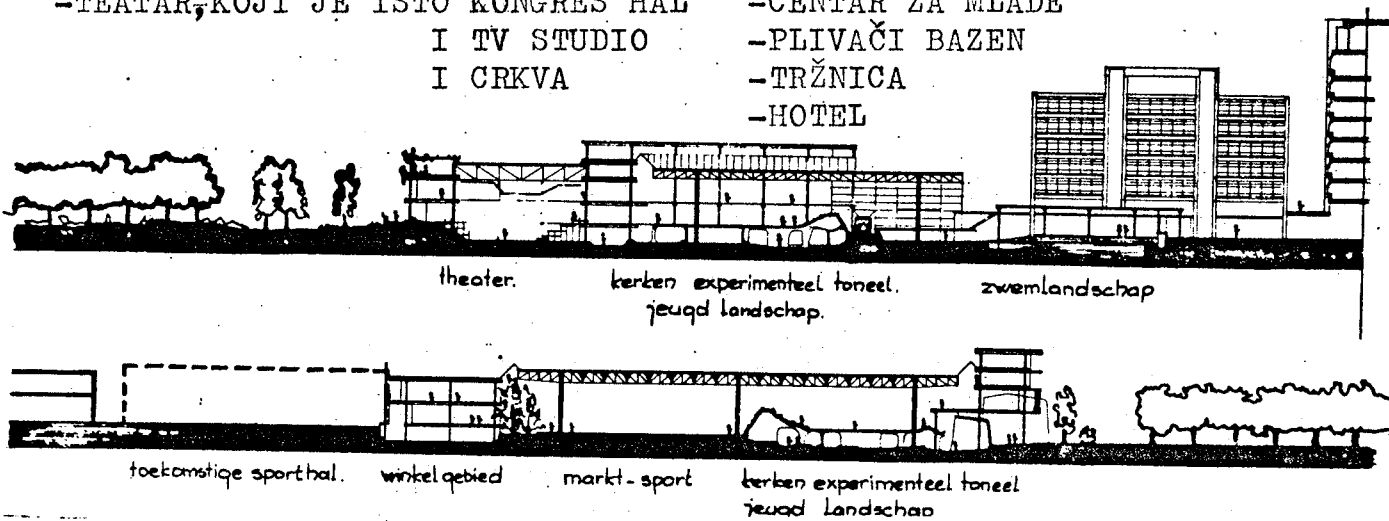
CENTAR AKTIVITETA, USTVARI JE - KROV

"nije dovoljno osigurati u novim gradovima infrastrukturu za promet zelene pojase, elektriku, plin, vodu i kanalizaciju, već takodjer i DRUŠTVENO-KULTURNU INFRASTRUKTURU."

-TEATAR, KOJI JE ISTO KONGRES HAL
I TV STUDIO
I CRKVA

-CENTAR ZA MLADE
-PLIVAČI BAZEN
-TRŽNICA
-HOTEL

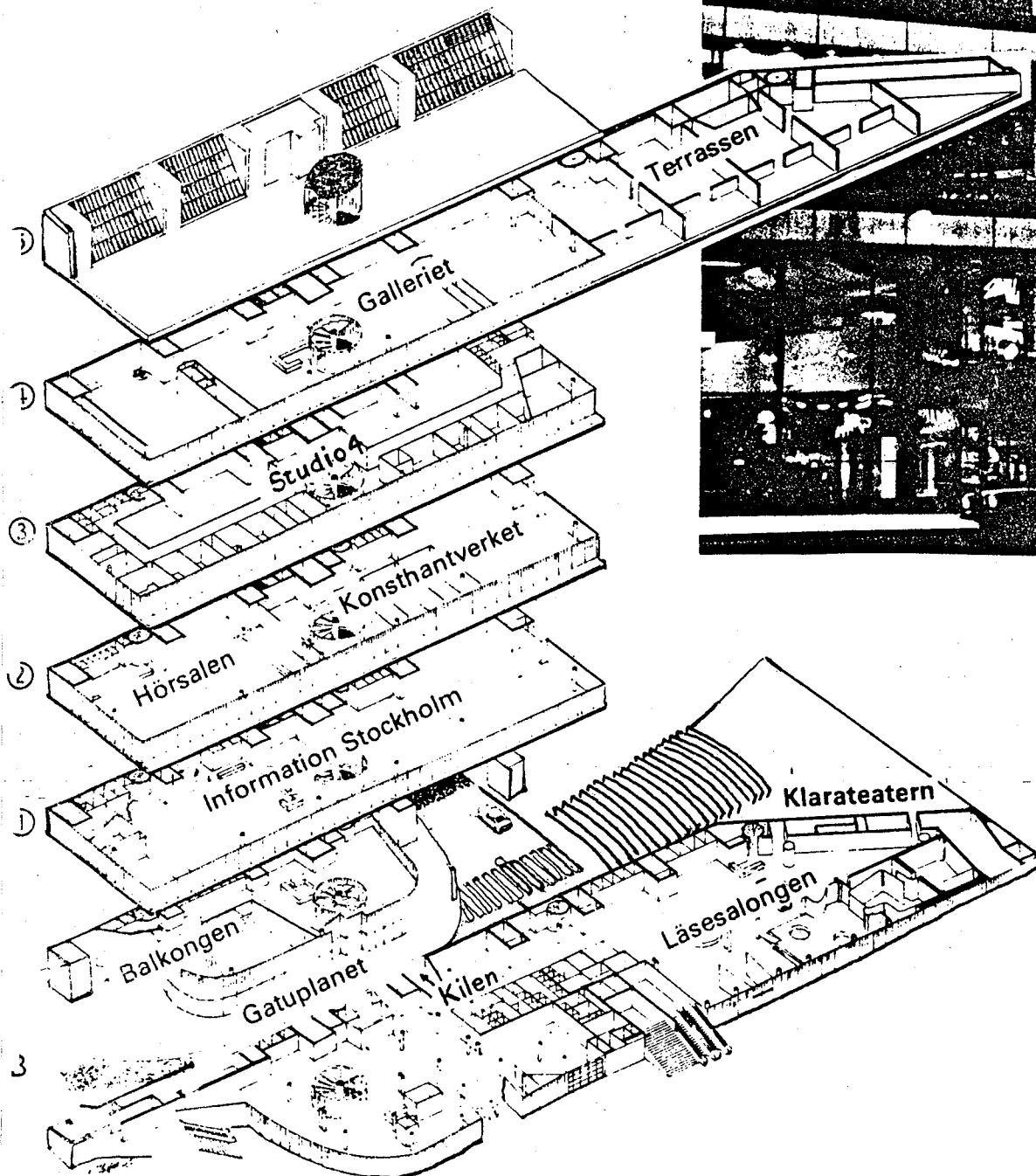
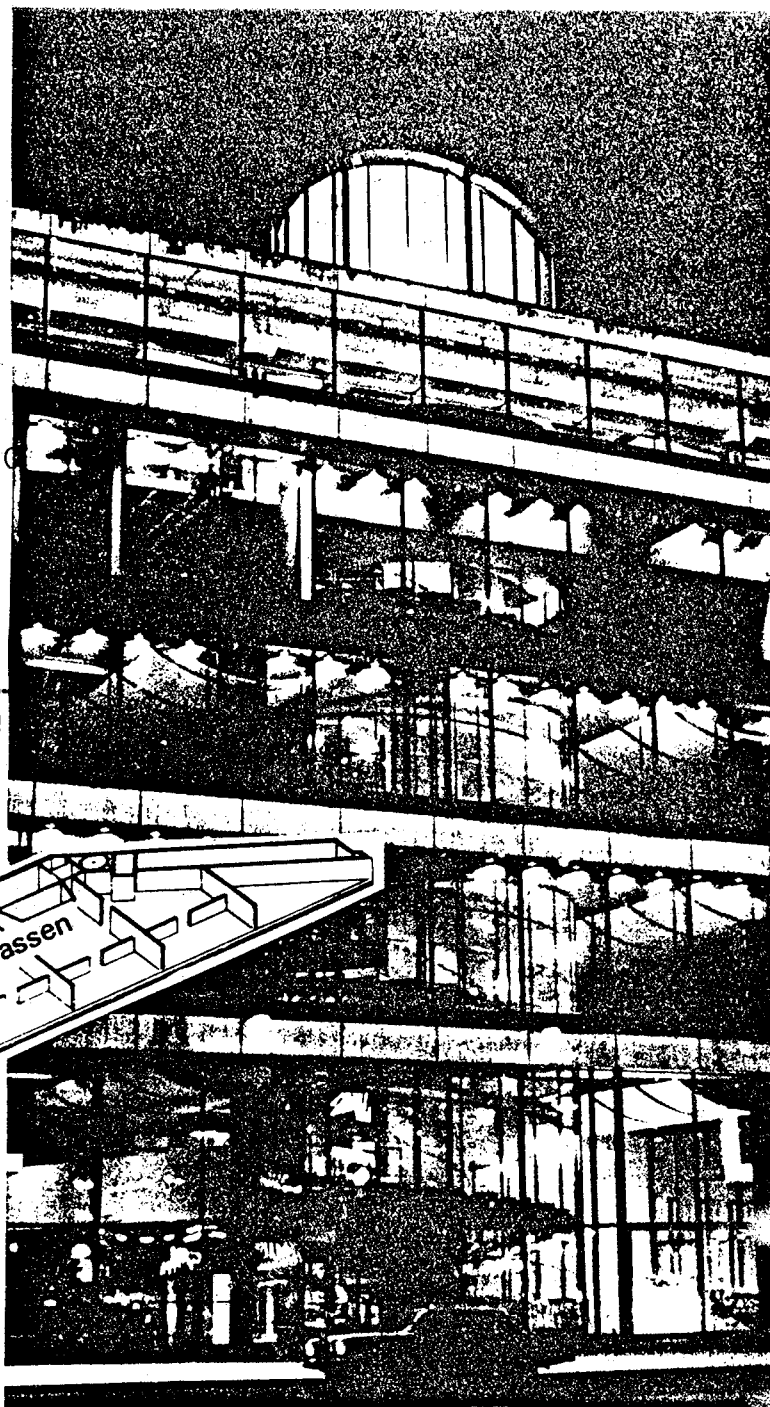

3.3.4. ŠVEDSKA - KULTURHUSET: U duhu s veoma visokim kulturnim i socijalnim standardom, izgrađeno je više centara koji u urbanim i suburbanim sredinama osiguravaju visoki nivo usluga: škole i vrtići, zabava i rekreacija, socijalne i trgovačke usluge. Obično pokrivaju područje od 5.000 - 10.000 stanovnika i u novim suburbanim naseljima, karakterističan tip je: niski, kompaktni kompleks objekta, planiran tako da osigurava najvišu moguću integraciju raznih funkcija. Kretanje u centru i ka centru proučavano je na način da je pješač što manje usurpiran prometom automobila. Vrlo uspješni među ovim primjerima su izvedeni u gradovima - satelitima Stockholma, te u Getteburgu, Malnu, Orebo, Kalmar i Partile. Također kao u još nekim zapadnoevropskim zemljama u Švedskoj su karakteristični - centri aktivnosti. Obično locirani u starijim agglomeracijama u gradskom centru nude samo zabavu i rekreaciju /karakteristična je samouprava vođenja centra/. Dok su s jedne strane pružili mogućnost jeftine zabave naročito mladima, neki od ovih centara su se susreli s problemima: obiljni problem droge imao je i ovdje refleksa, kao i rasni "beskućnici" koji su se ovdje uselili.

Prava "katedrale kulture" je KULTURHUSET - kuća kulture u Stockholmu, zgotovljena pred nešto više od godinu dana. Kroz šest etaža /17.280 m²/ organizirana je intenzivna aktivnost /9 x 20,30/ počevši od: aktualnih debata mitinga, čitavnica s knjigama i štampom na više jezika, slušanje muzike, učenje stranih jezika i švedskog /za strance/, društvene igre itd. sve do niza angažiranih "provokativnih izložbi" /Latinska Amerika/ ili najviše artističke vrijednosti /Henry Moore/. Pod istim krovom je i teatar /450 sjedišta/ s aktualnim programom. Fascinantna je podatak da desetak hiljada ljudi dnevno predje ovuda /15.000 preko vikenda/, a najčešće su to obični ljudi koji makar i u Švedskoj još uvijek imaju predrasuda prema "elitističkoj" kulturi, dok ovo mjesto osjećaju prirodnim. Mnogo stranih radnika ovdje zaborave na usamljenost. Između ostalih ovdje je letak dobrodošlice s informacijama

Kult huset

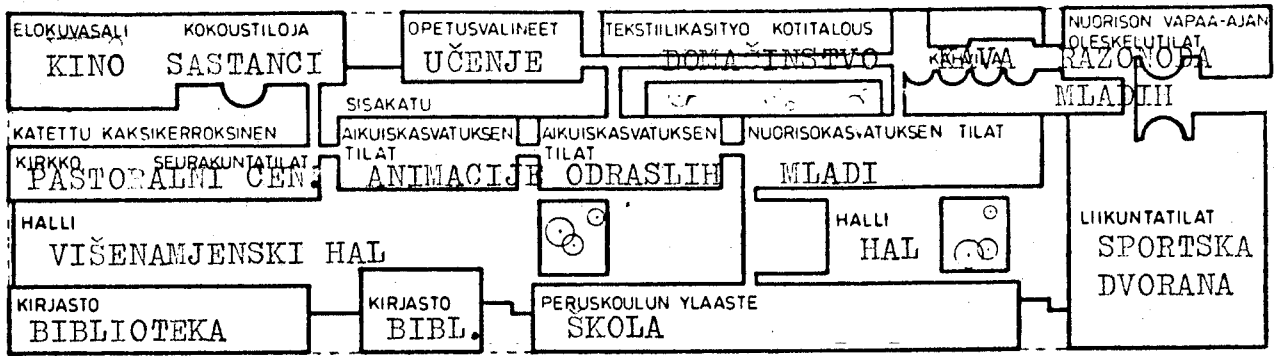
prizemlje: BIBLIOTEKA (KNJIGE, PLOČE, VRPCE) - ČITAONICA - STUDIJSKI RAD - AUDIO VIDEO - "DEBATE" - IZLOŽBE - INFO - KAFIČ
 niivo-u: DJEČJE AKTIVNOSTI: IGRE I RADIONICE - POVIJEST GRADA: IZLOŽBE, PREDAVANJA, DISKUSIJE + KAZALIŠTE
 1 kat: AKTUELNA GRADSKA POLITIKA: IZLOŽBA, FILM, DIJAPROJEKCIJE, INFOTEL - RAZRED - ODGOVARAJUĆA BIBLIOTEKA - KAFIČ

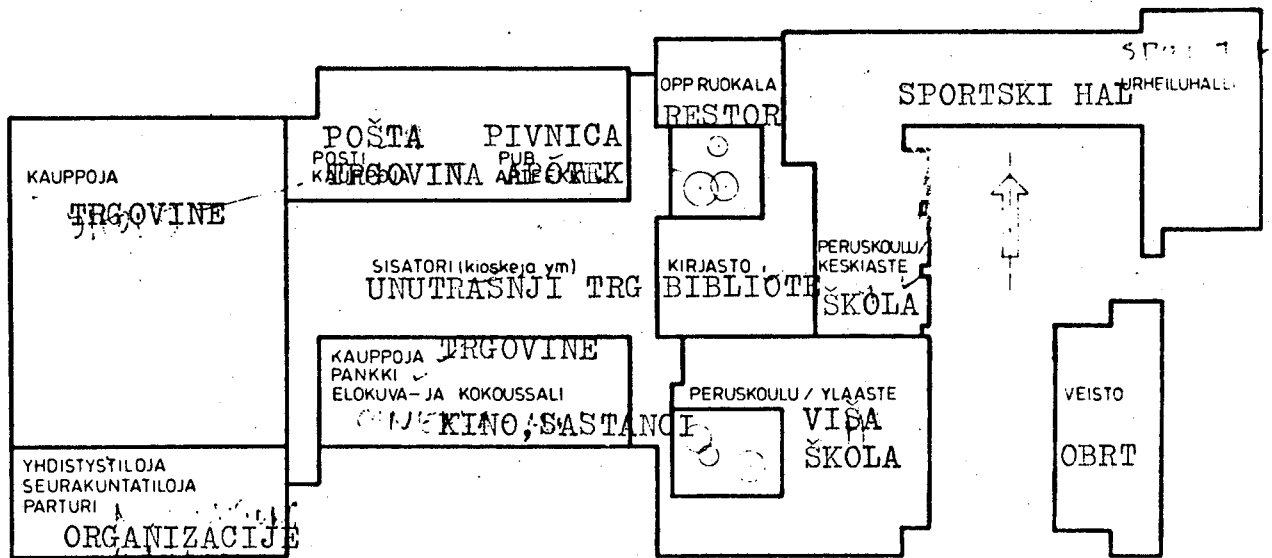
2.kat: VIŠENAMJENA D
 MUZIKA, PLES, TEATAR,
 POEZIJA, DEBATE,
 OBRT I DIZAJN:
 RADIONICA, IZLAGANJE
 3.kat: UPRAVA
 4.kat: GALERIJA: SLIK
 SKULPTURE, FILM-
 terasa: IZLOŽBE-
 LJETNI RESTORAN

17.280 m² PROSTORA
 ZA DRUŠTVENOKULTURN
 AKTIVNOSTI
 10.000-15.000 LJUDI
 DNEVNI JE POSJET

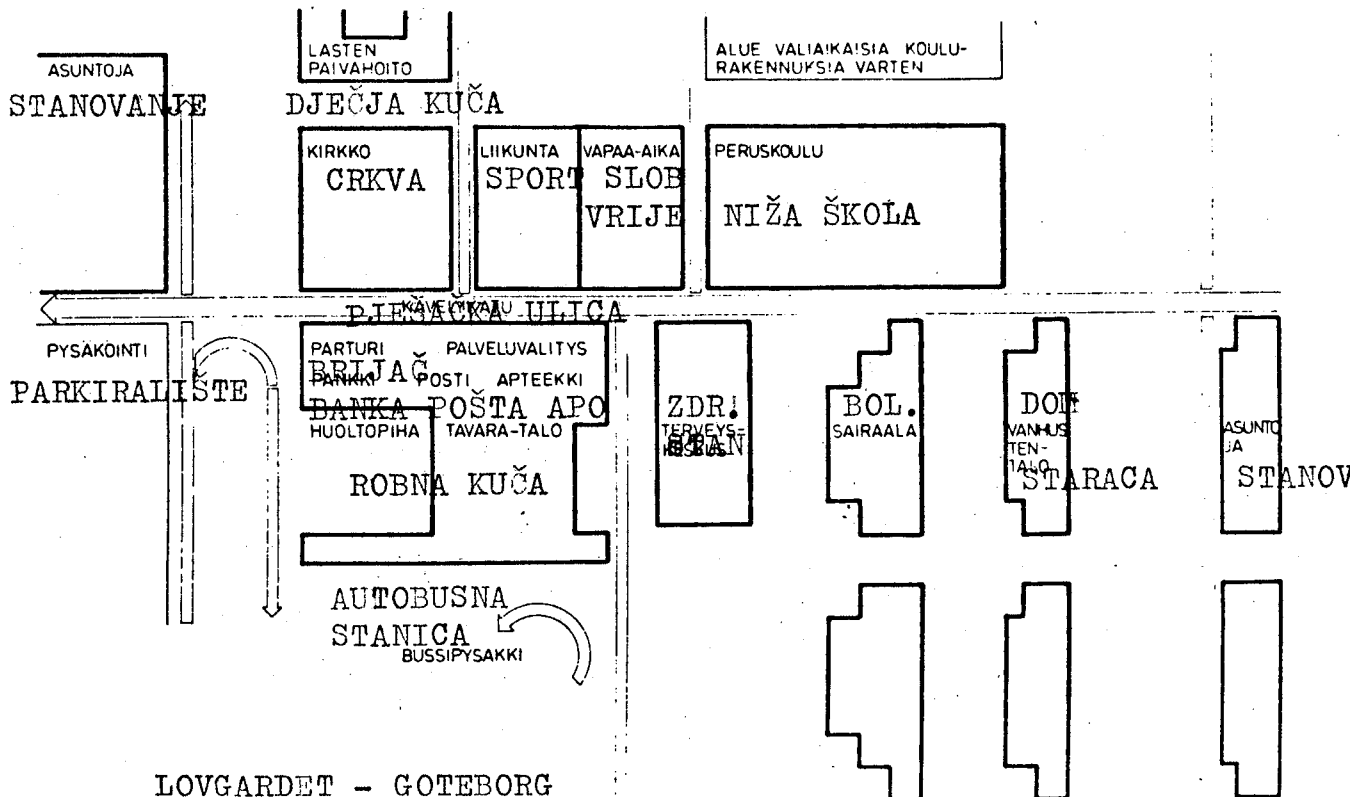
↓ SCHEME NEKIH SVEDSKIH PRIMJERA ↓

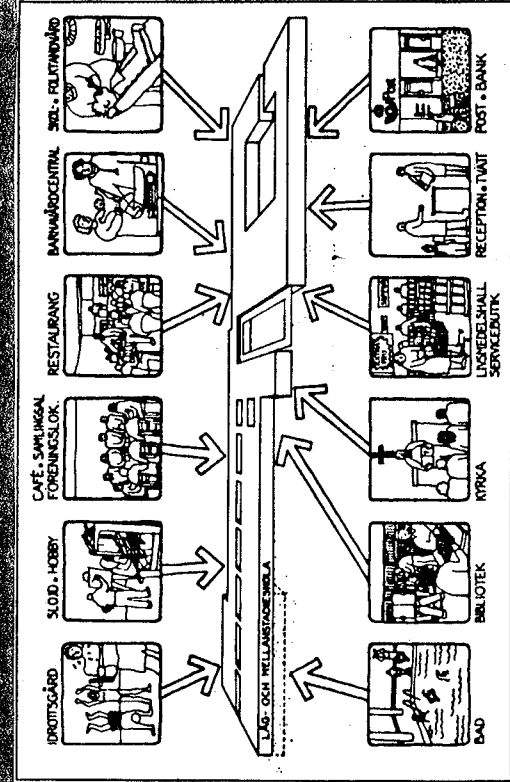
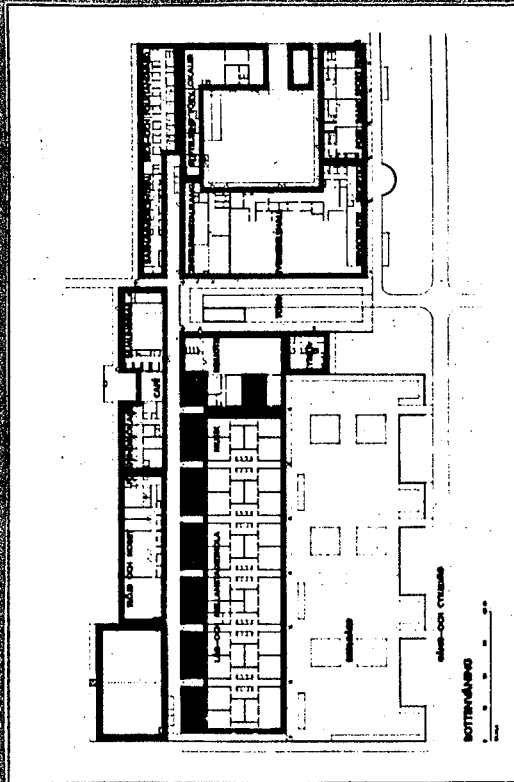
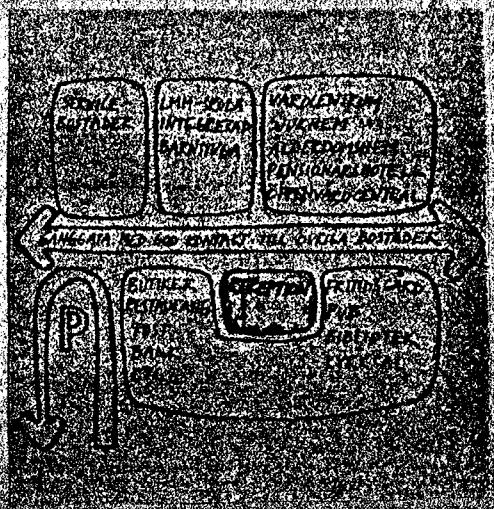
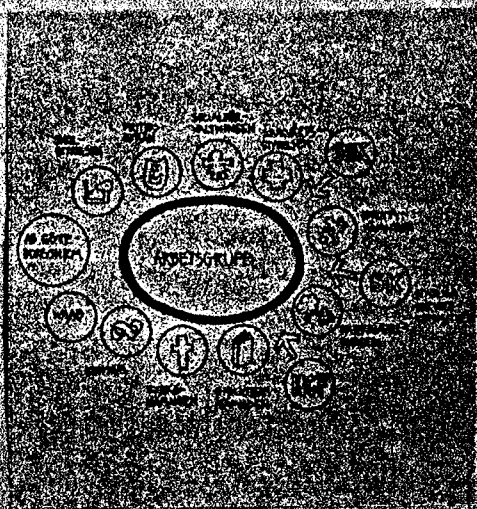
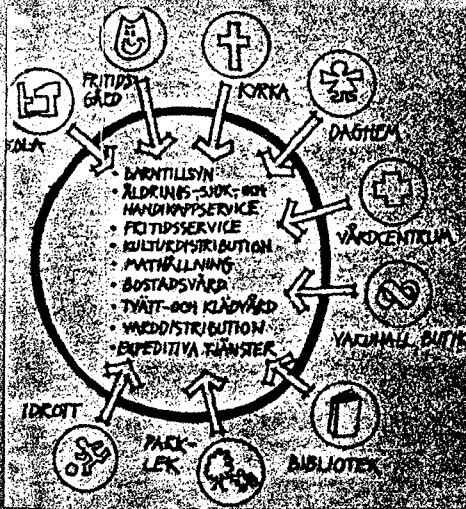
"KULTURHUS" - SOLLENTUNA

BRANDBERGEN HANIGE

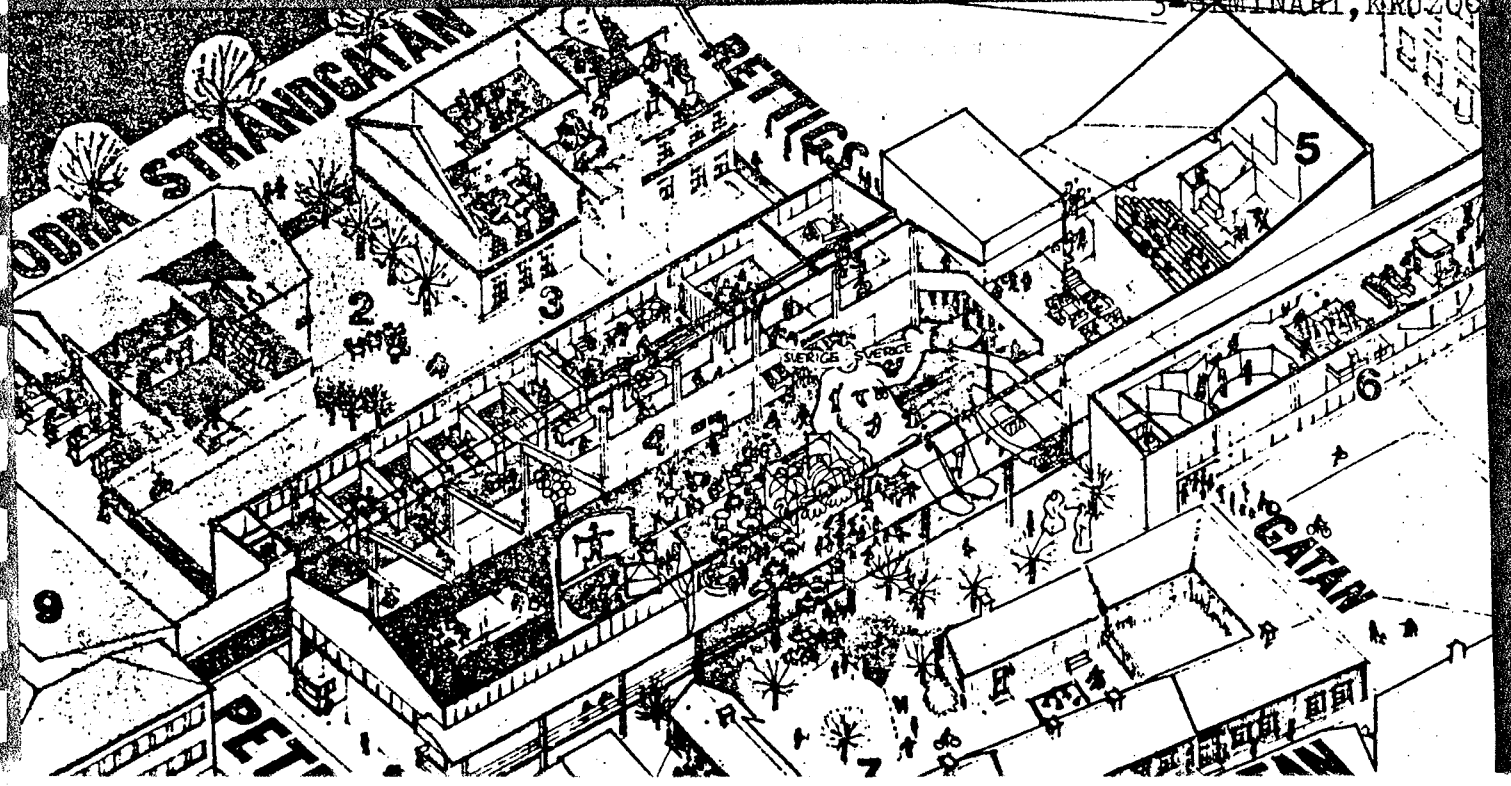

LOVGARDET - GOTEBOG

SVEDSKO ISKUSTIVO:

- FUNKTIONE DEBUTVINGOC CENTRA
- RADNA GRUPA
- SHEMA ZA VIDEALNI GENTAR
- BRICKEBAKEN CENTAR
- SADRZAJI TOC CENTAR
- KULTURNI CENTAR
- GAVLE, SMJESTEN
- IZMEDJU BIBLIOTEKE I MUZEJA: 4- VISE
- RIMJENA HAL, 5- EINO
- PLATAR, KONCERTI
- 6- TROT GRADIZLOZE
- 7- DJECA KUCA
- 2- PROSTOR ZA MLAD
- 3- SEMINARI, KRUCOC

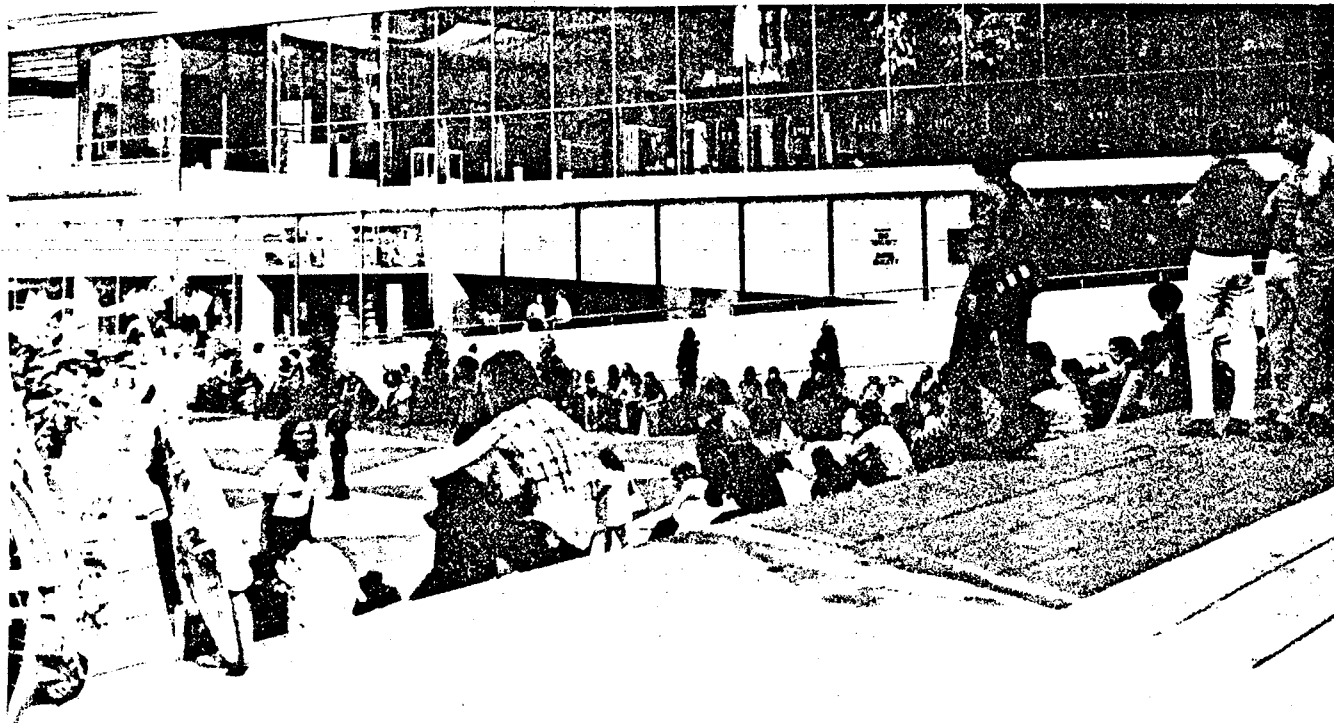
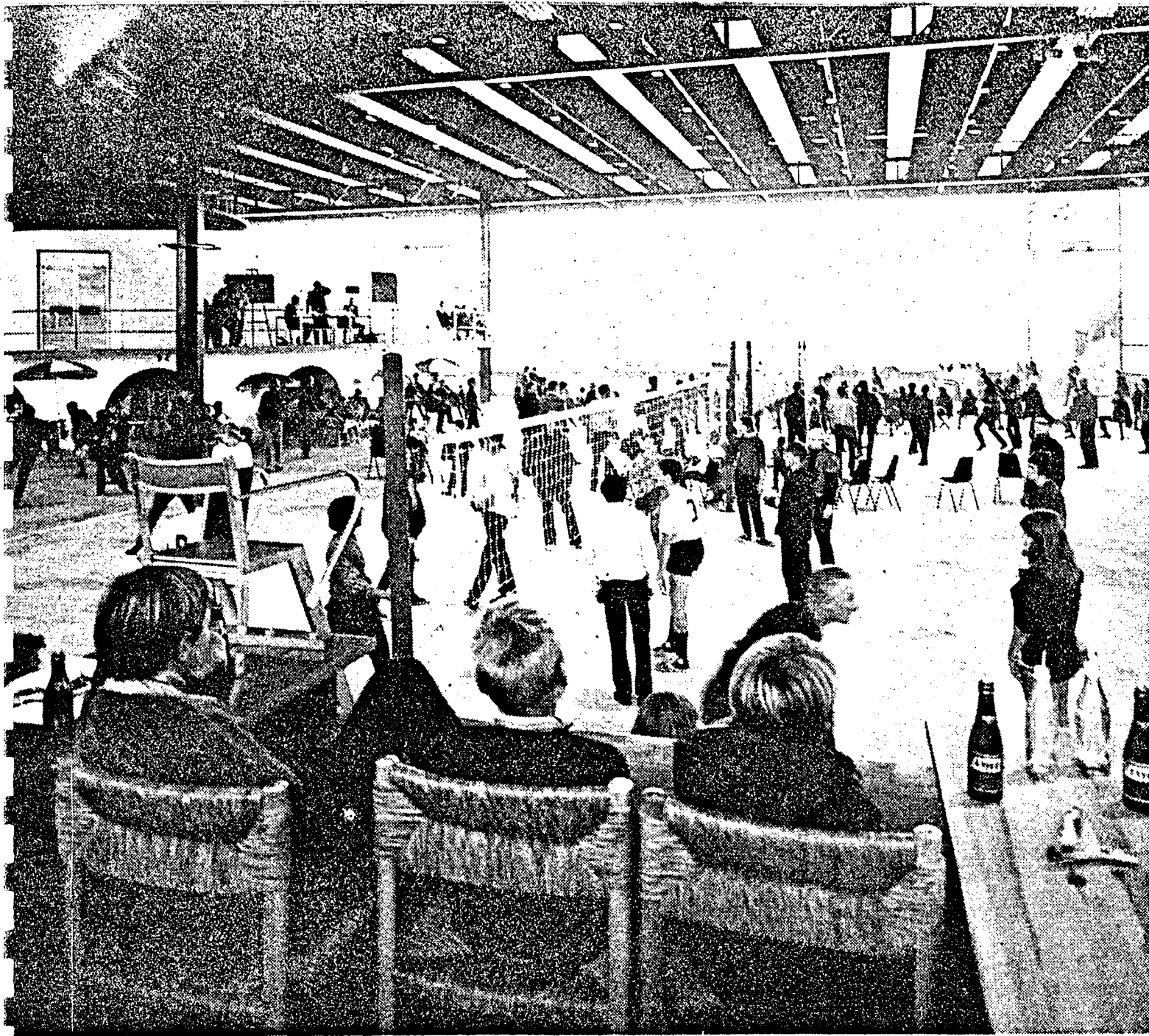

ispisan na hrvatsko-srpskom jeziku /43.000 jugoslavenski u Švedskoj, 5.000 u Stockholmu - predstavlja najbrojniju isvanjandinsku populaciju stranih radnika/.

Vrlo organizirano vođenje i visoka opremljenost ovog objekta učinili su da je ono postalo pravo žarište masovne kulture.

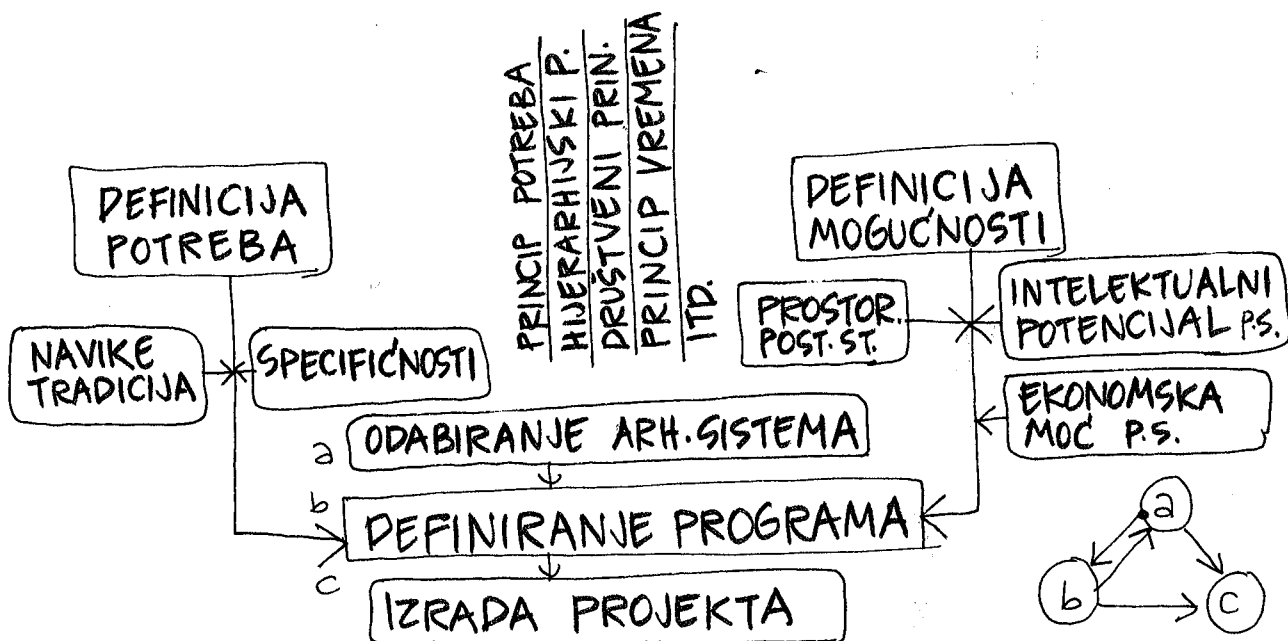
3.3.5. BRITANSKI NOVI GRADOVI: Nigdje toliko kao u Vel. Britaniji nije planirano i podignuto novih gradova poslije rata. Dok su se u drugim zemljama više manje ova naselja kalenilena postojeće gradove upošljavajući samo najnužnije servise, a društveni i kulturni život je naveo o starom postojećem centru, britanski novi gradovi veoma samostalni jer su razvili vlastiti društveni i kulturni život. U svakom slučaju gradovi kao Chambernold, Huncceru, Milton Keynes, moraju izazvati u tom pogledu našu pažnju, jednako kao i niz različitih društvenih centara, škola proširene aktivnosti, te na razne načine organizirane uspješne masovne kulturne aktivnosti.

3.3.6. I OSTALI: problem masovne društveno-kulturne aktivnosti je u širi interes mnogih arhitekata, sociologa, urbanista, političara i raznih društvenih radnika u mnogim zemljama. Naravno da su prijedlozi i rješenja često veoma različita, što je i normalno uzme li se u obzir kompleksnost teme i različitosti lokalnih uvjeta i društvene klime. Kod analiziranja realizacije ili projekata treba raslučiti kada oni nose prostorne prijedloge novog društveno-kulturnog prototipa, a kada je to arhitektura zbog sebe, "herojska arhitektura" - koja u biti sadržava poprilično tradicionalni koncept društveno-kulturne aktivnosti.

4.0. ARHITEKTONSKO PROJEKTIRANJE

4.1. SAHRŽAJI - AKTIVNOSTI: Koje sadriaje staviti u centar? Ojeli spektar potrebe i mogućnosti filtriranih na domaćim uvjetima će donekle kristalizirati program. To znači da svakom projektu mora prethoditi vrlo temeljito ispitivanje konkretne situacije /aktivnosti i prostornih mogućnosti/ u određenoj zajednici, naselju, gradu i to će dobrim dijelom utjecati na program, projekt i konačno realizaciju.

Da bi se mogle donekle objektivno definirati potrebe i mogućnosti potrebno je uspostaviti određene PRINCIPLE promatranja. Veći broj principa, makar neki bili i u kontradikciji, dati će istinitiji zaključak, negoli njihove ispuštanje.

Princip potreba ističe sve elemente društveno-kulturnih mode-
la društva i direktno ih dovodi u vezu sa svakim pojedinačnim
potencijalnim korisnikom. Hijerarhijski princip definira potre-
be prema broju pripadajuće populacije, što znači da će veći broj
stanovnika dobiti "veću količinu" sadržaja.

Društveni princip morao bi voditi računa da se sve članove zajednice dovede u ravnopravnu poziciju. Princip vremena uključivo bi elemente vremenskog kontinuiteta i budućnosti itd.

U definiranju mogućnosti potrebno je uključiti materijalne kao i duhovne preduvjete.

Na samom početku paralelno s definiranjem programa trebalo odabrati jedan prostorni sistem i donijeti odluku da li:

- priključivanje na jedan od tradicionalnih sadržaja /škola, biblioteka, i sl./ ili gradjenje s naglaskom na pojedinoj od društvenih ili kulturnih aktivnosti,
- formirati polivalentne prostore koji bi dali pojedinačne /vede ili manje/ mogućnosti raznih aktivnosti,
- organizirati takove prostore koji će biti sposobni da se uključe u mrežu dinamičkog sistema.

Ambijenti društveno kulturnih zbivanja nemaju općenito specifičnih sadržaja koji bi se svuda mogli istaknuti, jer su po sebi, svi ovi sadržaji koji potpunošću da ljudi pređu iz pasivnog stanja praćenja zbivanja u aktivno kreiranje događaja, kulturne i umjetničke obogaćivanje društveno i političke angažiranje, osjećaj zajedništva umjesto usamljenosti. Područja tih sadržaja su: edukacija, kultura, rekreacija, sport, i rekreacija, trgovina i ugostiteljstvo, društvene aktivnosti.

* 4.2. ELEMENTI PROJEKTIRANJA: na društvene centre teško je dati dobar univerzalan prototip, jer će oni od slučaja do slučaja biti različiti nego in je opća namjera vrlo slična: dovesti ljude u aktivniju poziciju u odnosu na druge ljude i spram društvenog života. Neki će biti veći drugi manji, neki će imati više aktivnosti drugi manje, elementarna funkcija oko koje će se centri okupiti biti će različite, neki će biti u gustom građanskom tkivu, drugi u rijetko naseljenim područjima.

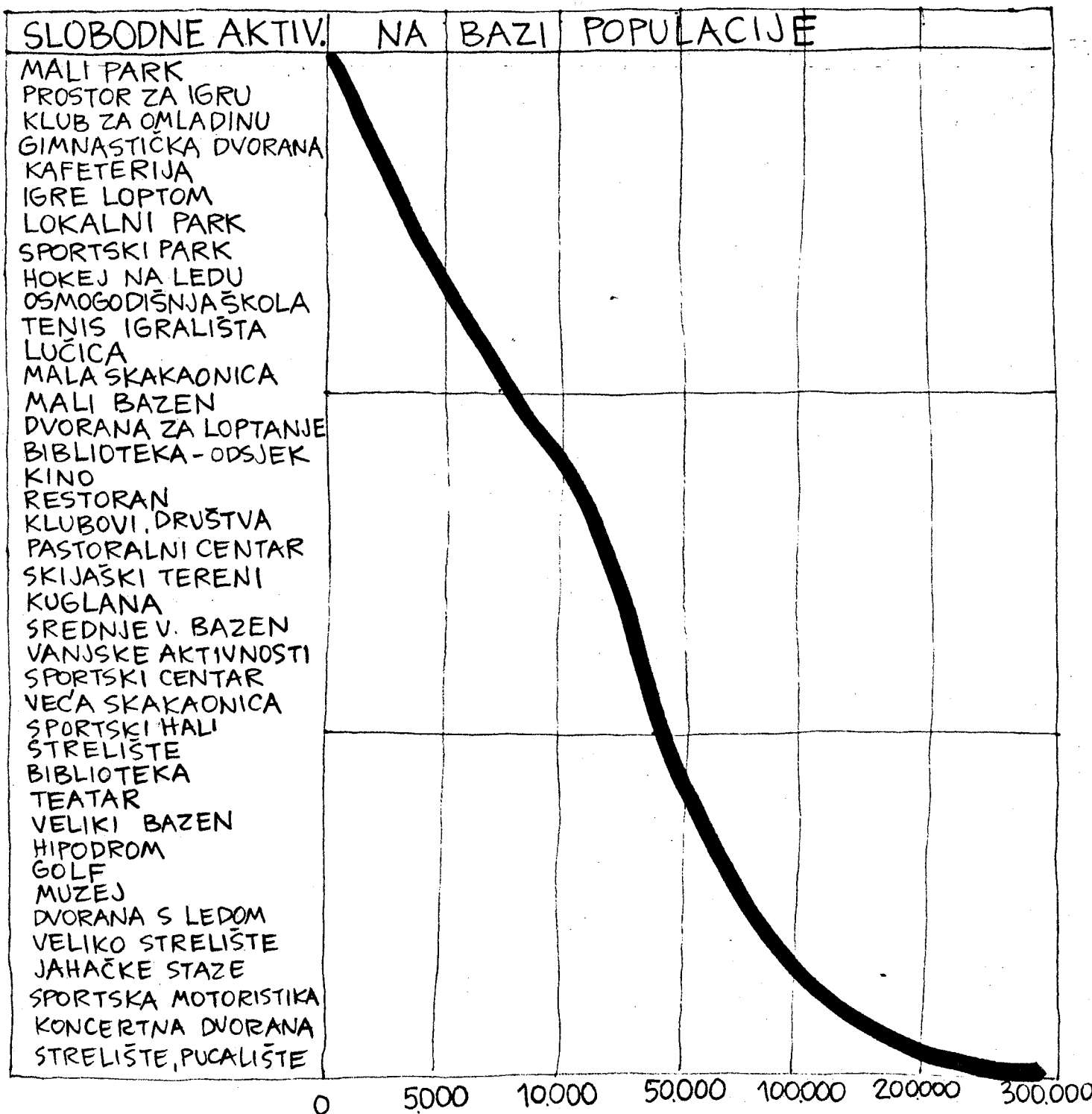
* izvedeni iz C. Alexander: Patterns which generate Multi-Service Centers.

SADRŽAJI:

USLUGE	ŠKOLA	KULTURA	SPORT	ZDRASTVO	TRGOVINA	DRUŠT. AKT.
HIJERAR. POPULAC.	RAZONODA	REKREACIJA	USLUGE	SERVIS	POLIT.	
DRŽAV	SREDNJE					
REPUB	ŠKOLE	TV-STUDIO				
REGIJA	PLES					
GRAD	SASTANCII	KINO-SVAKO VEĆE			KUĆNE POTREB. RADIO-TV	LOKALNA UPRAVA
	OMLAD.				RESTORAN "A"	MITINZI
	CENTAR				ZLATAR	SASTANCI
	DRUŠTVA	BIBLIOTEKA	IZLOŽBENI PROSTOR	AMBULANTA SOCIJALNO OS.	FOTO	
	NAŠA DIEGA		TEATAR	BAZEN	GUMA-PLAST.	SAMOUPRAVLJ.
	RADNIČKO		KINO-NE SVAKO VEĆE	TERENI	TEKSTIL	
	SVEUČILISTE			• SPORTSKA HALA	KNJIŽARA	TERITORIJALNA
	ŠKOLA			• APOTEKA	RESTORAN B	OBRANA
	IZVIĐAČI				PAPIRNICA	OBIT. SAVJETNIK
	ŠTAMPARNA				PTT BANKA	SOCIJALNI
	CJELODNEVNI VRTIC				SERVISI	RADNIK
	ŠKOLA				VETERINAR	PSIHOLOG
	VRTIĆ					PRAVNIK
	KOPIRAOA KLUB				BRILJAČ	
	ODRASLI				SAMOPOS.	PREDAVANJA
	OMLAD.				PRANJE RUBLJA	KURSEVI
	ŠKOLA				LJEKAR	
	KLUB				AMBUL. APOT. (SELO)	
	OSNOVNA					
	ŠKOLA				KIOSK HRANOM	
	KLUB				KAFETERIJA	
					AUTO-TRGOVINA	

* "REVIDIRANA" SHEMA ARH. M. VESIKANSA

SAMO JEDAN OD KRITERIJA PROGRAMIRANJA: PRIPADAJUĆA POPULACIJA

pa će sve to da ne spominjemo klimatske uslove, teren, materijal gradjenja i druge specifične datosti, utjecati na niz različitih rješenja. Umjesto konsidnog cjelovitog rješenja koje bi zadovoljavalo sve ove različitosti, moguće je istaknuti pojedine elemente o kojima je potrebno voditi računa. Često svi ovi elementi neće biti uključeni u jednom projektu, no važno ih je proučavati i koliko je moguće više njima preleteti projektirani prostor i ambijent društvenog ~~ambijenta~~ **aktiviteta**.

a/ **LOKACIJA**: center se mora nalaziti u oblasti dosezanja zone kretanja stanovnika, inače neće biti dovoljno korisno. Sigurno je da on postaje magnet koji privlači, ali ako je isuviše sa strane postaje hendikepiran: ljudi će dolaziti samo zbog ~~neke~~ najvažnijih funkcija. Ovdje se ne zahtijeva nikakva reprezentativna lokacija već pozicije gdje prelazi najviše ljudi /križanje, ulice, trg, tramvajska ili autobusna stanica, u neutralnom ambijentu u fizičkom središtu područja/.

b/ **PODRUČJE POKRIVANJA**: pojedini planeri preferiraju veće područje s dobro opremljenim centrom, drugi ističu manja područja s vlastitim ekstremnijim centrima. Dobro rješenje je međutim ono koje omogućava ljudima da ga posjeduju svakodnevno bez većih napora i u razumnom vremenu: 15 - 20'. Za pješaka je to / 2 km, jednostavnim upotrebom transportnih sredstava /bikl, autobus/ ta prostorna granica može biti povećana 1 - 10 km a da i dalje ostajemo u limitu vremena. Arhitektonski pristup će dobaro ovisiti o karakteru područja pokrivanja: gusto gradske tkive, prigradski prostori, selo ili rezuta ruralni ambijent.

c/ **VELIČINA** Najopćenitiji odgovor jest da to ovisi o broju korisnika /teoretički treba pretpostaviti da svi stanovnici područja koriste taj prostor/. Vrlo je važan način na koji je organiziran: da li je pridružen sa neku konkretnu funkciju

/škola/ ili ^{je} više namještan /multivukcionalni prostor/.
Zavisnost postoji i obdiren na program koji može biti škuriji ili bogatiji aktivnostima. Gruba aproksimacija bi bila 0.5/1.0 m²/stanovnika, a to može razbijati na više prostora /u Finskoj 0.2 m² + 0.3 m²/stanovnika/.

d/ ORGANIZACIJA PROSTORA: svaki društveni centar, ukoliko naglasak nije na nekoj od posebnih funkcija koje će utjecati na organizaciju, već je otvoren raznim aktivnostima sastajat će se iz dva dijela:

HAL, DVORANA

A - ARENA: veći prostor, koji će biti tako projektiran da može prihvatiti razne funkcije, što znači da nabi treba biti apsolutno definiran. Najveći broj mogućnosti ćemo dobiti ako imamo fleksibilne instalacije, fleksibilne elemente namještaja i opreme, a gdje je moguće i alcat i stijene ili dijelove konstrukcije u odredjenom vremenu. Ponekad vrlo opredni sadržaji /npr. odbojka i plca/ će zahtijevati studijski izbor materijala koji će zadovoljavati više namjena.

B - POSEBNI PROSTORI: su oni gdje bilo koje grupa ima svoj individualizirani kutak. Najbolja rješenja su ona gdje su ti prostori vrlo jednostavno povezani s arenom, pogotovo bez puno fizičkih barijera /vrata/. Budući su društveni centri za opću upotrebu svih, individualiziranih prostora koji služe samo "profesionalcima" treba reducirati na najmanje:

- održavanje, radionice, garderobe
- razne organizacije
- mali dućani /kafca, brijač, knjižara, trafikca/
- servisi kulturno-umjetničkih aktivnosti, sportske ili drugih posebnih aktivnosti.

e/ EKSPANZIJA: da bi se omogućilo vrlo vjerojatno buduće širenje centra dobro je osigurati REZERVNI PROSTOR kada je to moguće. Taj se prostor uvijek može koristiti za vanjske aktivnosti. Pažnju treba obratiti i na IZBOR KONSTRUKCIJE da

ne[ ]ne smetaje daljnjem širenju. Vrlo je važno da budućí sadržaji budu u DOBROJ RELACIJI s arenom kao i već postojećim sadržajima.

f/ PAKIRALIŠTE: Budući je teško organizirati parking za svakoga i zbog stimulacije korištenja osnovnog prostora najbolje je IZBJEGAVATI parkirališta. Dobro je osigurati parking sa hitne službe, servis, TV kola i sl. Ako osigurno znamo sa rečno osoblje /može izgledati da objekt pripada samo njima što nije istina/. ~~_____~~ prostor za pohranu bicikla. Dobro je imati.

g/ PRIVLAČNOST OBJEKTA: ^{dobar} postoji broj ljudi koji obje-
vaju da koriste određeni prostor kada se traži neki formalni
razlog i oni najčešće neće koristiti objekt. Međutim ako se
stvari ugodjaj da oni ovamo mogu dolaziti bez posebnog razloga
osjećat će se kudikamo slobodnijim i privrćeniji ovom društve-
nom centru. Između ostalog vrlo pomaže - da pješačke arteri-
je prolazi gotovo kroz taj prostor - vanjski pretprostori po
mogućnosti sa više ulaza uvijek otvorenih i širokih - rasne
animacije /novine, TV/ - izbjegavati duge linije kroz vrata,
hodnike, katoveš sve to ~~_____~~ oboshrabruje onoga tko samo odre-
đeni cilj. Da bi objekt bio privlačniji korisnik je dobra pre-
glednost: laka orijentacija šini prostor prijateljskim i prihva-
će posjetioce.

U centru je potrebno koliko je moguće više stimulirati snoopo-
slušivanje /da bi se izbjeglo čekanje ~~_____~~
~~_____~~, da ljudi slobodno mogu listati knjige uzimati
sportsku opremu, posudjivati razni pribor, ~~_____~~ garderoba i sl.
Naravno da je ovdje mogućnost umištevanja i gubljenja veća, no
šteta je ne računati na ~~_____~~ svijest građana. Malalost i u
većem razvijanim sredinama /švedsko/ postoji značajna indirektna
kontrola /TV kamera/.

b/ ODRŽAVANJE: prije samog projektiranja dobro je analizirati režim održavanja i vođenja objekta. Financiranje je teško suskriti bez učešća općine ili države. Postavljajući stvari na komercijalnoj osnovi znači da je stvar od početka propala, jer će automatski značiti eliminaciju dobrog dijela posjetilaca kojima je društveno-kulturna aktivnost i najpotrebnija. Održavanje sadržaja kao ugostiteljstva ili trgovine mora biti oslobođeno ekskluziviteta. Ako treba i njihova djelatnost može biti subfinancirana sa strane.

Velika je odluka također da li će aktivnosti biti vođene od **PROFESIONALACA** ili **OBUČENIH VOLONTERA**. Dok prvi posjeduju znanje i sposobnost organizacije drugi mogu imati neposrednost koju će ljudi prihvaćati. U Skandinaviji se u zadnje vrijeme favoriziraju stručnjaci iako je prisutan veliki broj volontera. Zapravo, njeđani i jedni i drugi, uz dobre pripremljene programe /kao i mogućnosti za spontane akcije/ mogu dati najbolje rezultate. Dobro je kada se korisnici uključe direktno u donošenje odluka u vezi s raznim aktivitetima.

Kod opremanja ovih prostora treba računati da zbog masovne neformalne upotrebe jedan broj posjetilaca može biti nemaran u pažnji ili čak uništavati dijelove opreme. Da uskoro taj prostor ne bi doveo izvan društvenosti i zapuštenosti u projektiranju treba pripremiti za izbor materijala.

Komplicirani objekat je teško održavati - zato bi se uz građevni projekat uvijek trebao tražiti i **PROJEKT ODRŽAVANJA**.

1/ RADNO VRIJEME: zbog velikog i raznolikog broja raznih aktivnosti veoma je teško pronaći dobar raspored /i ovaj može biti od presudne uloge za dobro funkcioniranje/. Što se manji dio objekta "zaključuje" /izbacuje iz upotrebe/ i što je duže "radno vrijeme" to je iskorištenije objekte naravno puno više. Ovisno o realičnosti možda kroz ova tri režima sve bi se funkcije mogle obavljati - otvorenost: 10 - 17 18 - 22 6 - 02 .

J/ ČEKANJE: u centru su ponajviše takvi sadržaji koji ne sahtijevaju čekanje, već pružaju direktno i neposredno uključivanje u aktivnost. /Ponajče se kod biblioteke pružaju besposredno sistom poslušivanja umjesto potpunoći u vlastitom izboru. Iako čekanje u biblioteci nije samome treba ga izbjeđavati. Postoje sadržaji gdje je čekanje veoma teško izbjeći/ razgovor sa socijalnim radnikom, psihologom, službenikom, a društveno-političkim radnikom, nitko ne zna koliko će razgovor trajati. Čekanje je uvijek neprijatno i demoralizirajuće, pogotovo jer tada ljudi imaju neki problem. Uvijek se to čini dužim /ispitivanja su pokazala 4 puta, negoli je to bilo u stvarnosti/. Stoga umjesto listanja starih i ^{novih} izdanci u čeknici /čeknici/, najbolje je da su ljudi vraćeni u neku aktivnost, pa makar i vizuelne /promatraju djecu u igri/.

K/ VAJNOST KUDNIN BOKA: Niše - isloni - da bi kuća bila prijateljskija i otvorena dobro je da se ljudi dođive i osjete prisnost prije nego li udju unutra. Na niše /malog proširenja pločnika/ isloge e informacijama ili vizuelnim kontaktom e interijerom mogu samo saustaviti i asintrigirati prolaznika. Niše su efikasnije jer duže nadržavaju prolaznika. Budući je objekat javni kao i vanjske površine nema razloga da se što više ne proširaju. Treba otkloniti osjećaj da smo promijenili ambijent ulavši u objekat, da smo u gostina. Kao što se na ulici osjećamo "na svom terenu" takav mora biti osjećaj i u društvenom centru, jer on nije posjedovan od nekoga posebno /personala, aktivnijih članova itd./ on pripada društvu, zajednici. Čvrsta barijera će neodlučnog čovjeka odbiti da svrati, dok naprotiv, prošetost interijera i eksterijera će ga asintrigirati i privući.

~~PRILIK~~ Na mjestima gdje se objekat ne rastvara prema sadržaju vani /ili čak i tamo/ moguće je organizirati niz sadržaja /prizemlje, međe i I kat/ koji će se koristiti iz vani se pješačke ulice, natkrivenog prostora ili unutrašnje ulice. U ovim prostorima mogu se nalaziti najudaljenije funkcije od

čisto društveno-kulturne animacije /neki dućani, "uradi sam" radionica, brijed, trafika, cafe, kopirana/. Također: razne mogućnosti priključenja dinamičkih sistema /autobus, biblioteka/. Ovi prostori nisu formirani u jednom času već postepeno što će njima dati personalni karakter a cijeloj arhitekturi dati **organičani** rast. Ne da bi se izbjegla obraka potrebno je unaprijed računati na ove dodatke te pripremiti na njih prostor i infrastrukturu.

dilepovi
aktivnosti

Obzirom na vitalitet unutrašnjeg prostora pogotovo velikog prostora gdje će se ljudi okupljati ili baviti nekom aktivnošću potrebno je obratiti pažnju na rubne zone. Život na javnom prostoru otpočinje uvijek na rubovima. Ako ovi rubovi osakađu, prostor neće nikada oživjeti. Prirodno ljudi se saustavljaju u nekom prostoru uvijek po strani /nikada u centru/, oni gravitiraju nekoj čvrstoj tački. Ne osiguravaju li rubovi takova mjesta gdje je moguće "venati se", prostor postaje mjesto za prolaz, a ne mjesto saustavljanja. Stoga ovakvo mjesto mora biti okruženo "dilepovima" aktivnosti /TV, novine, biljar, muzika/. Proces venivanja je postepen: ljudi ne namjeravaju ostati, no oni ostaju ili odlaze već prema procesu postepenog uključivanja u aktivnost. Ovo znači prvi "dilepovi" moraju biti neposredno nakon ulaza /da nastane prvo venivanje/, a onda da se nastave, tako da ljudi mogu nesmetano prodirati u prostor. Postepeno će nastati cilj. Dolaska, nastati će neformalno okupljanje, a grupa kako bude rasla realit će se prema centru prostora. Teoretski je najbolje kada je cijela rubna zona okružena, jer se tako najbolje uspostavlja oživljavanje prostora.

1/ MIR I ŽIVOST: opet će realičnost funkcije zahtijevati ponekad mirniju pognakod življu atmosferu. Mi smo navikli razmišljati da svaka funkcija ima svoj mir što je i ovdje istina, pogotovo ako se želi naglasiti važnost neke određene funkcije ili ako se želi koncentrirati na neki program. No na jednom opću ugodnu atmosferu može prostor postati hladan i mrtav /ukoliko nema dovoljno pojetilaca/ a time i destimulirajući.

/Mnogi trgovi iako su projektirani da budu nosioci života su žrtvi zbog pomamljanja ljudi/. Stoga treba izbjegavati da nepotrebno separiramo ljude, jer bez obzira na nužno intelektualno obogaćivanje ovdje ljudi dolaze u svoje slobodne vrijeme kada žele da budu malo opušteni i neformalni.

a/ ULAZ: mora prostorno biti dobro smješten, iako uočljiv, potenciran formom, bojom ili drugim arhitektonskim izrazom. Loš je jedan reprezentativni ulaz /mnogo puta zatvoren/ i ulazanje na neke neprikladne sponorne tačke. Dobro je ako se vaza unutrašnjeg i vanjskog otvaraju na više mjesta, jer ovdje psihološki nepovoljna kontrola jednog ulaza. Stoga možda i pult informacija kod većeg centra treba nešto odmaknuti neposredno od ulaza, da ne bi bila recepcija koja stvara barijeru.

Kod nekih primjera nepotreban ulazni halovi, žrtvi fasadi i sl. pokazuju da izgubljeni prostor koji se je mogao koristiti upotrijebiti - zato to treba izbjegavati.

b/ VERTIKALNA CIRCULACIJA: ako je više katova bolje je da su specijalizirane aktivnosti na višim etažama. Kada okupe, dobre su rampe i blaga položena stepeništa, po mogućnosti otvorena ili transparentna da se dobije kontinuitet prostora. Starijim ljudima i hendikepiranim osobama dobro bi došlo disalo.

c/ VISINA PROSTORA: često je strop agresivno niski ili neugodno visok i tada se često bezuspješno raspravlja i govori o dobroj proporciji i drugim teorijama čini se ipak da je to dio kreativnosti arhitekata. Mogu se dakako razmatrati psihološki ugođaj - intimniji prostor niži, javni viši, akustika, svjetlo, ili teorije o tredimensionalnim balonima /C.Alexander/ → - svaka socijalna situacija ima horizontalnu dimenziju ili dijametar - visina bi trebala biti jednaka dijametru dominante socijalne distance u prostoru.

p/ **KRATKI HODNICI:** kod prostora društvenih centara trebalo bi izbjeđavati hodnike uspe, pogotovo dugačke iako oni predstavljaju jeftinije rješenja. Nođjutim ljudi ih ne vole: oni predstavljaju birokraciju i monotoniju. Kakijudak da nebi smjelo biti više od 3 - 6 vrata na jednoj strani, ili da dužina ne bi smjela biti više od 5 x širina - 12 m, basira se na teorijama:

1. percepcije elementa: čovjek doživljava 4 - 5 istih pravilno postavljanih elementa kao zajednicu /bez brojanja/ Veći broj čini kolekciju koju on mora brojiti uz osjeđaj monotonije i repetitivne. U ekstremnom slučaju ili doživljava kao brojke, pa ako su to kancelarije uz hodnik on će i njihove slušbenike složiti kao brojke.
2. percepcija kornet u ispitivanju je četverokut omjera manjeg od 1:5 je uvijek inač neki karakter, a veći omjer je uvijek bio "druga tenka stvar". Stoga je dobro riješiti ovaj konflikt najjeftinijeg rješenja kroz prostora bez dugih hodnika.

a/ **PROSTOR ZA DJECU:** smogbi će sleđji roditelji odustati od bilo kakvog društvenog ili kulturnog života i ostaju kući jer nemaju kuća s salom djeecom. Stoga bi dobre došlo jedan prostor u centru gdje bi se djeca mogla baviti kroz kraće vrijeme, da bi roditelj mogao participirati dječike u nekoj aktivnosti. Prostor bi trebao biti domišljato projektiran da dijete rado ostane i da se igra. Vjerojatno bi se i volonteri našli pogotovo među da malo pripreme.

a/ **FLKSIBILNOST PROSTORA:** Teoretski problem je jasan i potreba vučena smjene za jedan prostor je prihvaćena i time treba računati u društvenim centrima. No trebabit i svjestan i svih nedaka koje time nadolaze. Ako se prostor mijenja s pokretnim stijenama problemi su:

1. vrlo skupa konstrukcija
2. male težine i mase pa su nedostatan zvučni izolator /sašto ih onda stavljati?/
3. u biti daju opet vrlo limitirane mogućnosti.

Čini se boljim rješavanje cjelovitog prostora a više mogućnosti bez vizuelnih i zvučnih separacija pa makar aktivnosti donekle i usurpirale jedna drugu. Kod svih fleksibilnih situacija problem jest da ljudi oklijevaju ili nerado mijenjaju bojeći se da "nešto ne pokvare".

Jedan dio elemenata kojima će se formirati različite prostorne situacije, biti će stalno prisutan u prostoru, a jedan dio će se pohranjivati van u spremištima. One su neobično važna za efikasno funkcioniranje polivalentnog prostora → trebala bi izmjestiti i do 7 % tog prostora.

5/ POLITIČKI SKUPOVI, DEBATE, SEMINARI - veliki skupovi imaju nedostatak da mnogi ljudi nikada ne govore /jedne ispitivanje je pokazalo da u grupi od 12 - jedan nikada ne govori u grupi od 24 - šest/. Veliki skupovi su obično kao predavanja, obično ljudi postavljeni u redove /predaji aktivniji, strahnjije pasivniji/, međusobno udaljeni, mnogi se ne usude izći na govornicu, govori li netko s odstraga sa sve je problem ga vidjeti itd. U U diskusijama je važno i vidjeti izraz lica, geste - u suprotnom lakše ga je pogrešno shvatiti. Stoga da bi se ovaj problem ublažio prostor bi trebale tako definirati da 1. gotovo svaka osoba vidi lice ostalih,

2. da nema separacije "naprijed" - "straga". To znači postaviti se koncentrično /prostor 8 x 8 m može prihvatiti 100 ljudi/.

6/ UGLAVNA PLOČA: nada se čini nevažnim detaljem korisno ju je uključiti negdje u center na vidljivom mjestu i može im izati kompletne dimenzije jednog zida /4 x 2 m/. Pored raznih obavijesti, plakata, kojima će ljudi biti obaviješteni o raznim zbivanjima, ovo može biti mjesto gdje će oni ostavljati svoja peruke, pritužbe, komentare ili naprosto nešto što žele pokazati drugima.

7/ I.T.O. - sve ono što karakterizira svaki proces projektiranja, prisutno je i ovdje. Uključivanje što više raznih elemenata i motiva potpuno će da se aktivnosti valjano odvijaju.

- posvetiti pažnju instalacijama kao determinatoru mnogih situacija: veće mogućnosti instalacija su veće mogućnosti prostora /pogotovo važna za rasvjetu/
- koje bi trebale biti stimulirajuće bez sivila u amenitnosti i dozadi.
- valjano dimenzionirati protoke sadržaja /WC, garderobe, instalacione šverove/
- racionalni izbor konstrukcije i materijala
- uređenje vanjskog okoliša na način da usko "saradjuje" s unutrašnjim prostorom /klupe za starije osobe zaštićene od sunca ljeti, vjetrov štiti/.
- namještanje i oprema: da imaju edukativni karakter jer će korisnici to možda opaziti u spremi svoje kuće

✓ **OPREMA FUNKCIJA:** budući da ovi prostori trebaju biti pedesni čisto i opremljeni namjenama potrebnim za raznim "dostup- kama" omogućiti prostora za što više mogućnosti. Konfliktne su DRUŠTVENE funkcije /ljudi učestvuju: ples sport/ i SOGAZNA- JI PROMETNA /teatar, film/. Za prvo je potreban ravan pod, a za drugo treba ostvariti dobre visure, što znači neki pod. Nema su mogućnosti pomoćni praktični, isključujući dijelova poda, tele- skop izvlačenje itd.

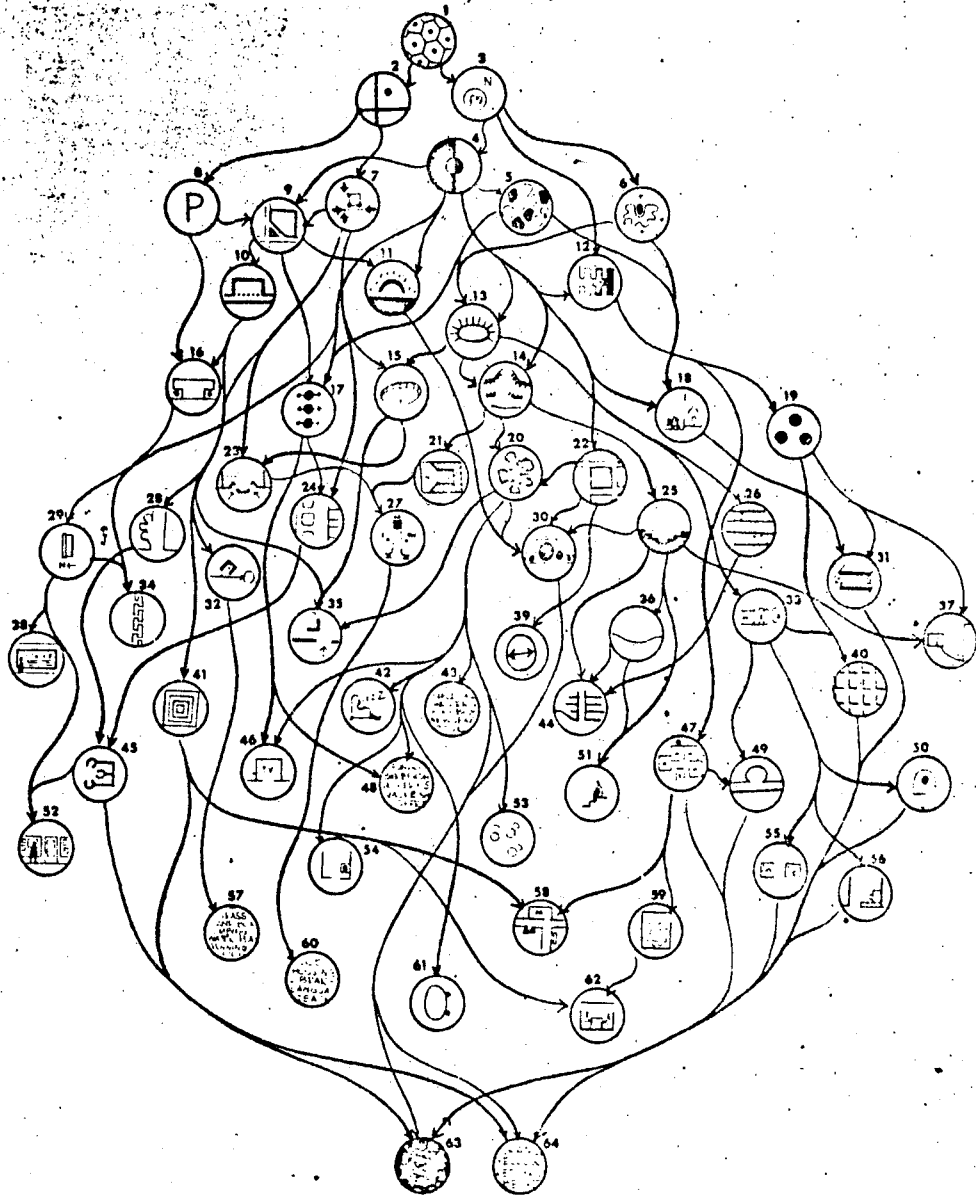
pojedina funkcije zahtjeva geometrizirani prostor /sport/, a za druge je oblik od neobične važnosti /glasba ili teatar/ zbog akustike. I tu su isprejektirane neke dostojke: pokretni elementi koji uspostavljaju određene akustičke preduvjete za mogućnost izvedbe /Hrvatska - Finska/. Ponekad je uključena veli- ki broj ljudi /pop-konzert/, drugi puta manji /banket/, pa bi prostor i oblik na veličinu mogao biti transformabilan. Sistemom provjetravanja pogotovo klimatizacije mogu se isklju- čiti neugodni mirisi što se javlja kod sportske aktivnosti. Veće kuhature zraka ili odabiranje određenih sportova puno pomaže. Psihološke preduvjete da se u istom prostoru odvijaju veoma oprečne aktivnosti, život je već dobrih odnosa.

C^H ALEXANDER:

OBJEKAT POTSTICAN POSTUPKOM PREDLOŽAKA
"PATTERN"(ENGL.) = PREDLOŽAK, MODEL

AKO: X → TADA: Z / PROBLEM: Y

← DIJAGRAM JEZIKA PREDLOŽAKA ←
SIMULTANE MEĐUPOVEZANOSTI

TRI POMOĆI:

1. PAŽNJA NA SPECIFIČNE POJAVE KOD POJEDINOG OBJEKTA
2. ŠTO RAZMATRATI PRIJE, A ŠTO KASNIJE
3. ŠTO "IDE ZAJEDNO" - UKLJUČITI SKUPA U PROCES RAZMIŠLJANJA

✓ **RADIO, TV PRISUSTVO:** mora biti na bazi primanja i odašiljanja programa. Ovo je važno posebno kod dinamičkih sistema. Potrebno je osigurati prostor za RIV kola, mjesto za uhoćivanje kablova snježneje kamera, priključke itd. Često uz ove prostore može biti i lokalna radio stanica ili lokalne novine, pa to treba uskladiti.

4.3. NEGUĆA METODA RJEŠAVANJA: među projektantskim načinima rješavanja kompleksnog problema ambijenta društveno-kulturnog aktiviteta može se istaknuti **METODA PREDLOŽAKA** /Ch. Alexander/. Metoda je zasnovana na postupku analize i sinteze. Problem je rasčlanjen u komponente - predložke, koji su na bazi simultane međupovezanosti postavljeni u dijagram, sustav. Svaki od predložaka je definiran na način:

AKO: X - TADAŠ Z/PROBLEM Y

Što znači AKO se uvjeti X javljaju, TADA moramo učiniti Z u namjeri da riješimo problem Y. Kod kreativne sinteze korištenja ovih općenitih predložaka na pojedinom zadatku, je sličan način korištenja gramatike kod pisanja.

Tri osnovne pomoći su:

1. pažnja na specifične pojave kod pojedinog objekta
  2. što razmatramo prije, a što kasnije
  3. što "ide zajedno" - uključiti skupa u proces razmišljanja
- Za naše potrebe mogu se preuzeti direktno neki od predložaka neki se mogu predefinirati /Alexander daje 64 predložaka/, a uz to mogu se dodavati i novi predlošci jer to ova fleksibilna metoda omogućava.

4.4. GENERATORI KOJI MOGU INICIRATI DRUŠTVENO KULTURNI AMBIJENT:

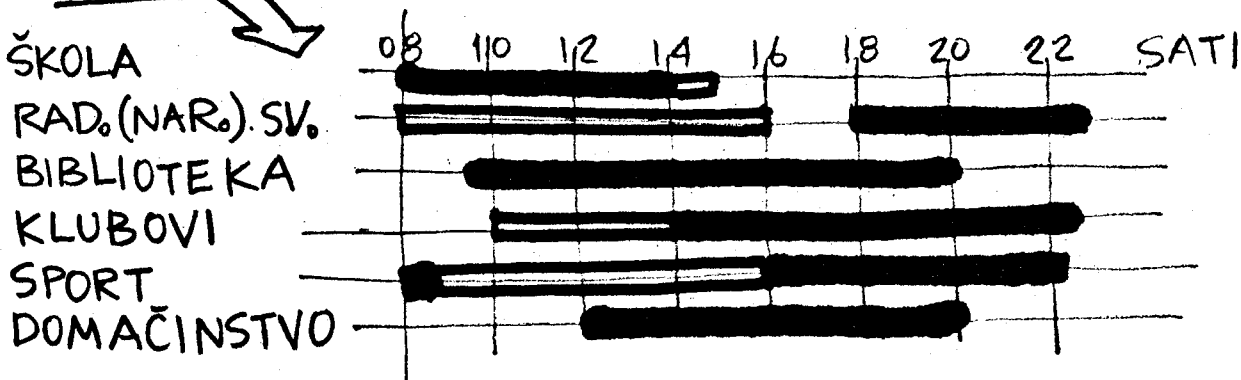
4.4.1. ŠKOLA: u mnogim sredinama škole su počta najprikladnija elementarna jedinica, ako koje je moguće formirati centar društvenog okupljanja i aktivnosti. Školska zgrada pokriva područje svake stambene zajednice pa u nedostatku boljeg prostora, ovaj uvijek može biti na raspolaganju /nova zgrada ili stara naselja/. Često zbog tradicionalnog koncepta, školski

prostor pruža limitirane mogućnosti, ali budući se najčešće nalazi poredno slobodnog okoliša, aktivnosti se mogu proširiti i u tim zonama: ako ne na način permanentno izgrađenog dodatka, ono na način privremenog prostornog ambijenta na bazi "dinamičkog koncepta". Edukacijski moment je kod škole veoma važan, jer posjeduje najviše potencijala da razvije mogućnost obrazovanja kod odraslih na neformalnoj bazi slobodnog vremena. Za razliku od projektiranih isključivo za nastavu postojeći školski prostori "otvorenih vrata" su sve, jer u savremenom društvu edukacijski proces nikada ne prestaje. Upotreba dobro opremljene škole za razne kulturne i umjetničke aktivnosti, te sportski život komuna je veoma prirodna. Da bi se to postiglo /multifunkcionalna škola/ potrebno je da od samog početka projektiranja /planiranja/ ^{da} budu preostali komuni sa posebnim interesima budu uključeni i u rad jer će i kasnije kroz zajedničku upotrebu koristiti objekat. U Finskoj, novi školski sistem koji se upravo sada uvodi zahtijeva u više fleksibilni tip škole i to daje velike mogućnosti za polunamjensko korištenje školskih prostora. "U praksi stvari nisu tako jednostavne" - kaže prof. Leppo koji je projektirao niz uspješnih multi-škola i koji problem sagledava na slijedeći način: škola mora biti projektirana na način da razni funkcionalni sklopovi mogu biti lako odjeljeni i "isključeni" od ostalog. Svaki dio mora imati svoj vlastiti ulaz, da posjetilci ne zalaze u ostali dio objekta, također posebna spreništa na izvanredne predmete moraju biti osigurana u "odjelima". Ovaj stav izražava ponešto skeptičnost prema neograničenom širokom korištenju prostora od strane izvanjskih posjetilaca. Vjerojatno je ovaj stav nastao na bazi niza praktičnih problema /kako uključiti razne korisnike, po čemu načine obrađivanja npr. prekovremenog rada osoblja/ i on zapravo ne stimulira potpuno teoretsku ideju da centar čiji je škola bazični element, bude intenzivno i neograničeno korišten od svih stanovnika. Postoje određene rezerve i pribjegavanja da bi taj koncept doveo u općenost elementarni nastavni program. Na pitanje kako će se nastavu odvijati u objektu "bez

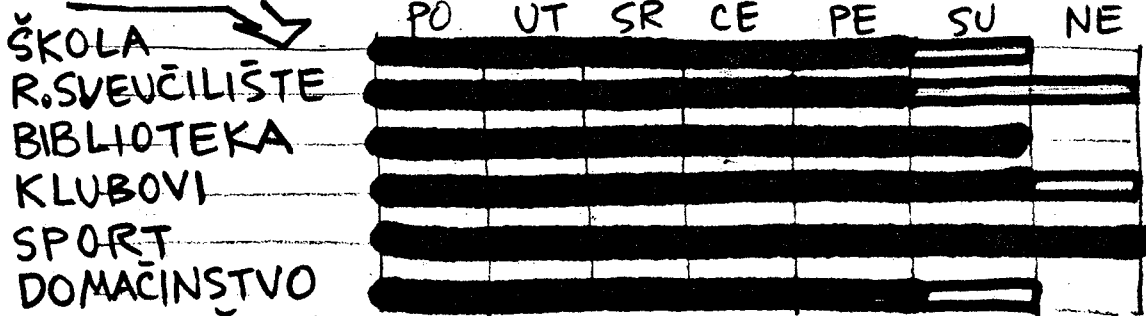
KORISTENJE OBJEKTA

DNEVNO:

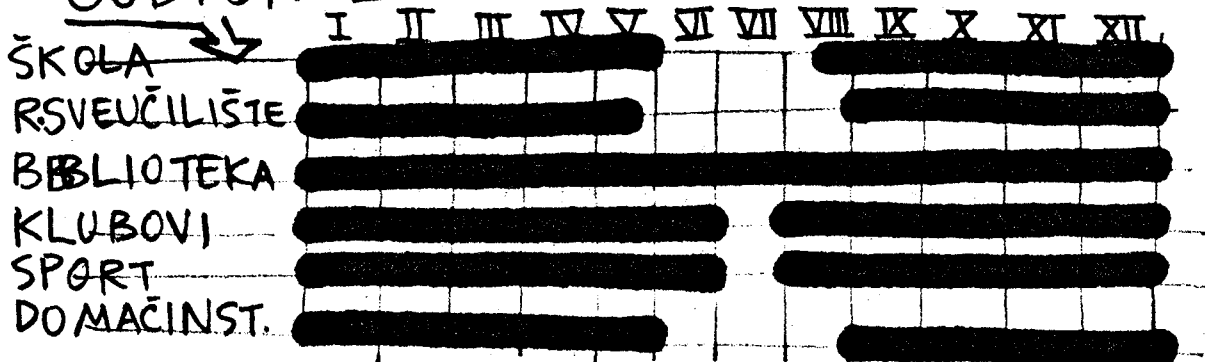
U FINSKOJ

TJEDNO:

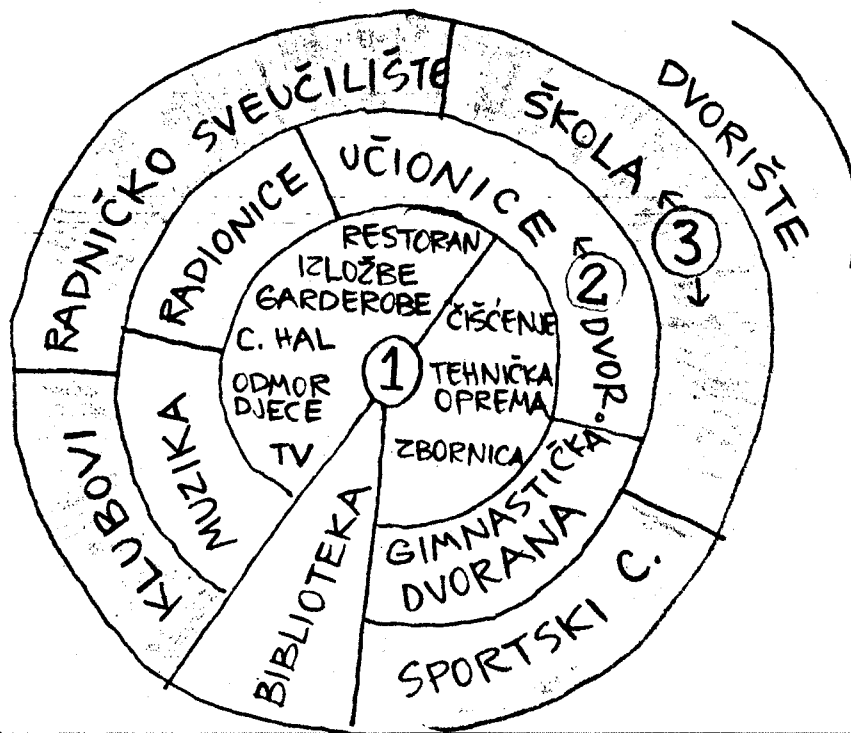

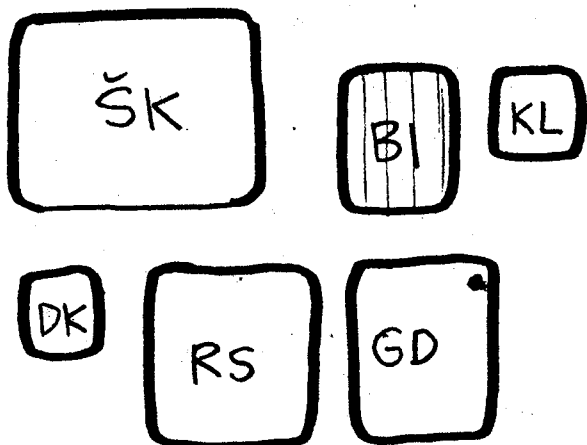
GODIŠNJE

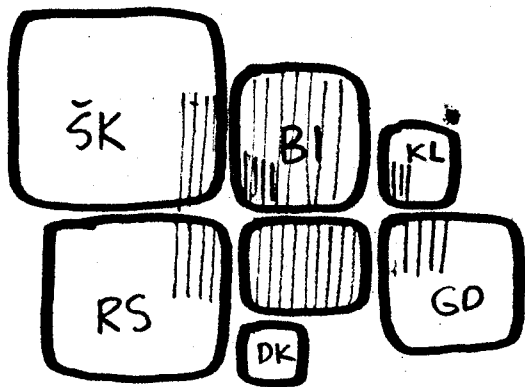
KORIŠTENNO
  DJELOMIČNO

- 1 OPĆA UPOTREBA
- 2 MJEŠANA
- 3 SPECIJALIZIRANA ZONA

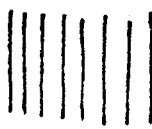

A. NEMA "ZAJEDNIČKOG" PROSTORA

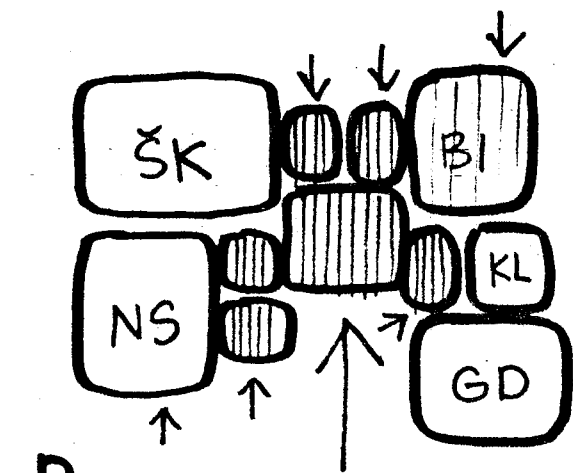

B. "ZP" DIJELOM CENTRALIZIRAN

 PROSTORI ZA
OPĆE
SKUPOVE

→ "PRIVATNI" UL.

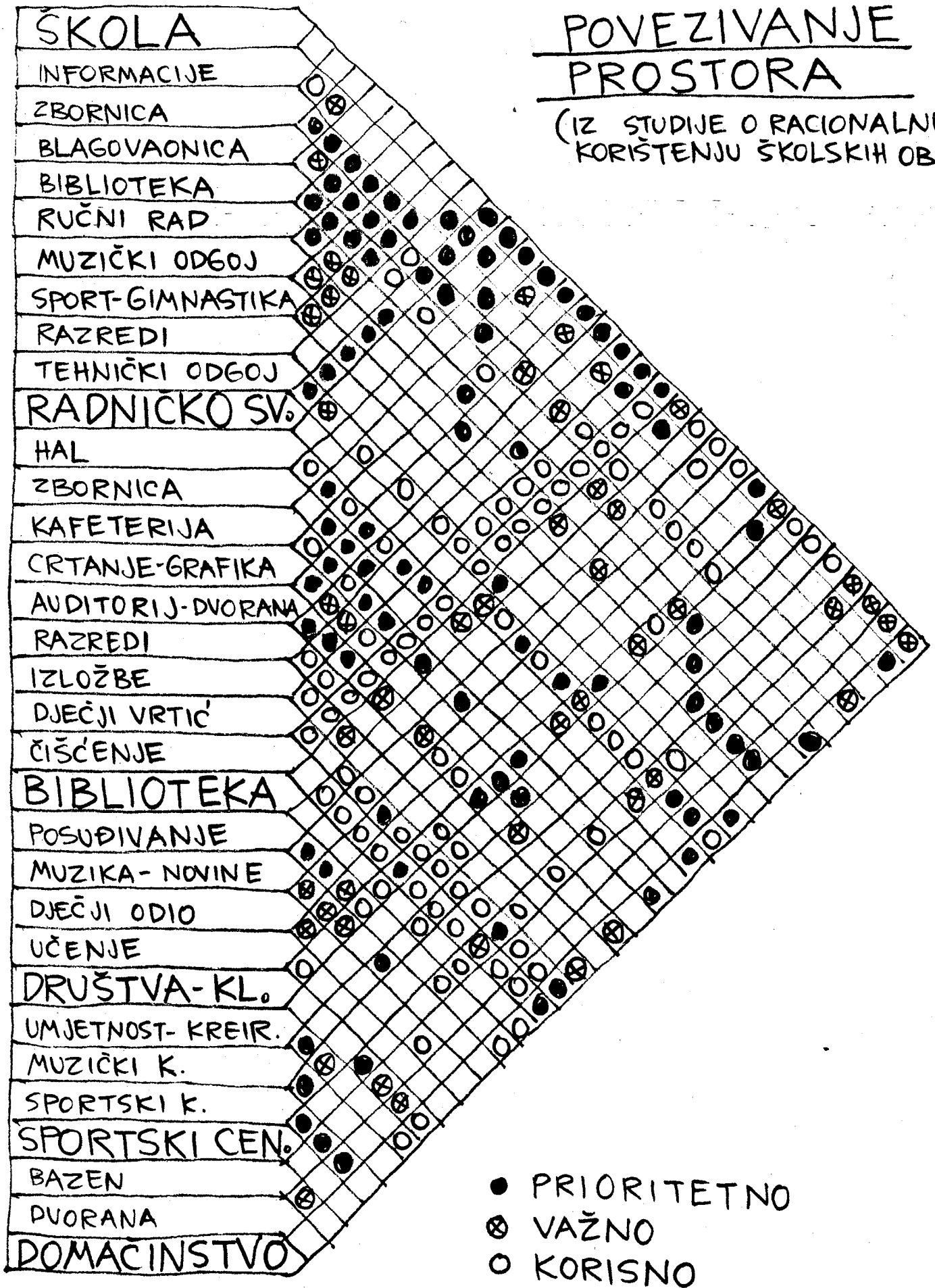
→ OPĆI ULAZ

D. "ZAJEDNIČKI PROSTOR" JE KOMPLETNO CENTRALIZIRAN

ŠK - ŠKOLA
 RS - RADNIČKO SVEUČILIŠTE
 BI - BIBLIOTEKA
 KL - KLUBOVI/DRUŠTVA/
 GD - GIMNASTIČKA DVOR.
 DK - DOMAĆINSTVO-KANTINA

ŠKOLA = GENERATOR "CENTRA"

razreda", odgovor je u radikalnijoj izmjeni načina obučavanja. Prof. van Gelder, ekspert za škole kaže: "Škole trebaju biti otvorene škole. Ako žele ispuniti društveni zadetak, one ne smiju ostati zatvorene kao crkve koje su otvorene samo nedjeljom. Škole trebaju sve više i više postati komponentom svakodnevnog života". Na bazi ovakvog gledanja u društvenom centru Karregat /Mindhoven, Hol/ u prostoru bez prozorskih zidova uključena je i osnovna škola + /muzičke škole samo spremište instrumenata/, koja je tako dijelom povezana sa zajedničkim prostorom - s bibliotekom, sportskom dvoranom i dalje s kafeterijom, medicinskim centrom, dućanima, samozaposlugom te nizom drugih sadržaja. Škole kao inicijatori društvenog centra imaju veliku šansu: prije ili kasnije one moraju biti građene, jer su kao edukacijske ustanove na najdirektnijoj brizi društva. Tada graditi konvencionalne škole jest najskuplji način, jer s minimalnim dodatnim ulaganjem možemo dobiti bogate prostore koji dugo dugo mogu služiti kao okrilje društveno kulturnog života određene zajednice.

4.4.2. BIBLIOTEKA: pored škole ovo je najprikladniji element okupljanja centra. U Skandinaviji primjerice u Finskoj gotovo svaka biblioteka već djeluje kao mali društveni center, koji pored aktivnosti posuđivanja knjiga vodi još desetke drugih aktivnosti. Strah da će se broj čitača smanjiti pod utjecajem medija kina i televizije, nije opravdan - finski primjer pokazuje da se broj čitača iz godine u godinu povećava /to je s razloga što su to paralelni mediji/. Teško je pronaći valjanu substituciju za knjigu i njene mogućnosti i još će dugobiti imperativ svakog društva da gradi i stimulira biblioteke. Međutim te nove "biblioteke" teško da mogu biti identične ovima od jučer, jer tada postoji opasnost da kapituliraju pred naletom TV, kate štampa, krmića itd. i propagandom da danas netko nema toliko slobodnog vremena za čitanje. Biblioteka nije servis koji djeluje po potrebi i za strane, za manji broj čitavalaca knjige, već ona mora postati dio dnevne navike, potrebe širokih slojeva stanovništva. Moramo priznati da u našem društvu uloga biblioteke je u desperatnoj situaciji, samo gdje djeluje, a mnoge sredine

ih kompletno nedostaju. Usporedimo li našu situaciju s našom potrebom, zaključak je da uobičajenim postupkom još dugo nećemo riješiti naše probleme. Uključivanje biblioteka u društvene centre, te korištenje mobilnih biblioteka nametne se kao nužnost rješavanja. Nije da će se biblioteka uključiti u centar, bilo da će ona s obiljem dodatnih aktivnosti prerasti u centar, bitno je da ona pored knjige priđe još niz izbora: muzika /ploče, magnetofenske vrpce/, kinoarhiv, negazini, mikrofilmovi, arhiv grafike itd. Već s ovim elementima, koji će se u budućnosti još više obogaćivati i s prikladnim oblikovanjem prostora moguće je razviti npr. muzičke večeri, izložbe, dramske i lutkarske predstave, recitale, diskusije uz dijasitive i niz drugih animacija /opet finski primjer/ vlastite kreacije amatera, učenje stranih jezika, lokalna radio stanica, skupovi mjesne zajednice itd.

Stoga projektirajući ovakav objekat moramo podržati društveni smisao okupljanja i komunalna aktivnosti. Pored uobičajene uloge distribucije knjige izsti na umu:

- obogatiti je nizom drugih aktivnosti
- da je prostor polivalentan i fleksibilan
- y da je povezan u dinamički sistem mreže biblioteka
- da će u manjem mjestu /predgrađu/ prije postati centrom okupljanja pa joj tako stoga dati više mogućnosti.

4.4.3. TEATAR, OPERA, KONCERTNA DVORANA: do sada je više simbol "elitističke kulture". Zgrada koncipirana na baroknom konceptu izraelske kulturni običaj "prosvjetiteljskog građanskog društva". Iako je teatar otvoren svima i na rizi /finansijskoj/ je cijele zajednice, statistika je pokazala da prvenstveno služi manjem broju ljudi. Na arhitektu je dakle da inicira takav prostor gdje bi se mogao ostvariti žiri i životinji kontakt s medijem kazališta. Kod postojećih teatarskih objekata /često sponzorske kulture/ ta životnost bi se mogla ostvariti boljom organizacijom i povezanošću s elementima života: grijeh je kada se ta zgrada otvara dnevno na par sati za one koji su kupili ulaznicu.

Maskalni balovi mogu postati prostori za razvoj inscenacije, mnogi intimniji kutci za određena neformalna okupljanja i dobivanje informacija o razmerama i aspektima teatra, a postojeće kafeterije trebale bi biti otvorene preko cijelog dana. Na taj način će se najlakše razvijati razvoj psihološke predrasude prema uvikšenosti ovog kulturnog života /financijski prihvatljivost ulazne publike/. Kod neovisnih projekata teatra se teataru namjenu treba izbjeti ili preispitati neke tradicionalne karakteristike: koncentracija na formalni izraz koji će pobuditi privremenu i prolaznu emociju vanjskog prolaznika, raslojani i skupi materijal, obilje artvika balove i scenje /u upotrebi pola sata prije i poslije igre/, radikalna separacija scene i gledališta. Sve to dovodi do skupog objekta /neke ih se gledati većina limitirani broj/. Najrealnija rješenja za razvoj sredine, jest povezivanje i uključivanje teatra u drugie društvene funkcije /biblioteka, škole, sportska dvorana/. U našoj sredini, gdje je broj teatarskih objekata limitiran i usješten u većim centrima, to je jedini način da manje provincijske mjesta imaju dobiti ove kulturne aktivnosti. Umjesto hladnog vremena i blještavila kristala, neke muzičke škole, tečaj gitare, akteri amatera, mjesta "kipe", ljudsko prisustvo bude npr. dekorske jedne koncertne dvorane.

4.4.4. SPORT, REKREACIJA: na ovaj ili onaj način postaju dio svakodnevnog života. Najčešće je uključeno u sportu na "pasivni način" - praćenje sportskih zbivanja na minimalno direktno uključeno. Sportski stadioni s tribinama za hiljade ljudi, većina skupi objekti, postaju arena za nešto što nosi više odlike cirkusa negoli sporta. Pogotovo kada se ogromna gledališta za vrijeme desperatnosti navijaju ajake prazna, čini mi se da bi se osnovna sportska kultura i pripadajući društveni život mogao bolje organizirati. Istine je da fenomen sportske euforije ima nekih draži, no on bi se mogao očuvati na puno jeftiniji način. Sportski uspjesi postaju sinonim za uspjeh određene zajednice, pa ipak se može kazati da sportaši

/takmičari/ vrše diskriminaciju prema velike većine stanovništva /korištenje sportskih terena/.

Dok u zapadnim zemljama 40 % stanovništva je uključeno u sport i rekreaciju, kod nas je jedva 20 %.

Pored svakodnevnog korištenja sportske i rekreativne mogućnosti su naročito aktuelne u doba godišnjih odmora. /Britanija: 42 %, stanovništva ne odlazi nigdje od kuće/ /u JU vjerovatno isto ako ne i više/ znači na polovinu stanovništva lokalna rekreativna mogućnosti predstavljaju jedino rješenje.

I ovdje su najrealnija rješenja vezivanja na druge sadržaje /škole, multifunkcionalan prostor/ ili ako je sportske aktivnost inicijator i bazični motiv, tada taj prostor treba projektitirati na način da prihvati i druge funkcije. Ne samo promatranje različitih sportskih i zabavnih spektakla /scenole i to/, već mogućnosti da se cjelodnevno taj prostor koristi za "smetarsku" i ne samo sportsku aktivnost. Ako takmičari dobivaju prioritet korištenja, nebi smjeli zanemariti ostale /gardaroba, korištenje opreme itd./. Također na radun gledališta trebalo bi stimulirati aktivniji dio. Ovdje su prednosti što se vanjski otvoreni tereni mogu koristiti i sportski parkovi bi trebali postati veoma popularni. Privredne datosti i karakteristike klime mogu potpunoći sportovima na vodi /plivanje, jedrenje/ u toplijim podnebljima i u hladnijim klizališta i sportovi na snijegu. S minimalnim ulaganjem i dobrom organizacijom sportskih i društveni život može poprimiti masovne razmjere.

Mnogi turistički hoteli su također rekreativni centri koji djeluju na profesionalnoj bazi. U vrijeme pasivne sezone oni bi mogli dijelom služiti i lokalnom stanovništvu. Projekti ovih hotela morali bi također više uključivati u svoj program elemente autoktane kulture stranom posjetiocu - pored svoje osnovne namjene, trebali bi biti kulturni centri - ambasadori gotovo milijunskom pokretnom svitariju stranca.

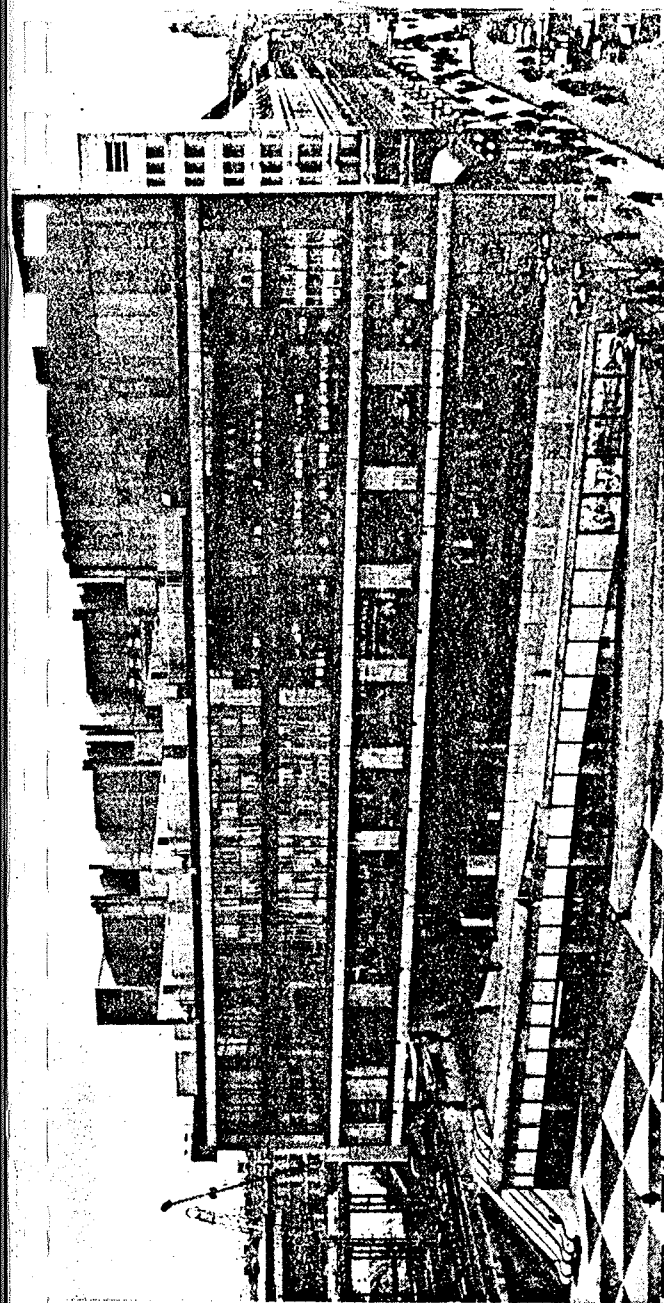
4.4.5. TRGOVAČKE AKTIVNOSTI: najčešće imaju sitno parti-
kularni interes, svoj vlastiti, pa ni njihovo ponašanje nije
ukladjeno sa zajedničkim višim društvenim interesom. Za so-
cijalne aktivnosti traže se velike investicije. Nasuprot tome
najčešće ove organizacije posjeduju vlastita sredstva za gra-
đenje i održavanje novih objekata i taj ekonomski vitalitet
može se iskoristiti da se stvori ambijent društvenog centra
na impulsu trgovačke djelatnosti. Ne samo samoposluga već i
cijeli niz individualiziranih trgovina, servisa i usluga
/kiosk, cvijeće, brijač, foto, pošta, banka/ ili zdravstvene
usluge /ambulanta, optičar, zubar, veterinar/ predstavljaju
točke svakodnevnog posjeta. Kada su one disperzne, to rezultira
gubitkom vremena, a kada su dobro organizirane, stvaraju mali
lokalni centar, mjesto živosti i susreta. S ne mnogo dodatnih sred-
stva ili dosta umjerenog projektiranja ne ovo se mogu kaleniti
razne ostale aktivnosti. Bolida je i ovdje najbolje primjer van
Klingerna ili Agora, gdje su razne trgovačke aktivnosti našle
mjesto u konceptu polivalentnog prostora. Na rubnim zonama re-
servirane su mjesta za male dućane koji se po potrebi mogu is-
vesti naknadno /Drenten/. Pored krova t'katregata "mogu se
privremeno postaviti trgovački banai za dobar business, ili ako
netko želi stalni dućan to može biti samo i dovoljno okrugli
ormar s mnogo fioka". Najvažnije je da je sve to veoma jeftino
Tržnica, sajmovi i važari su oduvijek bili mjesta ne samo
trgovine, već i društvenih susreta. Već danas mnogi seljaci
ili poljoprivredne organizacije dovlađuju artikla vlastitim
automobilima. Trebalo bi se njih pretpostaviti takva mjesta
gdje se oni sa svojim vozilima mogu "uštekati" i odmah pro-
dajno aktivirati, kao i jednako brzo "deaktivirati" /primjer
Helsinki = 30 min/. To znači da se jedan te isti prostor
može koristiti: isjutra kao tržnica, a poslije podne sa bilo
šta drugo /sportski hal npr./. Naš zadatak bi bio ispitati
mogućnost prostora Zagrebačkog veletržisa.
Trgovine su uvijek bile mjesta života. Grad je produkt kulture
i trgovine pa i danas se kulturni razvoj može vidjeti u "car-
stvu koristi". U našem vremenu postoji ogroman socijalni odgojni
potencijal trgovine /npr. uradi sam - pokret/.

4.4.6. MJESNA UPRAVA, DRUŠĆ-POLJOROANIZACIJE: u našem društvenom sistemu, samoupravnog socijalizma gotovo svaki pojedinac je uključen više ili manje u društveno-politički rad. Naravno da je najnormalnije da se sva ta aktivnostako zajedničkog korjena vlastite sudbine odvija u društvenim centrima. U polivalentnom centru, jednako kao i u centru okupljenim oko nekog bazičnog sadržaja ova se aktivnost može veoma uspješno odvijati - i svaku potrebu se odgovarajućim prostorima trebalo bi skrenuti u tom pravcu. Prostor se mjesnu upravu /administraciju + izvršni dio/ te sa društveno-političke organizacije, trebalo bi prijetirati na "otvorenom konceptu" da se stvarno postane cjelodnevni društveni centar = + naredne sveučilište, politička škole, kursevi, te čak i neformalne asocijacije vještice = koncert, priredba, teatar, kino, lokalni muzej, kafeterija, razni kafići, knjižnica itd. Veoma je važno arhitekturom razbiti predrasude prema objektu koji je nekada simbolizirao birokraciju, vlast, državu: Objekt neispravno informiranih prozora, dugackih hodnika, vrata **šabrojevima.** **To treba biti radni prostor** za administrativnu službu, ali također prostor koji će u iverredno vrijeme /12-22/ moći udovoljavati raznim drugim potrebama općinara. Uspjeli objekt ovakove vrste trebalo bi predstavljati snažni stimulan sa dimenzijski društveni život komunaa.

4.4.7. PRODUKCIJONE AKTIVNOSTI: u društvenim centrima nikada se ne bi smjela dogoditi oštra separacija bilo koje vrste /npr. mladi-stari, žene-muškarci/ pa tako nije ni preporučiva ideja o individualnim centrima pojedinih privrednih organizacija. No međjutim u manjim gradićima ili naseljima gdje je gotovo sva populacija vezana na određenu produkcijsku aktivnost, ova može biti postati bazičnim elementom društvene aktivnosti naselja. Ovo bi bila nekadašnja ideja radničkih klubova, uspriječena na jedan viši nivo. Mnoge radne organizacije već sada praktičiraju jedan vlastiti društveno-kulturni aktivitet. Svi ti postojeći subjekti, ili oni koji će se podizati im trebalo bi biti organizirani na način da budu vrata široko otvorena svima. U društveno-kulturnim

aktivnostima nema partikularnih interesa.

4.4.3. **TRANSFORMNE TOČKE:** Bilo društveni bilo kulturni centar može uspješno djelovati jedino ako ima "široku publiku". Jedno mjesto gdje je osigurana svakodnevna velika frekvencija ljudi su transportne točke: autobusni i željeznički kolodvori, tramvajske i auto stanice, aerodromi i sl. Naša je naš ideal da sve ljude dovučemo u društveni centar, i uz najbolju velju dešava se da u tom nađemo potpuno uspjeti. Zašto onda dio aktivnosti ne rasporediti tamo gdje je osigurano prisustvo ljudi - kulturnu aktivnost organizirati na dinamičkom konceptu. Mnogi od ovih prostora nisu pedesani, jer u svom nastanku nisu osmišljeni za bilo koju drugu aktivnost osim prometne, pa se malo domišljatosti i postojeći se prostori mogu iskoristiti. Kolodvorski halovi mogu postati privremeni izložbeni prostori - /sagarantirana masovnost/. Određena zgrada za međunarodnu izložbu, može biti izložba u aerodromskoj zgradi. Trebalo bi pronaći neke prostore za projekciju kratkih ertanih i dokumentarnih filmova. Čeksonica može postati čitaonica, a tu bi trebalo biti i ogranaak biblioteke /da se posudje- na knjige u Zagrebu može vratiti u Splitu/ /Tramvajske stani- ce trebale bi biti infomator i animator zbivanja u gradu/. Ob- ziran na nekilne elemente arhitekture, umjesto reprezentativne zgrade npr. moderna galerija može biti cijela željeznička mreža /centar svake luka. Kod gradnje novih transportnih sistema, npr. metro - tada svaka metro-stanica mora biti projektirana i "pre- granirana" kao određeni društveni centar. Njihov sistem posta- je najvažnija armatura za društveno kulturni život grada, čemu teško može parirati bilo koji od tradicionalnih organizacionih formi. Važno je projektirati ove sadržaje uz transportne točke na način da se uspore protok putnika. Transportne točke, sa transportnom mrežom su kostur dinamičkih sistema.

5. ZAKLJUČAK

Da bi se progresivne teoretske postavke na kojima se bazira naše društvo afirmiralo u bogatstvu svakodnevnih pojava, potrebno je zbivanja organizirati u cijelom spektru društvenih manifestacija. Radni čovjek u samoupravnom socijalizmu živi u svijetu mogućnosti. One su limitirane ako im se pristupa na neangažirani pasivan način. Aktivan kreativni duh razbija sve barijere: sredstva, vremena, navika, predrasuda i sposoban je da oblikuje životni svijet dostojan čovjeku. **JEDINO KOLEKTIVNOM AKCIJOM, MOGUĆNOSTI SE MOGU OBLIKOVATI U ZBILJU.**

Društvena transformacija teško će imati priredni kontinuitet, ukoliko se ne stvara istinski socijalistički moral kao duhovni kriterij vrijednosti i kultura kao produkt i potreba svih članova zajednice. Dok s jedne strane oslobađanje rada i pripadanje materijalnih dobara njihovim proizvođačima predstavlja ključni predušlov, stežna sloboda se mora otkloniti i dovesti na viši nivo. Ljudi postaju svjesni da su sami kreatori vlastite sudbine. **AMBIZENT KAO OKRILJE DRUŠTVENO-KULTURNE AKTIVNOSTI JE NEOPHOĐAN.**

Preveliko individualiziranje elemenata života, vrlo brzo dovodi čovjekovu ličnost do trauma. Ni privatno materijalno isoblije nemože uvijek sprječiti gubitak ličnosti i otudjenja od direktne kontrole vlastita života. Artificijalna predodžba o realitetu je posticena raznim medijima, a svjest je podjeljena u komponente koje stižu i svuda i nigdje. Čak u centralnoj grijanoj kapsuli hranjen je raznim imaginacijama. S kulturnim potrebama ljudi vrše se manipulacije raznim trivijalnim manifestacijama: panem et circenses. Pasivno konzumiranje daje efekt kratke daha a trajanje ostaje besciljnost, mrazelja i praznoća. Stoga je potrebno razlučiti pravu od lažnu vrijednost.

Čovjek je ponekad uplečen i slobodnog vremena jer kada je usamljen od ljudi i zbivanja ono sanjega ne predstavlja ništa. On treba kontakt i s drugim ljudima i s novim idejama. **POTREBE**

POJEDINACA, JEDNAKO KAO I POTREBE DRUŠTVA SU STVARANJE AMBIJENTA ZAJEDNIČKE AKCIJE, SUSRETA, IDEJA, PRIJATELJSTVA.

Naseljeđe klase svijesti tjera na zabludu da se sve privatizira, sa pojedince, sa grupu, sa instituciju, itd. i to se odražava u organizaciji prostora. Separirani kulturni objekti također pekasuju izvan uskog, limitiranog interesa, malo hajuci sa frontalnu potrebu društva. Kultura mora nadjutin napustiti elitističke obilježje pripadanja odredjenim grupama i treba se vitalizirati kroz masovnu kulturu svih i tome treba dati prioritet. U organizaciji prostora namjenjenog društveno-kulturnoj aktivnosti, trebala bi se odražavati karakteristika da **KONTAKT S KULTUROM MORAJE BITI NAJDIRKTNIJI, MASOVAN, NEPOSREKAN BEZ BARIJERA.** Naselje ili grad nije samo nakupina stambenih prostora, niti samo zaštita od vjetrova i kiše, mjesto za reprodukciju djece i drugih zbivanja što se tiču pojedince, već je to i prostor udruživanja ljudi zbog njihovih javnih interesa. Stoga kod planiranja novog naselja, revitalizacije predgrađa ili provincije nije dovoljno planirati samo infrastrukturu instalacija, prometnice, zelenih pojasa. Od primarnog interesa planiranje i realizacija **DRUŠTVENO-KULTURNE INFRASTRUKTURE.**

Arhitektura nije ono što treba u prvom naletu diskutirati, već kulturna shema koja je mnogo puta shema naših predjedova ili kasno determinirana. Prva kreacija je stvaranje novog načina mišljenja koje će dovesti do novog pristupa, a to znači i drugačije organizacije prostora negoli što je tradicionalni oblik kulturnih institucija. Ponekad smo paraziti što živimo na pasivnoj konsumaciji kulturne ostavštine prošlosti, umjesto koristiti vlastitu kreativnost da se valjano suočimo sa problemima sadašnjosti. Naš je izbor prema tome: graditi na shemi prošlosti ili - kreirati prostore i mogućnosti da nastavljaju kulturu prošlosti, ali u kojima će biti uključene masovne društveno-kulturne potrebe najšire populacije. **NOVI NAČIN MIŠLJENJA DONOSI NAM NOVU KULTURNU SHEMU I ZA NJU SE TREBA OPREDJELITI.** Kao teme društvenog aktiviteta mogu biti sadržaji kulture, edukacije, umjetnosti, samouprave, sporta, zabave, nekih usluga i trgovina. Različiti preduslovi će stvoriti različite programe i načine organiziranja. Mnoge će se aktivnosti razviti:

sastanci, seminari, predavanja, predstave prigodne, teatarske, kino, muzički događaji, izložbe, sportske igre, tržnica, kursevi iz raznih oblasti, rekreativni događaji, plesne večeri, banketi i zabave, biblioteka i čitaonica, dječji centar, hoteli, TV studio, i mnog druge forme za pojedince i masovna zbivanja. Umjedom organizacijom može se stvoriti prostor koji će služiti raznim namjenama, što bi kroz odvojene objekte i prostore bilo presambiciozno. **UDRUŽENI PROSTOR DAJE MAKSIMALNI REZULTAT.**

Bez obzira što je višenamjenski prostor najracionalniji, mnogi puta nećemo uspjeti podići niti taj potrebiti minimum. Važno je tada pronaći sadržaje koji već nose elemente društvenog života /škola, biblioteka i sl./, a koji su inače nedovoljno iskorišteni i upotrijebiti ih sa jačre na koje možemo kaleniti ostalu društvenu aktivnost. **POTREBITNO JE MAKSIMALNO ISKORISTITI SVAKO KAPITALE.**

Ambijent društvene kulturne aktivnosti se nemože isključiti iz sustava cijelog življenja i mora imati eho s drugim prostorima: stambenim i javnim. To je prostor bez snačaja ukoliko nema posjetilaca. Ni najljepši objekat neće polučiti uspjeh, ukoliko organizacija aktivnosti sakaže, ili ako je sastarjeli arhitektonski koncept sputava. Težnja arhitekta da postignu perfekciju moguda je jedino isostavljajući neke komponente. Mnogi se savršeni koncept uskoro pokaže nedostatnim i nasljednici ga moraju prekrajati. Demovt kulture gradimo sa budućnošću Najmanja pogreška će imati objekat koji nije do kraja definiran, nedovršena arhitektura postaje orudje koje ljudi mogu bolje upotrebljavati. Nijedan dio nebi smie biti jednosnačan, već sadržavati maksimum mogućnosti, prijedloga. Svaki prostor, svaki ugao mora biti projektiran sa više namjene. **SAVRŠENSTVO ČIMO POSTIĆI SAPO KROZ NESAVRŠENSTVO.**

Ambijent društveno-kulturnog aktiviteta teoretiski trebaju koristiti svi članovi zajednice, i tome treba težiti. Da bi se

prostorno izrazio interes svake grupe, moguće je jedino programirati prostor s veoma mnogo mogućnosti. Međutim fleksibilni koncept može ljude korisnike lako zbuniti. Uplašeni da što ne pokvare teško se odlučuju na promjenu. Stoga nužna fleksibilnost prostora mora biti dobro proučavana, jednostavna u karakteru, a korisnici nikada nebi smjeli biti prepušteni sami sebi. Zadatak arhitekta mora biti proširen i na period poslije zgotovljenja objekta i projekta održavanja. Kreiranje programa nebi također smjelo biti bez pomoći specijaliziranih institucija. Iza proučavanu programsku shemu, ostavljalo bi se puno slobode korisnicima da izraze svoje želje, interese, zanimanja, potrebe. Prostor mora biti organiziran da stvori mogućnosti za aktivnost preko cijelog dana, da obuhvati što više interesa, da rasbije barijere između uzrasta, poslova, profesija, naravi i raznih drugih podjela kada se jedna grupa želi nametnuti ostalima i stambenja obrnuti u svoju korist. Prostor nesmije pripasti ni jednoj od grupa, niti biti oduđen od najšire populacije, niti da njina vlada birokratizirana administracija.

DOM KULTURE TRUBA POSRATI PROŠIRENJE DNEVNOG BORAVKA A TO SE MOŽE POSTIĆI JEDINO DOBROM ORGANIZACIJOM.

Akcija gradnje domova kulture nebi trebala ostavljati za sobom spomenike. Ne samo što će se cijela zamisao brzo usporiti i stati, već i što ti objekti mogu vrlo lako oskuđjevati običnim ljudskim prostorima za čovjekovu svakodnevnu upotrebu. Često pretenziona arhitektura je determinirana, orjentirana krađoj senzaciji proustranja, prije negoli životu dinamičkih stambenja i promjena. Danas moramo priznati da ne gradimo jeftino i ta bi se situacija trebala poboljšati. Pogrešno je pasivizirati se u analizama koliko bi nam sredstva trebala, a koja se teško mogu dobiti, već: ŠTO SE NAJVIŠE MOŽE NAČINITI RASPOLOŽIVIM SREDSTVIMA.

Jedna uprošćena ideja gdje se kriju sredstva: 15.000 stanovnika živi u 3.500 stanova. Ako bi svaki stan bio sa 1-2 m² manji, dobili bismo 5.000 m² društvenog prostora, koji najdirektnije pripada dnevnom životu svih stanovnika. Gubitak

na individualnom komforu nemože se mjeriti sa stečenim dobithom. IMAJUĆI MANJE, IMATI ČEMO KUDIKAMO VIŠE-

Ideje društveno-kulturnih prostora neće imati pun pogodak ukoliko ne poprimi masovni karakter. Za podignutih objekata za malobrojne sretnike - što znači za sve one koji to neće nikada dočekati. Postavljajući imperativ KULTURA SVIMA, teško da ćemo uspjeti riješiti ovaj sadetak samo kroz formu čvrstih objekata i mnogo puta ćemo biti prisiljeni da aktivnosti organiziramo na konceptu privremenog ambijenta. To je pogotovo aktualno u područjima rijetke naseljenosti ili u egzistirajućim centrima aktiviteta kada ih želimo obogatiti i podići na više kvalitetaiji rivo. Dinamički mobilni elementi, pogotovo u saradnji s postojećim permanentnim prostorom, omogućuje realizaciju odredjenog programa: edukativnog, zabavnog, kreativnog. Najkarakterističniji primjer je autobus-biblioteka. Na tom principu cijela transportna mreža postaje npr. likovna galerija, muzej ili teatar. Dinamički koncept pogotovo ističe da prostor KULTURE NIJE ARHITEKTURA KOJA SE PROMATRA VEĆ AKTIVNOST KOJA SE OSJEĆA.

TREBAO GRADITI NE SAMO OBJEKTE KULTURE VEĆ NASELJA KULTURE, AMBIJENTE DRUŠTVENOG I KULTURNOG AKTIVITETA. NOVIN NAČINOM PRAVLJENJA STVARATI UNAPRIJEDJENI KULTURNI PREDLOŽAK I U SVIJE-
TLU DRUŠTVENE REALNOSTI GRADITI NOVI SRETNIJI ŽIVOTNI AMBIJENT ZA MILIJUNE NAŠIH GRADJANA.

6. LITERATURA:

- Osmo Lappo: KOULURAKENNUSTEN MONIKAYTEOISYYDESTÄ
- nekoliko: MONITOIMIALOSELVIITYS
- Katarina Eskola: SUOMALAISTEN KULTTUURIMARRASTUKSET
- nekoliko: ALVAR AALTO
- Kirmo Mikola: razni članci
- Reima Pietila: razni članci
- SAFA: SEMINAR ON ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING
- MFA: FINNISH ARCHITECTURE
- Tempel: MODERN FINNISH ARCHITECTURE
- Asko Salokorpi: MODERN ARCHITECTURE IN FINLAND
- Serge Chermayef, Christopher Alexander: COMMUNITIES AND URBAN FORM
- Christopher Alexander: PATTERNS WHICH GENERATE MULTI-SERVICE CENTERS
- Frank van Klingeren: razni članci
- UNESCO: CULTURAL POLICY IN FINLAND
- Ministry of Education: EDUCATIONAL DEVELOPMENT IN FINLAND
- Sternbergs: COMMUNITY CENTERS AND STUDENT UNIONS
- Renato Severino: EQUIPOTENTIAL SPACE
- Mary McKenzie: MULTI-PURPOSE HALLS
- Royston Landau: NEW DIRECTION IN THE BRITISH ARCHITECTURE
- Peter Cook: ARCHIGRAM
- Charles Jencks: MODERN MOVEMENTS IN ARCHITECTURE
- ARCHITECTURE 2000
- Anatol Knapp: TOWN AND REVOLUTION
- Smithsons: URBAN STRUCTURING
- Robert Marks: THE DYNAMION WORLD OF BUCKMINSTER FULLER
- Goodman: COMMUNITAS
- magazini: ARKKITEHTI, AD